

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja

Valtion liikuntaneuvosto

LUONNOS LAUSUNTOKIERROKSELLE

Sisällys

Johdanto	3
1 Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustaminen	4
1.1 Avustamisen linjaukset	4
1.2 Rahoitussuunnitelmaesitysten laatiminen	8
1.3 Valtionavustuksen hakeminen	8
1.4 Tutkimus- ja kehittämistyön avustaminen	9
2 Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamisen taustatekijät	10
2.1 Keskeiset säädökset ja hallinnollis-poliittiset suuntaviivat	10
2.2 Ekologinen kestävä kehitys liikuntapaikkarakentamisessa	13
2.3 Yhdenvertaisuus liikuntapaikkarakentamisessa	16
2.4 Sukupuolten tasa-arvo liikuntapaikkarakentamisessa	20
2.5 Yhdyskuntasuunnittelu	23
2.6 Yhteiskunnan muutostekijät	25
3 Liikunnan ja urheilun harrastaminen ja fyysinen aktiivisuus	27
3.1 Varhaiskasvatusikäiset lapset	27
3.2 Lapset ja nuoret	28
3.3 Työikäiset aikuiset	29
3.4 Ikääntyneet	30
3.5 Huippu-urheilijat	31
4 Liikuntapaikkarakentamisen avustaminen edellisellä suunta-asiakirjakaudella	34
5 Liikuntaolosuhteiden nykytila ja kehittämistarpeet	38
5.1 Mitä liikuntaolosuhteilla tarkoitetaan?	38
5.2 Suomalainen liikuntapaikkaverkosto	40
5.3 Liikuntaolosuhteiden strateginen suunnittelu kunnissa	43
5.4 Liikuntapaikkarakentamisen kehittämistarpeet	46
6 Tiedolla johtaminen liikuntapaikkarakentamisen kehittämisessä	47
6.1 Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämistyö	47
6.2 Tietojärjestelmät, verkkosivustot ja tutkimukset	48
6.3 Seuranta ja arviointi	49
Lähteet	49
LIITE 1: Muutos- ja kehittämistarpeet liikuntapaikkarakentamista koskevissa säädöksissä	50

Johdanto

Suomalaisen liikuntakulttuurin vahvuus on monipuolinen liikuntapaikkaverkosto ja liikkumiseen kannustavat luonto-olosuhteet. Liikuntapaikkarakentamisen avustaminen on ollut vuosikymmenten ajan keskeinen osa valtion liikuntapolitiikkaa. Liikuntapaikkarakentamisen avustuspolitiikkaa on linjattu suunta-asiakirjoilla, jotka on valmisteltu valtion liikuntaneuvoston ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistyönä.

Tämän liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan linjaukset perustuvat erityisesti Liikuntapoliittiseen selontekoon (2018) sekä liikuntapolitiikalle valtion talousarviossa (2021) asetettuihin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteisiin: 1) liikunnallinen, terveyttä ja hyvinvointia edistävä elämäntapa lisääntyy, 2) liikunta lisää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, 3) liikunta on tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti saavutettavissa, 4) liikunnan ja huippu-urheilun eettinen perusta vahvistuu ja 5) huippu-urheilumme on kansainvälisesti menestyvä ja kansallisesti arvostettua.

Suunta-asiakirjan linjausten perustana ovat myös liikuntaan, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä ekologiseen kestävään kehitykseen liittyvät linjaukset ja lainsäädäntö. Asiakirjassa huomioidaan niin liikuntakulttuurissa tapahtuneet muutokset kuin laaja-alaiset yhteiskunnalliset muutostekijät, kuten ilmastonmuutos ja väestörakenteen muutokset.

Suunta-asiakirjan ensimmäisessä luvussa kuvataan liikuntapaikkarakentamisen avustamisen linjaukset: ehdot, kriteerit sekä avustusprosessi. Asiakirjan lukuihin 2–5 on koottu keskeinen säädös- ja tietopohja, johon linjaukset perustuvat. Liikuntapaikkarakentamiseen kehittämistarpeet on koottu tietopohjaosion loppuun, kappaleeseen 5.4. Luvussa 6 luodaan katsaus liikuntapaikkarakentamisen tiedolla johtamisen kehittämiseen.

Valtion liikuntaneuvoston olosuhdejaosto toimikaudelle 2019–2023 nimitettiin 25.11.2019. Liikuntaneuvosto antoi olosuhdejaoston tehtäväksi uuden liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan valmistelun. Olosuhdejaoston jäsenet ovat:

- projektipäällikkö Saara Hanhela, Pohjois-Savon ELY-keskus (puheenjohtaja)
- toimitusjohtaja Mikko Salonen, Olympiakomitea (varapuheenjohtaja)
- yliarkkitehti Antti Autio, ympäristöministeriö
- liikuntajohtaja Petteri Huurre, Helsingin kaupunki
- rakennusinsinööri Anneli Lehto, Vaasa
- kiinteistö- ja hankintajohtaja Paavo Leinonen, Suomen Urheiluopisto
- yrittäjä, olympiaurheilija Mika Poutala
- vanhempi tutkija Erja Rappe, Ikäinstituutti
- opetusneuvos Anna Sarpio, Opetushallitus
- pääsihteeri Minttu Korsberg, valtion liikuntaneuvosto (sihteeri)
- rakennusneuvos Erja Metsäranta, opetus- ja kulttuuriministeriö (asiantuntijajäsen)

Teemakohtaisina asiantuntijoina suunta-asiakirjan valmistelutyössä kuultiin:

- yliaktuaari Markus Rapo, Tilastokeskus: väestörakenteen muutos
- johtava asiantuntija Jan Norra, SmartSport osk.: kuntien liikuntaolosuhteiden strateginen suunnittelu
- erityisasiantuntija Matti Kuittinen, ympäristöministeriö: ekologinen kestävä kehitys rakentamisessa
- kulttuuriasiainneuvos Tiina Eerikäinen, opetus- ja kulttuuriministeriö: kulttuuritoimen rakentamisen avustaminen
- liikuntatoimen ylitarkastaja Ulla Silventoinen, Pohjois-Suomen aluehallintovirasto: aluehallintovirastot osana liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamista
- yksikön päällikkö Ismo Myllyaho, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto: aluehallintovirastot osana liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamista

- toimitusjohtaja Karri Kylliö, Sport Venue Oy: eri rahoitusmallien käyttö liikuntapaikkarakentamisessa
- apulaisprofessori Sami Kokko, Jyväskylän yliopisto: lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen
- erikoistutkija Jarmo Mäkinen, KIHU: aikuisten liikuntakäyttäytyminen
- yliopistotutkija Arja Sääkslahti, Jyväskylän yliopisto: varhaiskasvatusikäisten liikuntakäyttäytyminen
- toimialapäällikkö Katja Borodulin, Ikäinstituutti: ikääntyneiden liikuntakäyttäytyminen
- yliarkkitehti Niina Kilpelä, ympäristöministeriö: esteettömyys
- toiminnanjohtaja Eki Karlsson, Suomen Latu: ulkoilun ja luontoliikunnan olosuhteet
- johtava asiantuntija Jari Lämsä, KIHU: huippu-urheilun olosuhteet
- pääsihteeri Riikka Juntunen, Paralympiakomitea: vammaisurheilun olosuhteet
- olosuhdepäällikkö Tero Auvinen, Suomen Palloliitto: ylipainehallit
- toimitusjohtaja Pekka Laitinen, Urheiluhallit Oy: eri rahoitusmallien käyttö liikuntapaikkarakentamisessa
- professori Helka-Liisa Hentilä, Oulun yliopisto: yhdyskuntasuunnittelu
- olosuhdejohtaja Marko Ruti, Kisakallion Urheiluopisto: liikunnan koulutuskeskusten rakennuskanta

Valmisteluprosessin aikana kuultiin lisäksi aluehallintovirastoja (kirjallinen lausunto sekä kuuleminen) sekä kuntia (verkkokeskustelutilaisuus 28.10.2020).

Suunta-asiakirjatyön tueksi opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi kolme selvitystyötä: 1) Selvitys liikuntapaikkarakentamisen valtionavustusten soveltuvuudesta erilaisiin toteutus- ja rahoitusmalleihin (Capex ja Krogerus 2019), 2) Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa – selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista (SmartSport 2020) sekä 3) Suomen kuntien ja kuntayhtymien rakennusten reaaliarvojen, korjausvelan ja perusparannustarpeen määrittäminen ja laskenta v. 2019 (Trellum 2020).

Valtion liikuntaneuvosto kävi lähete keskustelun suunta-asiakirjasta 10.12.2020. Lausuntokierros järjestettiin x.x.–x.x.xxxx. Lausunnot saatiin xx taholta. Valtion liikuntaneuvosto hyväksyi suunta-asiakirjan x.x.xxxx.

1 Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustaminen

Liikuntalain 390/2015 13 §:n mukaisesti valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha avustusten myöntämiseksi liikuntapaikkojen ja niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin. Perustamishankkeella tarkoitetaan toiminnallisen kokonaisuuden muodostavaa tilojen rakentamista, hankintaa, peruskorjausta tai niitä vastaavaa toimenpidettä ja mainittuihin toimenpiteisiin liittyvää irtaimen omaisuuden hankintaa.

1.1 Avustamisen linjaukset

Avustamiselle asetettuja ehtoja

1. **Hankkeen kokonaiskustannukset ovat vähintään 35 000 euroa (ilman ALV)**
Kunnat: Valtioneuvoston asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1766/2009, 26 §
Liikunnan koulutuskeskukset: Asetus vapaasta sivistystyöstä, 805/1998, 5 a §
vaatii säädösmuutoksen, ks. liite 1.
2. **Valtionavustuksen myöntäminen hakijalle on tarpeellista**
Valtionavustuslaki 688/2001, 7 §

3. **Avustusta myönnetään pääsääntöisesti hankkeisiin, joiden rakentamista ei ole vielä aloitettu.**
Rakentaminen katsotaan aloitetuksi, kun uudisrakennuksen perusmuurin valaminen tai muun perustuksen rakentaminen taikka muutos- ja peruskorjaustyöhön liittyvät purkutytöt tai pysyvien rakenteiden teko on aloitettu.
Valtioneuvoston asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, 1766/2009, 27 §
Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta, 1705/2009, 39 § sekä 36 § 1 mom
4. **Hankkeen tulee käynnistyä pääsääntöisesti avustuksen myöntövuonna.**
Avustuspäätöksen kirjaus
Arpajaislaki 1047/2001, 18 § (Veikkausvoittovarojen myöntöpolitiikka on vuosisidonnaista)
5. **Hankittava omaisuus tulee avustuksen saajan omistukseen. Tontin osalta edellytetään lisäksi, että avustuksen saaja omistaa tai pitkäaikaisella vuokrasopimuksella (voimassa vähintään 15 vuotta avustuksen myöntämisen jälkeen) hallitsee maapohjaa, jolla liikuntapaikka sijaitsee.**
Perustamishankkeiden valtionavustusta koskevat lisäehdot (Dnro 6/091/2017) kohdat 2 ja 9
Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009, 36 § ja 53 §
6. **Valtionavustus liikuntapaikkarakentamiseen myönnetään ensisijaisesti kunnalle tai kuntayhtymälle taikka niiden määräämisvallassa olevalle yhteisölle. Avustus voidaan myöntää voimassa olevan lainsäädännön puitteissa myös hankkeisiin, jotka toteutetaan muilla kuin taserahoitusmallilla, jos hanke täyttää valtionavustuksen saamisen edellytykset.**
Liikuntalaki, 390/2015, 13 §
7. **Hanke on suunniteltava yleisiä rakentamisen laatu- ja ympäristökorosteita korostaen.**
Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999 (luvut 16 ja 17)
8. **Hakemuksen asiakirjat**
Hakuohjeessa voidaan lisäksi täsmentää vaadittavia tietoja.
Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1511/2011, § 37

a) Hankesuunnitelma, johon sisältyy

- hankkeen liikuntapoliittinen selvitys* ja tilojen nykytilanteen selvitys
- pääpiirteittäinen selostus hankkeesta: hankkeen koko, huonetilaohjelma, pinta-materiaalit, mitat, ym.; ulkoliikuntapaikkojen osalta luettelo suorituspaikoista, kentistä ja vastaavista hankkeen osista
- kustannusarvio (ml. elinkaarikustannukset)
- suunnitelma hankkeen rahoituksen toteutuksesta ja mahdollinen käyttötalousuunnitelma
- toteuttamisaikataulu

***Hankkeen liikuntapoliittinen selvitys:**

Näyttöön perustuva nykytilankuvaus kuntalaisten liikuntakäyttäytymisestä sekä perustelut hankkeen tarpeellisuudesta kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden, kilpa- ja huippu-urheilun ja/tai harrastamisen edistämisessä (mukaan lukien kuntalaisten ja sidosryhmien kuuleminen hankkeeseen liittyen). Lisäksi kuvaus hankkeen vaikutuksista kunnan liikuntaolosuhteiden tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä esteettömyyteen ja saavutettavuuteen.

b) Hankesuunnitelman liitteet kustannusarvioltaan yli 1 200 000 euron hankkeissa: (aluehallintovirastot ohjeistavat kustannusarvioltaan alle 1 200 000 euron hankkeissa tarvittavat liitteet hanketyyppikohtaisesti) [vaatii säädösmuutoksen, ks. liite 1.](#)

- yleissuunnitelmatasoiset tai sitä tarkemmat piirustukset
- rakennustapaselostukset (rakennuksesta ja LVISA:sta)
- peruskorjaushankkeiden osalta kuntoarvio ja tarvittaessa kuntotutkimus
- esteettömyyselvytys esteettömyyselvyyslomakkeella ja peruskorjausten osalta esteettömyyskartoitus
- rakennuslupa tai vastaava muu lupa tai todistus luvan saamisen esteettömyydestä
- selvitys ilmastokuormituksesta
 - energiaselvitys, joka sisältää energiatodistuksen ja e-luvun laskennan, lämpöpölvöiden tasauslaskennan ym.
 - laskelma elinkaarikustannuksista (elinkaarikustannusten laskentaopas)
 - lisäksi suositellaan kuvattavan:
 - miten hankinnassa noudatettu vähähiilisen julkisen rakentamisen hankintakriteerijä, joiden vähimmäisvaatimuksena on hiilijalanjäljen laskenta
 - rakennuksen ympäristöluokitus, jossa tarkastellaan rakennusten laajempaa kokonaisvaikutusta ympäristöön mm. energiatehokkuuden, materiaalien, liikumisen, lähialueen luonnon sekä myös käyttäjille tarjottavien olosuhteiden ja rakennushankkeen ohjauksen ja toteutuksen näkökulmista
 - ilmastaselvitys rakennushankkeesta
 - uima- ja jäähallien hakemuksiin liitetään:
 - lähtöarvot energiatalouden suunnitteluun (lomake)
 - laskettu energiankulutus (energiälaskuri) (*jäähallien energialaskuri olemassa, uimahallien osalta valmistuu 2020*)

Avustuskriteerit

Kriteerien toteutuminen hankkeessa arvioidaan hankesuunnitelman ja sen liitteiden perusteella.

1. Hankkeella vastataan ensisijaisesti laajojen käyttäjäryhmien, kuten kuntalaisten, seuratoiminnan ja huippu-urheilun muuttuviin olosuhdetarpeisiin. Tarve on selkeästi osoitettu.
2. Hanke edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa.
3. Hanke edistää esteettömyyttä ja saavutettavuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa.
4. Hanke edistää kestävää kehitystä liikuntapaikkarakentamisessa.

Liikunnan koulutuskeskusten osalta seuraavat kriteerit:

1. Hanke palvelee liikunnan koulutuskeskuksille laissa vapaasta sivistystyöstä määrättyjä tehtäviä sekä liikunnan koulutuskeskusten valmennuskeskustoimintaa. Tarve on selkeästi osoitettu.
Laki vapaasta sivistystyöstä 805/1998, 2 §
2. Hanke edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa.
3. Hanke edistää esteettömyyttä ja saavutettavuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa.
4. Hanke edistää kestävää kehitystä liikuntapaikkarakentamisessa.

Avustuksen määrä

1. Liikuntapaikkojen avustus voi kattaa 30 prosenttia hankkeen kustannusarviosta, ei kuitenkaan enempää kuin 750 000 euroa. Lähiliikuntapaikkojen* osalta avustus voi kattaa enintään 40 prosenttia hankkeen kustannusarviosta.
2. Korotettu avustus voidaan myöntää seuraaviin kohteisiin:
 - Uimahallit: 800 000–1 000 000 euroa. Avustuksen enimmäismäärää riippuu allastilaohjelman monipuolisuudesta ja laajuudesta.
 - Eri toimijoiden (eri kunnat, järjestöt, yksityinen sektori, muut yhteisöt) merkittävällä yhteisrahoituksella toteutettavat hankkeet: 750 000–1 200 000 euroa.
 - Useamman toiminnallisesti merkittävän liikuntapaikan (esim. monipuolinen uimahalli ja mittava liikuntahalli) toteutus tai peruskorjaus samassa yhteydessä: 750 000–1 200 000 euroa.
3. Liikunnan koulutuskeskusten hankkeissa avustus voi kattaa enintään 50 prosenttia hankkeen kustannusarvion vapaan sivistystyön osuudesta. Kustannuksiltaan erityisen mittavien hankkeiden avustus harkitaan tapauskohtaisesti.

**Lähiliikuntapaikoilla tarkoitetaan kaikenikäisen väestön omatoimista, päivittäistä liikuntaa palvelevia liikuntapaikkoja tai -alueita, jotka sijaitsevat asuinalueilla tai niiden välittömässä läheisyydessä helposti ja turvallisesti saavutettavissa. Lähiliikuntapaikat ovat liikunnallisesti monikäyttöisiä, vapaasti käytettäviä ja maksuttomia.*

Valtakunnallisesti merkittävät rakentamishankkeet

Valtakunnallisesti merkittävät rakentamishankkeet ovat merkittäviä kansallista liikuntakulttuuria tukevia rakentamishankkeita:

- huippu-urheilun kansainvälisiä kilpailu- ja tapahtumaolosuhteita JA/TAI
- valtakunnallisesti merkittäviä, laajaa urheilijakuntaa palvelevia, urheiluakatemiaverkostoon kuuluvia, harjoituskeskuksia

Tavoitteena on, että huippu-urheilun kannalta kansallisesti merkittävillä urheilumuodoilla on liikuntapaikkaolosuhteet, jotka täyttävät kansainvälisten kilpailujen järjestämisvaatimukset sekä valtakunnalliset harjoituskeskustarpeet.

Jos jonkin urheilumuodon kohdalla edellä mainitut tavoitteet täyttyvät, uusien vastaavien hankkeiden valtionavustamista ei pidetä perusteltuna. Kun vireillä on useita samaa lajia/samoja lajeja palvelevia mittavia hankkeita, voi ainoastaan yhdellä olla mahdollisuus ns. valtakunnallisen rakentamishankkeen statukseen ja tämän myötä normaalia suurempaan harkinnanvaraiseen valtionavustukseen. Muut samaa/samoja lajeja palvelevat hankkeet tunnustetaan alueelliseksi hankkeiksi ja niitä mahdollisesti avustetaan yleisten avustusperiaatteiden mukaisesti. Jos lajin kansainvälisten kilpailujen tai harjoituskeskustoiminnan järjestämiseksi tarvitaan useampia kuin yksi liikuntapaikka, on avustamisessa huomioitava liikuntapaikkojen kokonaisuus.

Valtakunnalliselle rakentamishankkeelle on eduksi:

- hanke palvelee huippu-urheilun lisäksi väestön laaja-alaista liikkumista

- hanke palvelee liikunnan ja huippu-urheilun tutkimustoimintaa

Avustuksen määrä:

Valtakunnalliseen rakentamishankkeeseen voidaan myöntää korotettu valtionavustus. Valtakunnallisten rakentamishankkeiden avustussumma rahoitussuunnitelmakautena on vuosittain enintään 15 prosenttia opetus- ja kulttuuriministeriön jakamista liikuntapaikkarakentamisen valtionavustuksista.

Valtakunnallisesti merkittävän rakentamishankkeen esittäminen rahoitussuunnitelmaan:

1. Hakija ilmoittaa rahoitussuunnitelmaesityslomakkeessa hakevansa kohteelle avustusta valtakunnallisesti merkittävänä rakentamishankkeena.
2. Hakija toimittaa rahoitussuunnitelmaesityksen liitteenä asiantuntijanäkemykset hankkeen valtakunnallisesta merkittävydestä seuraavilta tahoilta:
 - Kunta, jonka alueelle hanke on suunniteltu
 - Järjestöt, joiden toimintaan perustamishankkeella on keskeinen merkitys (kuten lajiliitto/-liitot)
 - Tarvittaessa muut hankkeen kannalta oleelliset asiantuntijatahot
3. Hankkeen määrittelyssä valtakunnallisesti merkittäväksi lopullisen päätöksen tekee opetus- ja kulttuuriministeriö, huomioiden edellä olevien lisäksi aluehallintovirastojen (alueellisten liikuntaneuvostojen), valtion liikuntaneuvoston ja Suomen Olympiakomitean lausunnot.
4. Päätös hankkeelle myönnettävästä avustuksesta tehdään varsinaisen valtionavustushakemuksen käsittelyn yhteydessä.

1.2 Rahoitussuunnitelmaesitysten laatiminen

Hakija tekee esityksen hankkeesta liikuntapaikkojen perustamishankkeiden rahoitussuunnitelmaan. Rahoitussuunnitelmaesitysten jättöaika on huhtikuun loppuun mennessä. [vaatii säädösmuutoksen, ks. liite 1.](#)

Opetus- ja kulttuuriministeriö laatii vuosittain päivitettävän, ohjeellisen, liikuntapaikkojen rahoitussuunnitelman, jossa esitetään hankkeet, joita valtio varautuu avustamaan seuraavan kolmen vuoden aikana edellyttäen, että liikuntapaikkarakentamisen rahoitus säilyy vähintään kehyksessä arvioidulla tasolla. [vaatii säädösmuutoksen, ks. liite 1.](#)

Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelelee esitysten pohjalta rahoitussuunnitelman ja pyytää siitä lausunnon valtion liikuntaneuvostolta. Ministeri vahvistaa rahoitussuunnitelman vuosittain loka-marraskuussa, jolloin kunnat ja muut yhteisöt voivat ottaa sen huomioon päättäessään seuraavan vuoden talousarviosta ja tulevien vuosien investointiohjelmista. Rahoitussuunnitelma ei ole sama asia kuin avustuspäätös, vaan avustusta tulee hakea avustushaussa.

Hakijan tulee tehdä esitys rahoitussuunnitelmaan vuosittain, kunnes hankkeelle haetaan valtionavustusta.

1.3 Valtionavustuksen hakeminen

Hakija hakee liikuntapaikkojen perustamishankkeen valtionavustusta. Hakuaika on joulukuun loppuun mennessä. Vuosittaiset avustuspäätökset tehdään kevään aikana.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) on valtionapuviranomainen, kun hankkeen kustannukset ovat yli 1 200 000 euroa (alv 0 %). Kustannusarvioltaan enintään 1 200 000 euron (alv 0 %) hankkeissa valtionapuviranomainen on aluehallintovirasto (AVI). *vaatii säädösmuutoksen, ks. liite 1.*

- a) Opetus- ja kulttuuriministeriön päätösvaltaan kuuluvien hankkeiden osalta aluehallintovirastot laativat alueensa hankkeista kiireellisyysjärjestyksen ja pyytävät siitä lausunnon alueelliselta liikuntaneuvostolta. Aluehallintovirastot toimittavat opetus- ja kulttuuriministeriöön oman alueensa hankkeiden kiireellisyysjärjestyksen perusteluineen sekä hankekohtaiset lausunnot. Opetus- ja kulttuuriministeriö laatii avustusesityksen ja pyytää siitä lausunnon valtion liikuntaneuvostolta.
- b) Aluehallintoviraston päätösvaltaan kuuluvia hankkeita varten opetus- ja kulttuuriministeriö osoittaa avustusrahan virastoille. Aluehallintovirastot pyytävät lausunnon käsittelyssä olevista hankkeista alueelliselta liikuntaneuvostolta. Tavoitteena on, että aluehallintovirastot tekevät avustuspäätökset toukokuun loppuun mennessä.

1.4 Tutkimus- ja kehittämistyön avustaminen

Liikuntapaikkojen ja niihin liittyvien vapaa-aikatiilojen perustamishankkeiden lisäksi valtion määrärahoista myönnetään vuosittain avustuksia liikuntapaikkojen rakentamiseen, ylläpitoon tai käyttöön kohdistuvaan tutkimus- ja kehittämistyöhön. Tutkimus- ja kehittämishankkeilla edistetään liikuntapaikkarakentamisen laatua toiminnallisuuden, terveellisuuden, turvallisuuden, esteettömyyden, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja ekologisen kestävän kehityksen näkökulmasta.

1) Avustettavat teemat

Avustettavat tutkimus- tai kehityshankkeet voivat käsitellä seuraavia liikuntapaikkojen rakentamiseen, ylläpitoon ja käyttöön liittyviä teemoja:

- liikunnan ja urheilun olosuhteiden sekä fyysistä aktiivisuutta tukevan elinympäristön huomiointi yhdyskuntasuunnittelussa
- lähiliikuntapaikkojen sekä piha-alueiden ja puistojen liikunnallinen suunnittelu ja kehittäminen kaikenikäisille
- liikuntapaikkojen rakennustekniikka, kustannukset, urakointi- ja rahoitusmallit sekä ylläpito ja elinkaaritalous
- liikuntapaikkojen toiminnallinen kehittäminen laadun, viihtyvyyden, käyttötalouden, mitoituksen ja monikäyttöisyyden sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta
- liikuntapaikkojen käyttö, kysyntä ja tarjonta
- liikuntamuotojen sekä väestörakenteen muutosten vaikutukset olosuhdetarpeisiin
- liikuntapaikkojen turvallisuus
- liikuntapaikkoihin liittyvät ekologisen kestävän kehityksen kysymykset
- eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavien liikuntaolosuhteiden kehittäminen
- liikuntapaikkoihin liittyvät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymykset
- huippu-urheilun olosuhdekysymykset
- muu ajankohtainen liikuntapaikkoihin ja -olosuhteisiin liittyvä kysymys

2) Lopputuotokset

Tutkimus- ja kehityshankkeen lopputuotoksena voi syntyä esimerkiksi:

- liikuntapaikan rakentamis-, korjaus- tai ylläpito-opas
- liikuntapaikan RT-kortti tai yleisesti rakentamista ohjaava käsikirja
- liikuntapaikan rakentamisen ja/tai käytön teknistaloudellista, toiminnallista ja/tai ekologista laatua edistävä opas/ohje
- ratkaisu liikuntapaikan rakentamista tai käyttöä koskevaan ajankohtaiseen ongelmaan
- liikuntapaikan rakentamista koskeva ministeriön ohje
- liikuntapaikan rakentamiseen tai ylläpitoon liittyvä toteutusmalli
- liikuntapaikkoihin liittyvä tutkimus tai selvitys
- liikuntapaikkoihin liittyvä tiedolla johtamisen työkalu, järjestelmä tai tietokanta

2 Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamisen taustatekijät

2.1 Keskeiset säädökset ja hallinnollis-poliittiset suuntaviivat

Valtionavustuspolitiikkaa liikuntapaikkarakentamisessa ohjaavat liikuntasektoriin liittyvät: lainsäädäntö, hallitusohjelma, valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta, valtion talousarviossa liikuntapolitiikalle asetetut vaikuttavuustavoitteet sekä opetus- ja kulttuuriministeriön strategia.

Keskeinen lainsäädäntö

- **Liikuntalain (390/2015) 2 §:n** mukaan lain tavoitteena on edistää: 1) eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa; 2) väestön hyvinvointia ja terveyttä; 3) fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista; 4) lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä; 5) liikunnan kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta; 6) huippu-urheilua; 7) liikunnan ja huippu-urheilun rehellisyyttä ja eettisiä periaatteita; sekä 8) eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys.

Liikuntalain 5 §:n mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla on kuntien tehtävä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle: 1) järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen; 2) tukemalla kansalais-toimintaa mukaan lukien seuratoiminta; sekä 3) rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja.

Liikuntalain 13 §:n mukaan valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha avustusten myöntämiseksi liikuntapaikkojen ja niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin. Liikuntapaikkojen valtionavustuksia myönnetään laajojen käyttäjäryhmien tarpeisiin tarkoitettujen liikuntapaikkojen rakentamiseen, hankkimiseen, perusparannukseen ja näihin liittyvään varustamiseen. Lisäksi avustusta voidaan myöntää erityisestä syystä muuhun liikuntapaikkarakentamiseen. Avustusta myönnetään kunnalle tai kuntayhtymälle taikka niiden määräämisvallassa olevalle yhteisölle. Avustusta voidaan myöntää myös muille yhteisöille, jos avustaminen on tarpeen liikuntalain tavoitteiden toteuttamiseksi.

- **Liikunnan edistämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (550/2015) 11 §:ssä** säädetään valtionapuviranomaisesta liikuntapaikkojen perustamishankkeissa. Aluehallintovirasto on valtionapuviranomainen liikuntapaikkoja koskevilla perustamishankkeissa, joiden arvioidut kokonaiskustannukset ovat enintään 700 000 euroa. [esitetään säädösmuutos, ks. liite 1.](#)
- **Maankäyttö- ja rakennuslailla (132/1999), maankäyttö- ja rakennusasetuksella (895/1999) sekä valtioneuvoston asetuksella rakennuksen esteettömyydestä (241/2017)** säädetään alueiden käytön

suunnittelun ja rakentamisen tavoitteista sekä vaatimuksista. Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus on käynnissä siten, että hallituksen esityksen on tavoitteena valmistua vuoden 2021 loppuun mennessä.

- **Kuntalain (410/2015)** mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla. Kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa tehtävät ja järjestää sille laissa erikseen säädetty tehtävät.
- **Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa (1705/2009)** liikuntapaikkarakentamisen valtionavustuksien osalta keskeisiä säännöksiä ovat 36 § (perustamishanke), 37 § (hankesuunnitelma), 41 § (hankeselvitys), 42 § (rahoitussuunnitelma), 50 § (rahoituksen myöntäminen ja tarkistaminen) sekä 53 § (perustamishankkeeseen suoritetun valtionavustuksen palautus).

Lain 36 §:n mukaan perustamishankkeella tarkoitetaan toiminnallisen kokonaisuuden muodostavaa tilojen rakentamista, hankintaa, peruskorjausta tai niitä vastaavaa toimenpidettä ja mainittuihin toimenpiteisiin liittyvää irtaimen omaisuuden hankintaa, jos toimenpiteen arvioidut kokonaiskustannukset ovat vähintään valtioneuvoston asetuksella säädetyn euromäärän suuruiset. Lain 37 §:n mukaan perustamishankkeesta tulee laatia hankesuunnitelma, joka toimitetaan valtionapuviranomaiselle. Hankesuunnitelmaan tulee sisältyä pääpiirteittäinen selostus hankkeesta, selvitys hankkeen toteuttamisen tarpeellisuudesta ja toteuttamisajankohdasta sekä luonnossuunnitelmat ja kustannusarvio. Suunnitelmassa on eriteltävä hankkeeseen sisältyvät toimitilat (tilaohjelma).

- **Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1766/2009) on täsmennetty perustamishankkeita koskevia säännöksiä.** Liikuntapaikkarakentamisen valtioavustusten kannalta keskeisiä ovat 26 § (perustamishanke), 27 § (hankkeen aloittaminen) ja 28 § (hankeselvitys). Lain 26 §:n mukaan liikuntapaikkojen sekä niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeena pidetään sellaista toimenpidettä, jonka arvioidut kokonaiskustannukset ovat vähintään 20 000 euroa. [esitetään säädosmuutos, ks. liite 1.](#)
- **Valtionavustuslakia (688/2001)** sovelletaan valtionavustuksiin yleislakina. Valtionavustuslaissa säädetään avustusten myöntämisessä noudatettavista yleisistä perusteista ja menettelyistä. Lain 7 §:n mukaan valtionavustusta voidaan myöntää valtion talousarvion tai talousarvion ulkopuolella olevan valtion rahaston varojen puitteissa, jos: 1) tarkoitus, johon valtionavustusta haetaan, on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä; 2) valtionavustuksen myöntäminen on perusteltua valtionavustuksen käytölle asetettujen tavoitteiden kannalta; 3) valtionavustuksen myöntämistä on pidettävä tarpeellisena valtionavustuksen hakijan saama muu julkinen tuki sekä valtionavustuksen kohteena olevan hankkeen tai toiminnan laatu ja laajuus huomioon ottaen; sekä 4) valtionavustuksen myöntämisen ei arvioida aiheuttavan muita kuin vähäisiä kilpailua ja markkinoiden toimintaa vääristäviä vaikutuksia Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa.
- Liikunnan koulutuskeskusten osalta lisäksi: **Asetus vapaasta sivistystyöstä (805/1998)**, jonka 5 a §:n mukaan liikunnan koulutuskeskuksen perustamishankkeena pidetään sellaista toimenpidettä, jonka arvioidut kokonaiskustannukset ovat vähintään 32 000 euroa.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa liikuntapoliittisiksi tavoitteiksi on asetettu:

- Turvataan Veikkauksen edunsaajien määrärahat.
- Liikunnallinen kokonaisaktiivisuus nousee kaikissa ryhmissä.
- Ulkoilun ja arkiliikkumisen edellytykset paranevat.
- Seuratoiminnan ja huippu-urheilun edellytykset paranevat.

Erityisesti liikkumisolosuhteiden parantamiseen tähtääviksi keinoiksi on määritelty:

- 1) Tuetaan liikuntapaikkojen rakentamista, pienennetään korjausvelkaa ja parannetaan energiatehokkuutta.
- 2) Lisätään ja perusparannetaan lähiliikuntapaikkoja ja ulkoilureitistöjä.
- 3) Lisätään lasten, iäkkäiden ja erityisryhmien liikkumisen kannalta keskeisiä arjen lähiympäristöjä, kuten puistoja ja viheralueita.
- 4) Luodaan kansallinen virkistyskäyttöstrategia.

Liikuntapolitiikan vaikuttavuustavoitteet

Valtion talousarviossa 2021 liikuntapolitiikalle on asetettu seuraavat yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet:

- Liikunnallinen, terveyttä ja hyvinvointia edistävä elämäntapa lisääntyy
- Liikunta lisää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä
- Liikunta on tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti saavutettavissa
- Liikunnan ja huippu-urheilun eettinen perusta vahvistuu
- Huippu-urheilumme on kansainvälisesti menestyvää ja kansallisesti arvostettua.

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta

Valtioneuvoston liikuntapoliittisen selonteon (2018) mukaan 2020-luvun tärkein liikuntapoliittinen tavoite Suomessa on kansalaisten fyysisen aktiivisuuden merkittävä lisääminen kaikissa ikä- ja väestöryhmissä. Tavoitteena on, että väestö harrastaa liikuntaa terveyden ja hyvinvoinnin kannalta riittävässä määrin. Yhdeksi 2020-luvun liikuntapolitiikan painotukseksi on kirjattu liikuntapaikkarakentamisen ja liikuntaolosuhteiden tukeminen.

Liikuntapoliittisen selonteon mukaan 2020-luvulla liikuntapaikkarakentamisen tukemisen keskeisinä linjauksia ovat:

- Liikuntapaikkarakentamisen tuki ohjataan liikuntalain nojalla ensisijaisesti kuntien hankkeisiin, mutta myös kunnan liikuntapaikkatarjontaa tukeviin hankkeisiin.
- Liikuntapaikkaverkoston ikääntyessä tarve peruskorjausavustuksiin kasvaa, mutta peruskorjaushankkeiden osalta tulee tehdä myös selvitys olemassa olevan liikuntapaikan peruskorjausvaihtoehdon kannattavuudesta uudisrakennushankkeeseen verrattuna investointi- ja elinkaarikustannukset huomioon ottaen.
- Valtion tuki ohjataan ensisijaisesti laajoja käyttäjäryhmiä ja myös omatoimista liikuntaa palveleviin hankkeisiin, mutta myös huippu-urheilun kilpailu-, valmennus-, tutkimus- ja harjoitteluolosuhteiden rakentamiseen sekä suurtahtumien järjestämisen kannalta valtakunnallisesti merkittäviin hankkeisiin.
- Valtion tukea ohjataan vain sellaisiin hankkeisiin, jotka ovat esteettömiä ja toimivat muutoinkin yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta hyvin.
- Valtion tuen myöntämisen edellytyksenä on energiatehokkuuden ja ekologisen jalanjäljen minimoinnin huomioon ottaminen liikuntapaikan toteutuksessa mukaan lukien joukkoliikenneyhteydet.

Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia

Opetus- ja kulttuuriministeriön strategian 2030 mukaan ministeriö vaikuttaa toiminnallaan seuraaviin kolmeen osa-alueeseen:

- Kaikkien kyvyt ja osaaminen vahvistuvat
- Luova, tutkiva ja vastuullinen toiminta uudistaa yhteiskuntaa
- Merkityksellisen elämän edellytykset turvataan yhdenvertaisesti

Liikunta kiinnittyy strategian alatavoitteista erityisesti seuraaviin:

- Sivistykselliset oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti (mittari: liikuntapalveluiden saatavuus)

- Tiede ja taide, kasvatus, koulutus nuorisotyö ja liikunta tukevat tutkivaa, luovaa, vastuullista ja kansainvälistä elämänsäntettä.
- Aktiivinen kansalaisuus ja elämäntapa vahvistuvat. Liikunnan, taiteen ja kulttuurin harrastaminen lisääntyvät. (mittarit: Kansalaisyhteiskuntatoimintojen laajuus ja monimuotoisuus, liikuntaa harrastavien sekä liikuntasuosituksen täyttävien määrä eri väestöryhmissä)

2.2 Ekologinen kestävä kehitys liikuntapaikkarakentamisessa

Sitoumukset ja ohjaavat strategiat

Globaalin kestävä kehityksen toimintaohjelma **Agenda 2030** hyväksyttiin YK:ssa vuonna 2015. Agenda 2030 on YK:n jäsenvaltioita poliittisesti sitova asiakirja, jossa kuvataan toimintaohjelma ja tavoitteisto kestävä kehityksen toteuttamiseksi.¹

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on nostaa Suomi maailman ensimmäiseksi hiilineutraaliksi hyvinvointiyhteiskunnaksi vuoteen 2035 mennessä. **Hallitusohjelman** mukaan vähähiiliseen talouteen siirtymiseksi tarvitaan lisäpanostuksia erityisesti biotalouden, kiertotalouden, puhtaan teknologian ratkaisujen, energiatehokkuuden, päästöttömien energiantuotantomuotojen, energian varastointiratkaisujen ja hiilen talteenoton ja hyödyntämisen kehittämiseksi ja markkinoille saattamiseksi sekä tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaan.²

Helmikuussa 2020 Marinin hallituksen ilmastokokouksessa julkaistiin ”**Reilulla siirtymällä kohti hiilineutraalia Suomea**” -tiekartta hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi. Tiekartassa todetaan, että hiilineutraaliustavoitteen toteutumiseksi päästöjen ja hiilinielujen on oltava yhtä suuret vuonna 2035. Tiekartassa on esitetty ilmastotyön pääkohtina muun muassa: energiaverotuksen kokonaisuudistus, toimialakohtaiset suunnitelmat hiilineutraalisuuteen, kansallinen energia- ja ilmastostrategia sekä maankäyttösektorin ilmasto-ohjelma.³

Ilmastolakia ollaan uudistamassa vuonna 2021 siten, että lain ohjaavaa vaikutusta vahvistetaan. Lakiin lisätään hiilineutraaliustavoitetta vastaavat päästövähennystavoitteet vuosille 2030 ja 2040. Ilmastolakiin otetaan mukaan myös maankäyttösektori sekä hiilinielujen vahvistamista koskeva tavoite.⁴ **Maankäyttö- ja rakennuslain** kokonaisuudistuksessa vuonna 2021 rakennuksen vähähiilisyydestä on tulossa uusi olennainen tekninen vaatimus⁵.

Työ- ja elinkeinoministeriössä on meneillään uuden kansallisen **ilmasto ja energiastrategian** valmistelu (valmistelu alkoi huhtikuussa 2020). Strategia kattaa kaikki kasvihuonekaasupäästölähteet (päästökauppa-sektori, taakanjakosektori, maankäyttösektori) ja nielut (maankäyttösektori).⁶

Suomessa **vapaaehtoiset energiatehokkuussopimukset** ovat tärkeä keino saavuttaa EU:n energiatehokkuusdirektiivin (EED) mukaiset energiankäytön tehostamistavoitteet. Elinkeinoelämän energiatehokkuussopimus on valtion ja elinkeinoelämän välinen sopimus energian tehokkaasta käytöstä vuosina 2017-2025. Sopimusten energiatehokkuustavoitteisiin on sitoutunut yli 550 yritystä ja niiden reilut 6 000 toimipaikkaa ja noin 110 kuntaa ja kuntayhtymää (tilanne 11/2020). Sopimukseen liittyneiden tahojen energiankäyttö kattaa lähes 60 % Suomen kokonaisenergiankäytöstä. Sopimustoiminnalla saavutettavat energiansäästöt tukevat Suomen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä. Ne helpottavat myös kansallisia tavoitteita uusiutuvan energian käytön lisäämisestä. Vastuullinen ja tehokas energiankäyttö vähentää ilmastonmuutosta

¹ Kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda2030. <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>

² Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma.

³ Valtioneuvosto. Reilulla siirtymällä kohti hiilineutraalia Suomea – tiekartta hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi 3.2.2020.

⁴ Valtioneuvosto. Reilulla siirtymällä kohti hiilineutraalia Suomea – tiekartta hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi 3.2.2020.

⁵ Maankäyttö- ja rakennuslaki uudistuu. <https://mrluudistus.fi/>

⁶ Ilmasto- ja energiastrategia. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/ilmasto-ja-energiastrategia>

aiheuttavia hiilidioksidipäästöjä. Lisäksi se myös säästää kustannuksia ja lisää toiminnan kannattavuutta.⁷

Rakennushankkeiden ympäristöarviointi ja -luokitus

Rakennusten ympäristöarvioinnissa ja -luokituksessa tarkastellaan rakennusten laajaa kokonaisvaikutusta ympäristöön muun muassa energiatehokkuuden, materiaalien, liikkumisen, lähialueen luonnon sekä myös käyttäjille tarjottavien olosuhteiden ja rakennushankkeen ohjauksen ja toteutuksen näkökulmista. Ympäristöluokitus perustuu edellä mainittuja tekijöitä koskeville vaatimuksille, joiden toteutumisen osoittamisesta saadaan pisteitä. Tietyllä pistemäärällä saavutetaan määritelty luokitustaso. Ympäristöluokituksen avulla kiinteistön omistaja saa varmuuden sekä rakennuksen myyntikelpoisuudesta että vuokrauskelpoisuudesta.⁸

Hiilijalanjälki- tai elinkaariarviointi on merkittävässä roolissa kaikissa tärkeissä Suomessa käytetyissä ympäristöluokitus- ja arviointijärjestelmissä (LEED, BREEAM, RTS ja GBC Finland). Edellä mainittujen järjestelmien lisäksi Rakennustietosäätiö julkaisi vuonna 2017 kansallisen luokitusjärjestelmän nimellä RTS rakennushankkeen ympäristöluokitus, joka perustuu Suomen säännöksiin ja ohjeisiin.⁹

Rakennuksen elinkaaren ympäristövaikutuksiin vaikuttaminen

Rakennusten elinkaaren hiilijalanjälki syntyy rakennusmateriaalien valmistuksesta, kuljetuksesta, työmaatoiminnoista, kunnossapidosta ja korjauksesta, materiaalien vaihdoista, energian ja veden käytöstä sekä rakennuksen purkamisesta ja materiaalien loppukäsittelystä. Hiilijalanjälkeen vaikuttaa eniten fossiilisten polttoaineiden käyttö rakennusten energiahuollossa ja tuotevalmistuksessa.¹⁰

Rakennusten ja rakentamisen osuus Suomen energiankulutuksesta ja kasvihuonekaasupäästöistä on tällä hetkellä merkittävä. Yleisen arvion mukaan rakennukset käyttävät lähes 40 prosenttia Suomen kokonaisenergiankulutuksesta, ja rakentaminen, rakennusten lämmitys sekä sähkönkäyttö aiheuttavat yli 30 prosenttia Suomen kasvihuonekaasupäästöistä. Rakennusmateriaalien osuus rakennuksen elinkaaren aikaisesta hiilijalanjäljestä arvioitiin aiemmin vähäiseksi käytön aikaisiin päästöihin verrattuna. Nykyisin energiantuotannon päästöjen vähentyessä rakennusmateriaalien vaikutus korostuu. Rakennusmateriaalien tuotannosta aiheutuneiden päästöjen vaikutus on sitä merkittävämpi, mitä energiatehokkaampia rakennukset ovat ja mitä enemmän rakennuksissa hyödynnetään ympäristön uusiutuvia energialähteitä. Rakennusmateriaaleihin sisältyy huomattava päästövähennyspotentiaali, joka painottuu rakennuksen elinkaaren alkupäähän.^{11, 12}

Hiilijalanjäljen lisäksi rakennusten ympäristövaikutuksiin vaikuttavat myös muut tekijät, kuten: 1) päästöjen ohjaus aluetasolla kaavoituksen, liikkumisen ohjauksen ja infrarakentamisen kautta; 2) rakennuksen käyttöikä ja -aste ja muuntojoustavuus; 3) rakennuksen käytön energiatehokkuuden ohjaus ja uusiutuvan energian käyttö muuten kuin elinkaaripäästöinä ja 4) rakennusmateriaalien muut ympäristövaikutukset kuin hiilijalanjälki.¹³

Rakennuksen elinkaaren ympäristövaikutuksiin vaikutetaan voimakkaimmin hanke- ja suunnitteluvaiheissa. Kaikkiin hankkeisiin vaikuttavat taustalla kaavoitus, julkisohjaus ja tuote- ja menetelmäkehitys, joihin kuuluvat mm. esirakentamisen ja rakennustuotevalmistuksen ratkaisut.¹⁴

⁷ Energiatehokkuussopimukset. <https://energiatehokkuussopimukset2017-2025.fi/sopimus/>

⁸ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

⁹ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹⁰ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹¹ Kangas, H.-L.; Sankelo, P.; Kautto, P.; Ruokamo, E.; Lazarevic, D.; Mattinen-Yuryev, M.; Turunen, T.; Nissinen, A. 2019. Taloudellisten kannusteiden käyttö vähähiilisen rakentamisen ohjauksessa: TALO-hankkeen loppuraportti. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:32

¹² Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹³ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹⁴ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

Rakennusmateriaalien päästöjä ohjataan nykyisin vapaaehtoiselta pohjalta kaupallista ympäristöluokitusta käyttävässä rakentamisessa ja kestävässä julkisissa hankinnoissa ja rahoitusohjauksessa¹⁵. Ainoa velvoittava rakennusmateriaalien päästöjä EU-tasolla sääntelevä ohjausjärjestelmä on päästökauppa, joka koskee määrättyä minimikokoa suurempia tuotantolaitoksia tietyillä toimialoilla¹⁶.

Rakennusvalvonta voi vaikuttaa rakentamishankkeisiin neuvonnalla ja ohjauksella, joilla saadaan epäsuoraa vaikutusta, ja toisaalta myös kannustaa hankkeita parannuksiin ehdollisilla lupamaksujen alennuksilla. Kuntien rakennusjärjestyksissä ei juuri ole käytetty määräyksiä, joiden tarkoituksena olisi vaikuttaa rakentamisen hiilijalanjälkeen. Maankäyttö- ja rakennuslain yhtenä lähtökohtana oleva rakennusten elinkaariajattelu antaa tähän kuitenkin lähtökohtaisen mahdollisuuden. Kunta voi asettaa hiilijalanjälkeä koskevia vaatimuksia myös kaavoituksessa asemakaavaan liitettävien rakennustapaohjeiden avulla, jos ne ovat olleet mukana kaavassa koko kaavoitusprosessin ajan. Kunta voi myös ohjata maan omistajana hiilijalanjälkeä suoraan tontinluovutusehtojen tai luovutuskilpailujen pisteytyksen avulla. Jotta ohjaukselineet ovat sisällöllisesti toimivia ja hallinnollisesti käyttökelpoisia, tulee niiden olla selkeitä lukuarvoiltaan ja laskentatavaltaan, ja perustua yhteiseurooppalaisen ohjaukseen.¹⁷

Yksi tapa vähentää rakentamisen ympäristövaikutuksia on **uusiomateriaalien käyttö**. Kiertotalouden edistämiseksi liikuntapaikkarakentamisen osalta uusiomateriaalien käytön mahdollisuutta tulisi tarkastella rakentamishankkeen suunnittelussa. Monissa liikuntapaikkatyypeissä on paljon maarakentamista (kentät, lähiliikuntapaikat tms.). Luonnon kiviaineksia korvaavia aineksia on esimerkiksi teollisuuden tuhka, tiili- ja betonimurska, kuidut ja purkujätteet. Suunnittelija laatii vertailevat suunnitelmat ja laskelmat uusiomateriaalien käytön kannattavuudesta.¹⁸ Jotkut kunnat (esimerkiksi Helsinki) vaativat jokaisen rakennuskohteen osalta, että suunnittelija on laatinut rinnakkaissuunnittelun uusiomateriaaleilla, ennen kuin suunnittelija valitaan kohteen kilpailutuksessa.

Puurakentamisen ohjelma on valtioneuvoston yhteinen, ympäristöministeriön hallinnoima ohjelma, jonka tavoitteena on lisätä puun käyttöä rakentamisessa. Puun käytön lisääminen rakentamisessa leikkaa rakentamisen hiilipäästöjä ja luo pitkäaikaisen hiilivaraston rakennuskantaan. Julkinen sektori on avainasemassa edistämässä puurakentamisen kehittymistä niin oman rakennuskannan kuin rakentamisen ohjauksen osalta. Julkisilla hankinnoilla voidaan tehokkaasti ohjata varoja ympäristöä säästäviin rakennushankkeisiin. Hankintalaki mahdollistaa ympäristöystävällisyyttä osoittavien kriteerien käytön hankinnan kohteen kuvauksessa tai valintakriteereissä. Yksi mahdollinen keino on puumateriaalin suosiminen hankinnassa. Ympäristöministeriön puurakentamisen ohjelma tekee opasta julkisten puurakennusten hankintaan. Oppaassa esitetään suositukset vähähiilisen, puisen, julkisen rakennushankinnan toteuttamiseksi.¹⁹

Puurakentamiseen tavoitellaan merkittävää kasvua, jonka tavoitteisiin koko valtioneuvosto on sitoutunut. Opetusrakennusten osalta kasvua tavoitellaan seuraavasti (markkinaosuus v. 2019, tavoite v. 2022 ja 2025): 2019/31 %, 2022/55 % ja 2025/65 % ja kokoontumisrakennusten osalta seuraavasti: 2019/7 %, 2022/20 % ja 2025/30 %.²⁰

Puurakentamisen rakennustekniikat ovat viime vuosikymmeninä kehittyneet siten, että niitä voidaan soveltaa myös suuriin rakennuksiin ja erilaisiin käyttötarkoituksiin. Puu soveltuu runkomateriaalina erinomaisesti kokoontumisrakennuksiin sekä vapaisiin pohjamuotoihin ja ratkaisuihin, joilta edellytetään näyttäviä arkkitehtonisia ratkaisuja, hyvää rakennettavuutta, akustiikkaa, palosuojauksia ja kosteudenhallintaa. Lisäksi suurten rakennusten muunneltavuuteen kiinnitetään tulevaisuudessa yhä enemmän huomiota, kun kuntien

¹⁵ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹⁶ Päästökauppa. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/paastokauppa>

¹⁷ Hakaste, H. & Kuittinen, M. 2017. Tiekartta rakennuksen elinkaaren hiilijalanjäljen huomioimiseksi rakentamisen ohjauksessa 9/72. Bionova Oy.

¹⁸ Uusiomateriaalit maarakentamisessa ohjelma 2013–2017 UUMA 2. Uusiomateriaalit liikuntapaikkarakentamisessa.

¹⁹ Puurakentamisen ohjelma. Ympäristöministeriö. <https://ym.fi/puurakentaminen>

²⁰ Puurakentamisen ohjelma. Ympäristöministeriö. <https://ym.fi/puurakentaminen>

rakennetun ympäristön tarpeet muuttuvat esimerkiksi ikärakenteen muuttuessa.

Kestävien kulkutapojen edistäminen liikuntaharrastamisessa

Liikunnan ympäristövaikutuksiin liittyy liikuntapaikkojen rakentamisen ja ylläpidon lisäksi liikuntaharrastamiseen kulkemisen ympäristökuormitus. Liikuntaharrastamiseen liittyvä kulkeminen ja kyyditseminen muodostavat merkittävän osan koko Suomen henkilöliikenteen matkaluvusta. Eri lajien välillä on merkittäviä eroja sen suhteen, millä kulkutavalla niihin kuljetaan.²¹ Liikuntapaikkojen sijoittelussa onkin keskeistä huomioida kulkuyhteydet ja edistää kestävien kulkutapojen valintaa.

2.3 Yhdenvertaisuus liikuntapaikkarakentamisessa

Perustuslain (731/1999) sivistyksellisten oikeuksien mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Itsensä kehittäminen sisältää mahdollisuuden liikunnan ja muun ruumiinkulttuurin harjoittamiseen. Velvoite koskee niin valtiota kuin kuntia. Julkinen valta luo edellytyksiä yksilön mahdollisuudelle kehittää itseään muun muassa ylläpitämällä ja tukemalla liikuntalaitoksia.

Perustuslain **yhdenvertaisuuspykälän (6 §)** ja **yhdenvertaisuuslain (1325/2014)** mukaan ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan tai syrjiä esimerkiksi iän, alkuperän, kansalaisuuden, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lain mukaan viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi.

Yhdenvertaisuuslaissa säädetään positiivisesta erityiskohtelusta: Joitain ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, kun tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen tai syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen.

Liikuntalain (390/2015) keskeisenä tavoitteena on edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa sekä vähentää eriarvoisuutta liikunnassa. Liikuntalain kaikkien tavoitteiden toteuttamisessa lähtökohtana on yhdenvertaisuus.

Suomi ratifioi vuonna 2016 **YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD)**. Sopimuksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla, kuten osallistumisessa kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan sekä urheiluun (artikla 30.5). Tämän varmistamiseksi sopimuspuolten tulee muun muassa varmistaa, että vammaiset henkilöt pääsevät urheilu-, virkistys- ja matkailupaikkoihin.

Lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Lain mukaan esimerkiksi kunnan viranomaisten on edistettävä ja seurattava vammaisten henkilöiden elinoloja sekä pyrittävä ehkäisemään epäkohtien syntymistä ja poistamaan haittoja, jotka rajoittavat vammaisen henkilön toimintamahdollisuuksia ja osallistumista.

Maankäyttö- ja rakennuslailla (132/1999) säädetään alueiden käytön suunnittelun ja rakentamisen tavoitteista sekä vaatimuksista. Rakennushankkeessa on huolehdittava esteettömyydestä ja käytettävyydestä erityisesti lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta. Rakennusten tulee soveltua, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö edellyttää, myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on

²¹ Mäkinen, J. 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

rajoittunut. Kevyen liikenteen väylät tulee säilyttää liikkumiselle esteettöminä ja turvallisina. Maankäyttö- ja rakennuslain uudistus on käynnissä siten, että hallituksen esityksen on tavoitteena valmistua vuoden 2021 loppuun mennessä.

Valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä (241/2017) säädetään luvanvaraisen uuden rakennuksen rakentamisesta sekä korjaus- ja muutostöistä. Asetuksella säädetään ja tarkennetaan maankäyttö- ja rakennuslaissa säädettyä esteettömyyttä koskevia teknisiä vaatimuksia. Yleisten esteettömyysvaatimusten lisäksi asetuksessa säädetään erikseen liikunnan osalta liikkumisesteisen pääsystä uima-altaaseen.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteena on vahvistaa yhdenvertaisuutta ja oikeuksien yhdenvertaista toteutumista. Hallitusohjelman mukaan erityistä huomiota kiinnitetään heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaamiseen. Esimerkiksi vanhusten, vammaisten, sukupuolivähemmistöjen, etnisten vähemmistöjen sekä turvapaikanhakijoiden asemassa on edelleen vakavia puutteita. Liikunnan osalta tavoitteena on vahvistaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä, kuten edistää vammaisurheilua ja ikääntyneiden liikkumista sekä lisätä lasten, iäkkäiden ja erityisryhmien liikkumisen kannalta keskeisiä arjen lähiympäristöjä.

Eri vähemmistöryhmien liikuntakäyttäytyminen

Suomalaisessa liikuntakulttuurissa on edistytty viime vuosina liikunnan yhdenvertaisuuden edistämisessä, mutta edelleen liikuntakulttuuriin liittyy paljon kehitettävää yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että monet vähemmistöryhmät ovat aliedustettuina liikunnan harrastamisessa ja harrastavat muuta väestöä vähemmän liikuntaa. Osaltaan taustalla ovat olosuhteisiin liittyvät haasteet.

Suomessa on arviolta noin 700 000–750 000 ihmistä, jotka kokevat fyysisiä (näkeminen, kuuleminen, liikkuminen) ja/tai kognitiivisia toimintarajoitteita.²² Vain neljännes (24 %) toimintarajoitteita kokeneista nuorista liikkui suosituksen mukaan, kun vammattomista nuorista näin teki kolmannes (34 %).²³ Myös toimintarajoitteiset aikuiset harrastavat vapaa-ajan liikuntaa harvemmin kuin muu väestö. Ulkoilua tai liikuntaa vähintään kerran viikossa harrastaa puolet toimintarajoitteisista aikuisista, kun muusta väestöstä määrä on kolme neljäsosaa. Jopa kolmannes toiminta-rajoitteisista ei juuri osallistu liikunta- ja ulkoiluharrastuksiin, kun muussa väestössä näin raportoi joka kymmenes.²⁴ Yleisimmät esteet toimintarajoitteisten liikunnan harrastamiselle näyttävät liittyvän ympäristöstä johtuviin ulkoisiin esteisiin, kuten puutteeseen esteettömistä ja turvallisista tiloista tai paikoista.²⁵

Ulkomaalaistaustaisten tai maahanmuuttajataustaisten (vanhemmat syntyneet ulkomailla) määrä Suomessa oli Tilastokeskuksen syntyperä-luokituksen mukaan 423 000 eli noin 8 % väestöstä vuonna 2019.²⁶ Maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen väestöryhmä, joiden välillä on kulttuurieroja esimerkiksi suhtautumisessa liikuntaan ja liikunnan harrastamiseen. Maahanmuuttajien liikunnan harrastamisesta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Monet maahanmuuttajaryhmät eivät ole liikunnallisesti yhtä aktiivisia kuin kanta- väestö. Yleisesti ottaen maahanmuuttajanuoret liikkuvat enemmän kuin keski-ikäiset ja ikääntyneet maahanmuuttajat, miehet enemmän kuin naiset.²⁷

²² Rikala, S. 2018. Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä -selvityksen taustamateriaali. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:4.

²³ Ng, K., Rintala, P., Asunta, P.: Toimintarajoitteiden yhteydet liikuntakäyttämiseen. Teoksessa Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018 (toim. Kokko, S.; Martin, L.). Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2019:1.

²⁴ Tieto ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpöytä 38/2017.

²⁵ Rikala, S. 2018 Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä -selvityksen taustamateriaali. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:4.

²⁶ Ulkomaalaistaustaiset. Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>

²⁷ Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi (toim. Itkonen, H., Lehtonen, K., Aarresola, O.). Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2018:6.

Erityisesti maahanmuuttajanaisten on todettu olevan liikkumattomuuden riskiryhmää²⁸. Maahanmuuttajanaisten osalta vapaa-ajan fyysinen passiivisuus oli yleisempää Lähi-itä-, Afrikka- sekä Aasia-taustaisilla naisilla (26–34 %) kuin koko väestöllä (21 %). Toisaalta fyysinen passiivisuus oli EU-, EFTA- ja Pohjois-Amerikka-taustaisilla naisilla (14 %) harvinaisempaa kuin muulla väestöllä. Lähi-itä-, Afrikka- ja Aasia-taustaiset naiset harrastivat kuntoliikuntaa vapaa-ajalla harvemmin (9–14 %) kuin koko väestö (22 %).²⁹ Myös maahanmuuttajataustaiset miehet ovat liikunnallisesti passiivisempia kuin kantaväestön miehet.³⁰

Parhaiten maahanmuuttajataustaisia kohderyhmiä tavoittaa matalan kynnyksen toiminta. Lisäksi tarvitaan osallistumista edistäviä olosuhteita, kuten lähiliikuntapaikkoja.³¹

Ruotsinkielisiä on Suomessa noin 5,2 % väestöstä eli noin 287 000 ihmistä (2019).³² Suomenruotsalaisten asutus on keskittynyt länsi- ja etelärannikolle. Ruotsinkielisten liikunta-aktiivisuudesta on tutkimustietoa lähinnä lasten ja nuorten osalta. Ruotsinkielisistä lapsista ja nuorista 74 % saavutti kansainvälisen rasittavan liikunnan suosituksen (vähintään kolmena päivänä viikossa), kun suomenkielisistä lapsista ja nuorista suosituksen saavutti 62 %³³. Ruotsinkieliset (arvosana 7,6) ovat tyytymättömämpiä kuntien liikuntapaikkoihin ja palveluihin kuin suomenkieliset (arvosana 8,6).³⁴

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien lukumäärästä ei Suomessa ole tarkkaa tietoa. Arviot seksuaalivähemmistöön (homot, lesbot, biseksuaalit) kuuluvien määrästä vaihtelevat 5–15 prosentin välillä. Seksuaalivähemmistöjen liikunnan harrastamisen useudesta verrattuna muuhun väestöön Suomessa ei ole tutkimustietoa.

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa. Suomessa on noin 10 000 saamelaista. Yli 60 prosenttia saamelaisista asuu jo kotiseutualueensa ulkopuolella.³⁵ Saamelaisten kotiseutualue Suomessa muodostuu Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueista sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa sijaitsevasta Vuotson kylän seudusta, Lapin paliskunnan alueesta. Saamelaisten liikunnan harrastamisesta ei ole väestötason tutkimustietoa. Yksittäisen kyselyn perusteella alakouluikäisistä 70 % liikkui vapaa-aikana omatoimisesti ja yläkouluikäisistä 65 % harrasti liikuntaa koulun ulkopuolella³⁶.

Suomessa asuu arviolta noin 10 000-12 000 romanian. Romanien liikunnan harrastamisesta ei ole laaja-alaista väestötason tietoa. Yksittäisen tutkimuksen perusteella reilut puolet (56 %) romaniaiikuisista ei harrastanut vapaa-ajan liikuntaa (miehistä n. 47 %, naisista n. 64 %). Koko Suomen väestössä 30 vuotta täyttäneistä miehistä 73 prosenttia ja naisista 71 prosenttia raportoi harrastavansa vapaa-ajallaan liikuntaa. Liikuntaa rajoittavina keskeisinä tekijöinä romanit kokivat yleisimmin motivaation ja ajan puutteen, väsymyksen, ajean mielialan, sairauden tai vamman ja rahan puutteen.³⁷

Alueellinen yhdenvertaisuus

Väestön liikunnan harrastamisessa on jonkin verran alueellisia eroja. Varhaiskasvatukseenikäisistä lapsista (3–7-

²⁸ Zacheus, T., Koski, P., Mäkinen, S.: Naiset paitsiossa? – Maahanmuuttajanaisten liikunnan tunnuspiirteitä Suomessa. Liikunta & Tiede -lehti 48. 6/2011.

²⁹ Seppänen, A., Lilja, E., Mäki-Opas, J. & Wennman, H.: Ulkomailla syntyneiden naisten vapaa-ajan liikunta. Teoksessa Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa (toim. Kokkonen, J. & Kauravaara, K.). Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 175.

³⁰ Zacheus, T., Koski, P. & Mäkinen, S.: Naiset paitsiossa? – Maahanmuuttajanaisten liikunnan tunnuspiirteitä Suomessa. Liikunta & Tiede -lehti 48. 6/2011.

³¹ Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018.

³² Väestö. Tilastokeskuksen internetsivut. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

³³ Hiltunen, P., Roos, E. & Martin, L.: Suomen- ja ruotsinkieliset erot liikuntakäyttäytymisessä. Teoksessa Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018 (toim. Kokko, S. & Martin, L.). Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2019:1.

³⁴ Kielibarometri 2016. Oikeusministeriö 14.9.2016.

³⁵ Saamelaiskäräjien internetsivut. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>

³⁶ Saamelaisalueen liikunta ja liikunnan harrastaminen. Lapin Liikunta ry 2020.

³⁷ Nykänen, A., Wennman, H., Korpelainen, R., Majaniemi, P., Kuusio, H.: Suomen romanien vapaa-ajan liikunta. Sosioekonomisten ja koettujen vapaa-ajan liikuntaa rajoittavien tekijöiden yhteys Suomen romanien vapaa-ajan liikunnan harrastamattomuuteen. Teoksessa Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa (toim. Kokkonen, J., Kauravaara, K.). Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 175.

vuotiaat) eniten liikuntaa harrastavat pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Suomessa asuvat lapset. Toisaalta maaseudun lapset viettävät eniten aikaa ulkona.³⁸

Kaupungissa asuvat lapset ja nuoret (9–15-vuotiaat) osallistuivat urheiluseurojen toimintaan yleisemmin kuin maaseudulla asuvat (60 % vs. 45 %). Toisaalta maaseudulla asuvat lapset (13-vuotiaat) liikkuivat omaehtoisesti yleisemmin kuin kaupungissa asuvat (pojat 92 % vs. 85 % ja tytöt 94 % vs. 86 %).³⁹

Aikuisväestön liikuntaa ja urheilua harrastavien osuuksissa ei ole yhtä merkittävää eroa. Harrastavien osuudet ovat korkeimmat Pohjois- ja Itä-Suomessa (83,8 %), pääkaupunkiseudulla (83,2 %) sekä Uudellamaalla (83,0 %) asuvien keskuudessa. Alhaisimmat osuudet ovat Länsi-Suomessa (81,3 %) ja Etelä-Suomessa (80,4 %).⁴⁰

Myös väestön liikunnan harrastamisen mahdollisuuksissa on alueellisia eroja. Pohjois- ja Itä-Suomen liikuntapalvelut (kuten liikuntapaikkainfrastruktuuri) näyttävät heikommilta kuin Etelä- ja Länsi-Suomen liikuntapalvelut.⁴¹ Haja-asutusalueilla liikuntapaikoissa on puutteita ja ne ovat osin heikossa kunnossa. Pienillä paikkakunnilla seurojen ja yhdistysten tarjonta voi olla hyvin vähäistä ja rajallista.⁴² Toisaalta monissa kasvukeskuksissa on pulaa liikuntatiloista, kuten erilaisista sisäliikuntatiloista.

Lisäksi harrastuksiin kuljetuissa matkoissa on alueellista eroa. Aikuisväestöstä keskimääräinen harrastuksiin kuljettu viikoittainen matkasuorite (kuljetut kilometrit) on lyhimmillään Länsi-Suomessa (32,1 km) ja pääkaupunkiseudulla (33,2 km) sekä pisimmillään Pohjois- ja Itä-Suomessa (39,9 km).⁴³

Väestön ikärakenteen muutos tulee entisestään lisäämään alueellisia eroja. Suomen väestö ikääntyy ja Suomi jakautuu alueellisesti väestön iän puolesta: Etelä- ja Länsi-Suomessa asuu nuorempaa väestöä kuin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Tulevaisuudessa tämä jako syvenee entisestään.⁴⁴

Ikärakenteen muutos luo monille kunnille haasteita palveluiden (kuten liikuntapalveluiden) taloudellisesti kestäväälle järjestämiselle. Samaan aikaan väestön ikäänntyminen lisää tarvetta erityisryhmien liikuntapalveluiden järjestämiselle sekä esteettömille ja saavutettaville liikkumisolosuhteille.

Saavutettavuus ja esteettömyys

Esteettömyys ja saavutettavuus ovat keskeisiä tekijöitä liikunnan yhdenvertaisuuden edistämässä. Esteettömyydellä viitataan lähinnä fyysiseen ympäristöön, kuten rakennuksiin ja ulkoalueisiin. Saavutettavuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että palveluiden ja viestinnän toteutuksessa otetaan huomioon erilaiset tarpeet, jotta palvelut soveltuvat kaikille.

Esteettömyydessä on kyse liikkumista, näkemistä, kuuntelua ja ymmärtämistä helpottavista ratkaisuista. Esteettömyys takaa jokaiselle sukupuolesta, iästä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai toimintakyvystä riippumattoman mahdollisuuden toimia niin itsenäisesti kuin toisten kanssa esimerkiksi erilaisessa rakennetussa ympäristössä.^{45, 46}

Liikuntapaikkojen esteettömyyden huomioiminen ja kehittäminen liittyvät niin olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja sen kunnossapitoon kuin uudis- ja korjausrakentamiseen, suunnitteluun ja toteuttami-

³⁸ Niemistö, D.; Finni, T.; Haapala, E. A.; Cantell, M.; Korhonen, E.; & Sääkslahti, A. 2019. Environmental correlates of motor competence in children The Skilled Kids Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (11), 1989.

³⁹ Martin, L.; Suomi, K.; Kokko, S. (2019). Liikuntatilaisuudet. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018 (toim. Kokko, S.; Martin, L.). Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁴⁰ Mäkinen, J. (toim.) 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

⁴¹ Suomi, K.; Sjöholm, K.; Matilainen, P.; Glan, V.; Nuutinen, L.; Myllylä, S.; Pavelka, B.; Vetteranta, J.; Vehkakoski, K.; Lee, A. (2012). Liikuntapaikkapalvelut ja väestön tasa-arvo. Seurantatutkimus liikuntapaikkapalveluiden muutoksista 1998–2009.

⁴² Peruspalveluiden arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

⁴³ Mäkinen, J. (toim.) 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

⁴⁴ Pyykkönen, T. & Rikala, S. (2018). Valtion soveltavan liikunnan palveluiden edistäjänä. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:2.

⁴⁵ Esteettömyys. Invalidiliiton internetsivut. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys>.

⁴⁶ Pyykkönen, T.: Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo valtion liikuntapolitiikassa - taustaselvitys valtion liikuntaneuvostolle ja sen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojaostolle. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.

seen. Esteettömyyden katkeamattoman ketjun aikaansaamiseksi tulee ottaa huomioon liikuntapaikan esteettömyyttä koskeva etukäteistieto, esteetön pääsy kohteeseen sekä esteettömät toimimismahdollisuudet tiloissa. Saavutettavat liikuntaolosuhteet ja esteettömät liikuntapaikat mahdollistavat jokaiselle yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia erilaisissa rooleissa, niin liikunnan harrastajana, urheilijana, avustajana, katsojana, ohjaajana, valmentajana kuin toimitsijana.

Hyvä sisäilma on olennainen tekijä liikuntapaikkojen toimivuuden kannalta. Rakennusmateriaalien valinnoissa tulee käyttää vähäpäästöisiä rakennusmateriaaleja. Ilmanvaihdossa tulee huomioida tilojen käyttötarpeet, käytön vaihtelu ja käyttäjien määrä ja lisäksi huomiota tulee kiinnittää ilmanvaihdon huoltoon ja kunnossapitoon. Rakennuksiin on hyvä myös tehdä tarkka siivous- ja kunnossapito-ohjeistus vastuumäärittelyineen ja huolehtia liikuntatilojen tuoksuttomuudesta.

Liikuntaolosuhteiden esteettömyydessä on menty viime vuosikymmeninä eteenpäin. Useiden tutkimusten ja yksittäisten esteettömyyskartoitusten perusteella esteettömyyden toteutumiseen liittyy kuitenkin edelleen merkittäviä ongelmia niin suunnittelun, uudisrakentamiseen ja korjaamiseen kuin nykyisen liikuntapaikkaverkoston näkökulmasta.

Uudisrakentamisen osalta puutteet esteettömyyden vähimmäismääräysten noudattamisessa rakentamissuunnitelmissa ovat edelleen yleisin huomautus- ja muutosvaatimusperuste liikuntapaikkarakentamishakemusten arvioinnissa niin aluehallintovirastoissa kuin opetus- ja kulttuuriministeriössä. Vaikka esteettömyys huomioidaan rakentamismääräysten vähimmäisvaatimusten mukaan, liikuntapaikat eivät välttämättä ole vielä esteettömiä kaikille käyttäjryhmille⁴⁷.

Kunnissa viidesosassa (21 %) oli tehty liikuntapaikoille esteettömyyssuunnitelmia vuonna 2019, mutta suunnitelmien määrä ei näytä juurikaan lisääntyneen viime vuosina (19 % vuonna 2013).⁴⁸

Liikuntaolosuhteiden esteettömyyden nykytilasta ei ole laaja-alaista ja valtakunnallista tutkittua tietoa. Kuntien omien arvioiden mukaan esteettömyys toteutuu liikuntapaikoista parhaiten uimahalleissa, pallokentillä ja yleisurheilukentillä. Eniten puutteita kunnat raportoivat kuntosalien, jäähallien ja liikuntasalien esteettömyydessä.⁴⁹

Tutkimustietojen mukaan liikuntapaikoilla toimivien henkilöiden esteettömyysoasaaminen on kuitenkin puutteellista, mikä vaikuttaa siihen, että esteettömyyden tila arvioidaan yleensä todellista tasoa paremmaksi. Yleisiä esteettömyysongelmia liikuntapaikoilla ovat mm. puutteelliset opasteet, esteettömien autojen puutteellinen merkitseminen, sisäänkäynteihin ja luiskiin liittyvät esteet, esteettömien kulkuväylien puuttuminen, huono tai häikäisevä valaistus ja heikot tummuuskontrastit eri tiloissa, induktiosilmukoiden puuttuminen, pukeutumis- ja wc-tilojen puutteelliset tai toimimattomat varusteet, esteettömien wc-tilojen puuttuminen tai niiden liian ahdas mitoitus ja puutteelliset turvallisuusratkaisut tiloissa.⁵⁰

Liikuntaolosuhteiden esteettömyyttä ja liikuntapalveluiden yhdenvertaisuutta voidaan edistää henkilöstölle järjestettävillä koulutuksilla, toteuttamalla koulutettujen kartoittajien toteuttamia esteettömyyskartoituksia ja huolehtimalla kartoituksissa esiin tulleiden toimenpide-ehdotuksien toteutuksesta. Käyttäjien osallisuus kaikissa vaiheissa (suunnittelu, toteutus, toimintakäytännöt jne.) parantaa liikuntaolosuhteiden esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

2.4 Sukupuolten tasa-arvo liikuntapaikkarakentamisessa

Tasa-arvolain (1329/2014) tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja

⁴⁷ Tupala, R-M. & Kuusiluoma, R-M. Esteettömyyden tason suunta liikuntapaikkarakentamisessa. SAMK.

⁴⁸ Peruspalveluiden arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

⁴⁹ Peruspalveluiden arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

⁵⁰ Karinharju, K., Tupala, R., Kuusiluoma, R-K., Jaakkola-Hesso, S., Tommila, H., Törne, M., Vuorsola, S. 2014: Liikuntapaikkojen esteettömyyskartoitusten päätöksenteon tueksi. LIEKA-hankkeen loppuraportti. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja B, Raportit 7/2014 sekä Liikunnan koulutuskeskusten esteettömyyskartoitukset, yhteenveto.

miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Lain mukaan viranomaisella on velvollisuus edistää kaikessa toiminnassaan tasa-arvoa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Tasa-arvolakia sovelletaan pääsääntöisesti kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ja kaikilla elämänalueilla.

Myös **liikuntalaissa (390/2015)** korostuu tasa-arvon periaate, sillä lain tavoitteen toteuttamisen yhdeksi lähtökohdaksi on kirjattu tasa-arvo.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on ”parantaa kunnianhimoisesti tasa-arvoa yhteiskunnassa ja nostaa Suomi tasa-arvon kärkimaaksi”. **Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2020–2023** mukaan sukupuolten tasa-arvon tulee toteutua kaikilla yhteiskuntaelämän alueilla kaikkina aikoina. Tasa-arvo-ohjelman tavoitteena on sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, jolla tarkoitetaan tasa-arvotyön tuomista erillis-hankkeiden sijaan pysyvästi osaksi normaalia valmistelua ja päätöksentekoa. Valtavirtaistaminen lisää tasa-arvomyönteistä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja ehkäisee syrjivien päätösten syntyä.⁵¹

Lasten ja nuorten liikkumisessa on joitakin sukupuolten välisiä eroja. Tutkimusten mukaan pojat liikkuvat enemmän ja intensiivisemmin kuin tytöt^{52, 53} (taulukot 1. ja 2.). Lasten ja nuorten suosimissa liikunta- ja liikumismuodoissa on myös jonkun verran sukupuolten välisiä eroja (taulukko 3.). Huomionarvoista on esimerkiksi tanssilajien sukupuolittuneisuus. Tytöistä (6–14-vuotiaat) 15–20 prosenttia kertoo harrastavansa jotakin tanssia, kun vastaava osuus pojissa on 1–3 prosenttia. Jyrkkä sukupuolten välinen ero näkyy tanssin lisäksi jääkiekossa, joka on valtaosin poikien harrastama liikuntamuoto.⁵⁴

Taulukko 1. Liikuntasuosituksen mukaisesti liikkuvien osuudet, %.⁵⁵

	9-vuotiaat	11-vuotiaat	13-vuotiaat	15-vuotiaat	Aikuiset (18+ vuotiaat)
tytöt/naiset	40	40	29	15	39
pojat/miehet	52	46	35	23	34

Taulukko 2. Liikuntaa tai urheilua liikunta- ja urheiluseuroissa harrastavien osuus, %.⁵⁶

	9–13-vuotiaat	15-vuotiaat	15–24-vuotiaat
tytöt	66	41	26
pojat	67	46	39

⁵¹ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/20825107/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf

⁵² Kokko, S.; Martin, L.; Villberg, J.; Ng, K. & Mehtälä, A. (2019). Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, ruutu-aika ja sosiaalinen media sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa Kokko, S. & Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁵³ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Liikunta ja tasa-arvo 2017. Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Turpeinen Salla ja Hakamäki Matti (toim.). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:6.

⁵⁴ Hakanen, T.; Myllyniemi, S.; Salasuo, M. (toim.) 2019. Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2.

⁵⁵ Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa 2018 tutkimus (9-15-vuotiaat) ja FinTerveys 2017 tutkimus (aikuiset).

⁵⁶ Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa 2018 -tutkimus (9-13- ja 15-vuotiaat) sekä Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018 (15-24-vuotiaat).

Taulukko 3. Suosituimmat liikuntalajit.⁵⁷

Kaikki 6–29 v.		Tytöt 6–29 v.		Pojat 6–29 v.	
Juoksu/lenkkeily	27 %	Juoksu/lenkkeily	30 %	Juoksu/lenkkeily	24 %
Ulkoilu/kävely	22 %	Ulkoilu/kävely	26 %	Jalkapallo	22 %
Kuntosali	21 %	Kuntosali	23 %	Pyöräily	21 %
Pyöräily	20 %	Pyöräily	19 %	Kuntosali	19 %
Jalkapallo	14 %	Tanssi	12 %	Ulkoilu/kävely	17 %
Uinti	11 %	Uinti	11 %	Sähly	14 %
Sähly	9 %	Hiihto	10 %	Uinti	10 %
Hiihto	8 %	Luistelu	9 %	Jääkiekko	10 %
Luistelu	8 %	Jalkapallo	7 %	Luistelu	7 %
Tanssi	7 %	Voimistelu	6 %	Hiihto	6 %

Aikuisten osalta miehille kertyy enemmän reipasta tai rasittavaa liikuntaa kuin naisille, kun taas naisille kertyy enemmän kevyttä liikuntaa⁵⁸. Naiset täyttävät terveysliikuntasuosituksen miehiä harvemmin (taulukko 1.). Naisten myös harrastavat kaikissa ikävaiheissa miehiä harvemmin vakituisesti kuntoliikuntaa tai urheilua (taulukko 4.).

Naiset liikkuvat miehiä enemmän omatoimisesti yksin (naiset 69 % vs. miehet 63 %), kun taas miesten oma-toiminen liikunta tapahtuu naisia useammin ryhmässä tai kaveriporukassa (miehet 36 % vs. naiset 32 %). Naiset käyttävät selvästi enemmän yksityisten yritysten palveluja kuin miehet (naiset 22 % vs. miehet 8 %). Suuri osuus naisten harrastamista suosituista lajeista (ryhmäliikunta, fitness, kuntosaliharjoittelu) tapahtuu yksityisissä yrityksissä. Miehet puolestaan harrastavat naisia aktiivisemmin urheiluseuroissa (miehet 16 % vs. naiset 10 %).⁵⁹

Sukupuoli-identiteetiltään muiden kuin naisten ja miesten liikuntakäyttäytymisestä ei ole saatavilla kattavaa tutkimustietoa. Tutkimusten perusteella on kuitenkin saatu viitteitä, että muunsukupuolisilla voi olla muita enemmän vaikeuksia liikunnan harrastamisessa.^{60, 61} Liikunnan olosuhteiden osalta esimerkiksi wc- ja pukeutumistilat aiheuttavat ongelmia, sillä ne ovat usein sukupuolitettuja eikä yksittäisiä, sopivia yksityisyyden suojaa antavia tiloja aina löydy.⁶²

Taulukko 4. Vakituisesti useita tunteja viikossa kuntoliikuntaa tai urheilua harrastavien osuus, %.⁶³

	20–54 -vuotiaat	55–74 -vuotiaat	75+ -vuotiaat
naiset	28	17	9
miehet	31	18	13

Kuntien tulee seurata ja arvioida kuntalaisten liikunta-aktiivisuutta. Yleisimmin kunnissa seurataan lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuutta (taulukko 5.). Samalle osa-alueelle toteutetaan yleisimmin myös sukupuolitusta seuranta. Eniten kehitettävää on liikkumis- ja toimintarajoitteisten liikunta-aktiivisuuden seuran-

⁵⁷ Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018.

⁵⁸ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Liikunta ja tasa-arvo 2017. Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Turpeinen Salla ja Hakamäki Matti (toim.). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:6.

⁵⁹ Mäkinen, J. (toim.) 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

⁶⁰ Kokkonen, M. 2012. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5.

⁶¹ Herrick, S.S.C & Duncan, L.R. 2018. A Systematic Scoping Review of Engagement in Physical Activity Among LGBTQ+ Adults. Journal of Physical Activity and Health, 2018, 15, 226-232.

⁶² Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Rainbow Rights Promoting LGBTI Equality in Europe -hanke 2019.

⁶³ FinSote 2018 –tutkimus.

nassa, niin yleisellä tasolla kuin sukupuolittain tehtävässä seurannassa. Liikuntaolosuhteiden osalta vuoropohjaisten liikuntapaikkojen käyntitietoja seurataan sukupuolittain harvoin, vain 13 %:ssa kunnista. Sukupuolittaisessa seurannassa on kunnissa paljon kehitettävää.

Taulukko 5. Sukupuolittainen seuranta kunnissa.⁶⁴

	Seurataan	Seurataan sukupuolittain
Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuus	86	52
Työkäisten liikunta-aktiivisuus	60	22
Ikääntyneiden liikunta-aktiivisuus	71	25
Liikkumis- ja toimintaesteisten liikunta-aktiivisuus	29	9
Liikunta- ja urheiluseuratoimintaan osallistuvien lasten ja nuorten suhteellinen osuus	66	27
Vuorovarauspohjaisten liikuntapaikkojen käyntitiedot	83	13

Edellä esitetysti sukupuolten liikuntakäyttäytymisessä on joitakin eroja. Liikunnan ja liikkumisen olosuhteiden rakentamisessa sekä peruskorjauksissa ja -parannuksissa on tärkeää huomioida hankkeiden tasa-arvo-vaikutukset, jotta liikkumisen olosuhteita on tarjolla tasa-arvoisesti kaikille väestöryhmille ja liikkuminen mahdollistetaan olosuhteissa tasa-arvoisesti.

Liikuntapalveluiden sukupuolivaikutusten arviointi on hyödyllinen väline tasa-arvon edistämiseksi. Sukupuolivaikutusten arviointia on tehty liikuntapalveluihin liittyen jo joissakin kunnissa. Esimerkiksi Jyväskylässä laadittiin vuonna 2018 liikunta- ja urheiluseurojen tukimuotojen sukupuolivaikutusten arviointi, jossa yksi tarkasteltava teema oli liikuntapaikkoihin liittyvä tasa-arvo⁶⁵. Myös Oulussa, Helsingissä ja Espoossa on tehty liikuntapalveluiden sukupuolivaikutusten arviointia. Vantaalla puolestaan on käytetty tasa-arvon edistämisen välineenä sukupuolitietoista budjetointia.

2.5 Yhdyskuntasuunnittelu

Ihmisten elintavat ovat kaikissa väestöryhmissä muuttuneet viime vuosikymmeninä siten, että fyysisen aktiivisuus on kokonaisuudessaan vähentynyt. Vaikka liikunnan harrastaminen on lisääntynyt, se ei ole riittänyt korvaamaan arkiaktiivisuuden vähentymistä. Arkiaktiivisuuden lisäämiseen tulisikin kiinnittää yhä enenevää huomiota.

Elinympäristön kokonaisrakenne muodostuu yhdyskuntasuunnittelun prosessissa. Liikuntaan liittyen suunnitteluprosessissa määritellään esimerkiksi virkistys- ja urheilupalvelualueiden sekä ulkoilureittien sijainnit. Yhdyskuntasuunnittelulla on lisäksi keskeinen merkitys liikunnan ja fyysisesti aktiivisen arjen olosuhteisiin. Viihtyisä, turvallinen ja esteetön elinympäristö kannustaa ulkona liikkumiseen. Lisäksi asuntojen, työpaikkojen, palveluiden ja harrastusten sijainnit, etäisyydet ja yhteydet vaikuttavat kulkutapavalintoihin. Kävelyä ja pyöräilyä edistää sujuva ja yhtenäinen kävely- ja pyörätieverkosto. Yhdyskuntarakenne voi tukea tai rajoittaa kulkumatkojen toteutumista fyysisesti aktiivisella tavalla.

Yhdyskuntien suunnittelua ohjaa maankäyttö- ja rakennuslaki. Lakia ollaan uudistamassa siten, että hallituksen esityksen on tavoitteena valmistua vuoden 2021 loppuun mennessä. Lakia uudistettaessa otetaan huomioon muun muassa laajat yhteiskunnalliset ilmiöt kuten ilmastonmuutos, aluerakenteen erilaistuminen, kaupungistuminen, digitalisaatio, liikkumisen murros ja siirtyminen puhtaasti energian käyttöön. Lain

⁶⁴ TEAviisari 2020: "Seurataanko liikunnan edistämistä vastaavalla toimialalla säännöllisesti seuraavia asioita?"

⁶⁵ https://www.jyvaskyla.fi/sites/default/files/atoms/files/liikunta-_ja_urheiluseurojen_tukimuotojen_sukupuolivaikutusten_arviointi.pdf

pyrkimyksenä on luoda terveellinen, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö, joka on sosiaalisesti toimiva ja jossa eri väestöryhmien tarpeet on otettu huomioon.

Yhdyskuntasuunnittelua tehdään käytännössä kaavoituksella, jossa ratkaistaan, mihin tarkoitukseen maa-alueita käytetään. Yhdyskuntien suunnittelu- ja ohjausväline on alueiden käytön suunnittelujärjestelmä, joka koostuu: 1. valtakunnallisista alueidenkäytön tavoitteista (VAT), 2. maakuntakaavasta, 3. yleiskaavasta ja 4. asemakaavasta.⁶⁶ Yhdyskuntasuunnittelun järjestelmän uudistamista valmistellaan ja uudistuksen on suunniteltu tulevan voimaan vuonna 2022⁶⁷.

1. **Valtakunnallisista** alueiden käytön tavoitteista päättää valtioneuvosto. Tavoitteet on otettava huomioon kaikilla alemmilla kaavatasoilla. Tavoitteilla pyritään turvaamaan valtakunnallisesti merkittävien hankkeiden ja alueidenkäyttöraatkaisujen toteuttaminen.
2. **Maakuntakaavoitus** kohdistuu seudulliselle tasolle. Maakuntakaavan laatii ja hyväksyy maakunnan liitto, jonka jälkeen ympäristöministeriön vahvistaa sen. Perusta liikuntaa suosivalle ympäristölle luodaan jo maakuntakaavassa, sillä siinä esitetään mm. seudullisesti tärkeiden ulkoilu- ja retkeilyreittien linjaukset sekä ulkoilualueiden aluevaraukset. Uusien palvelu-, työpaikka- ja asuinalueiden sijainti ja saavutettavuus voivat myös joko edistää tai hankaloittaa arkiliikuntaa.
3. **Yleiskaavoituksella** ohjataan kunnan tai sen osan yleispiirteistä alueidenkäyttöä. Se on maakuntakaavaa tarkempi karttapiirros liitteinen. Yleiskaavan laatii kunta ja se hyväksyytään kunnanvaltuustossa. Yleiskaavassa määritellään eri toimintojen, kuten asutuksen, palveluiden ja työpaikkojen sekä virkistysalueiden sijoittuminen ja niiden välisten yhteyksien järjestäminen. Näiden toimintojen sijoittumisella voidaan vaikuttaa merkittävästi ympäristön arkiliikuntaolosuhteisiin.
4. **Asemakaavoituksessa** määritellään yksityiskohtaisesti lähiympäristön suunnittelua koskevia asioita. Siinä osoitetaan rakennusten, puistojen ja katujen sijainnit, mitoitus ja käyttötarkoitukset. Näitä ohjeita on noudatettava rakentamisessa. Asemakaavassa määritellään myös erilaisten ulkoliikunta-alueiden sekä kävely- ja pyöräteiden tarkemmat sijaintipaikat.⁶⁸

Yhdyskuntasuunnittelussa tulee huomioida ja sovittaa yhteen eri näkökulmia kestävän lopputuloksen toteutumiseksi. Maankäyttö- ja rakennuslain yleisenä tavoitteena on turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus ja avoin tiedottaminen. Jokaisella, jota kaavoitus koskee (esim. asukkaat, järjestöt, yhdistykset) on oikeus osallistua suunnitteluun ja ilmaista asiasta mielipiteensä. Näin suunnittelijoille voidaan välittää paikallistietoa ja toiveita elinympäristön kehittämisestä. Kaavoituksen eri vaiheissa osallistumisen tapoja on monenlaisia. Osallistua voi esimerkiksi tekemällä kaava-aloitteen, osallistumalla asukastilaisuuksiin, ottamalla yhteyttä kunnan kaavoitustoimeen, osallistumalla työpajoihin, kävelykiertoille ja seminaareihin tai laatimalla kirjallisen mielipiteen, muistutuksen tai huomautuksen.⁶⁹

Arkiliikunnan näkökulmaa ei nykyisellään aina saada mukaan kaavoitusprosesseihin, koska kaavoitukseen osallistuvilla ei kaikissa tapauksissa ole riittävästi tietoa liikuntaa tukevista olosuhteista.⁷⁰ Yhdyskuntasuunnittelun eri vaiheissa on keskeistä ottaa käyttöön yhä poikkihallinnollisemmat toimintatavat, jolloin liikunnan näkökulmat tulisivat huomioitua yhä vahvemmin. Myös tietopohjaa ja ymmärrystä tulee lisätä erilaisen arkiympäristön ratkaisujen vaikutuksesta ihmisten liikkumistapavalintoihin.

⁶⁶ Liikuntakaavoitus.fi. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin yksikkö.

⁶⁷ <https://mrluudistus.fi/wp-content/uploads/2020/10/MRL-uudistus-28-09-2020.pdf>

⁶⁸ Liikuntakaavoitus.fi. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin yksikkö.

⁶⁹ Liikuntakaavoitus.fi. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin yksikkö.

⁷⁰ Liikuntakaavoitus.fi. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin yksikkö.

2.6 Yhteiskunnan muutostekijät

Liikuntakulttuuriin ja väestön liikkumiseen vaikuttavat sekä globaalit toimintaympäristön muutokset ja megatrendit että alueellinen kehitys. Liikuntakulttuurin toimijoiden on kyettävä toimissaan yhdistämään näihin tekijöihin vaikuttaminen ja sopeutuminen.

Kuntien ja maakuntien väestörakenteen muutosta seurataan väestöennusteilla. Väestöennuste ei osoita vääjäämätöntä kehitystä, vaan ennusteen toteutumiseen voidaan vaikuttaa tai pyrkiä vaikuttamaan erilaisilla toimenpiteillä.⁷¹ Tämän hetkisen väestöennusteen mukaan keskittyminen voimistuu ja väestönkasvu on tulevaisuudessa näkyvissä ainoastaan Uudellamaalla. Voimakkain väestökato on pienissä alle 5000 asukaan kunnissa.⁷² Tällä hetkellä syntyvyys on laskussa ja jos lasku jatkuu, siitä seuraa lasten ja nuorten määrän vähentyminen tulevina vuosina. Väestöennusteessa varmalta näyttää tulevina vuosina ikääntyneiden määrän kasvu, mikä kasvattaa huoltosuhdetta kaikissa kunnissa.^{73, 74}

Eri väestöryhmien liikuntapaikkatarve on osin erilainen ja väestökehityksen suunta on yksi keskeisistä alueellisiin ja paikallisiin liikuntapaikkarakentamisen tarpeisiin vaikuttavista asioista. Ennakointi on oleellinen osa liikuntapaikkarakentamisen suunnittelua, koska rakennukset ovat useimmiten tarkoitettu palvelemaan useita vuosikymmeniä. Liikuntapaikkojen, ja myös muun rakennuskannan, monikäyttöisyys ja muunneltavuus mahdollistavat paikallisen reagoinnin väestörakenteen muutokseen.

Liikuntakulttuuriin vaikuttavat keskeiset muutostekijät jäsennettiin vuonna 2019 valmistuneessa opetus- ja kulttuuriministeriön nuoriso- ja liikuntapolitiikan tulevaisuustyössä (taulukko 6.). Liikunnan kannalta keskeisiksi muutostekijöiksi määriteltiin: 1) elintavat ja eriarvoistuminen, 2) ilmastonmuutos, 3) digitalisaatio ja työelämän murros, 4) väestön ikääntyminen ja 5) kaupungistuminen.⁷⁵

⁷¹ Tilastokeskus 2019. http://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_tie_001_fi.html

⁷² Kuntaliitto 2019. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2019/vaestoennuste-2019-2040-vaestokato-voimakkainta-pienissa-kunnissa>

⁷³ Tilastokeskus 2019. http://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_tie_001_fi.html

⁷⁴ Kuntaliitto 2019. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2019/vaestoennuste-2019-2040-vaestokato-voimakkainta-pienissa-kunnissa>

⁷⁵ www.liikuntaneuvosto.fi/muutostekijat/

Taulukko 6. Liikunnan muutostekijät: positiivinen ja negatiivinen kehityssuunta sekä tulevaisuuteen liittyvät keskeiset kysymykset.

Muutostekijä	Positiivinen kehityssuunta	Negatiivinen kehityssuunta	Keskeiset kysymykset
Elintavat ja eriarvoistuminen	<p>♥ Riittämättömän liikkumisen vaikutukset ymmärretään niin yksilö- kuin väestötasolla, ja liikkumista edistetään kaikilla hallinnonaloilla. Eriarvoisuuteen ja elintapojen polarisoitumiseen puututaan jo varhaislapsuudessa, koska liikkumistottumukset urautuvat aikaisin. Fyysisen aktiivisuuden kannustava elinympäristö ja monipuoliset liikuntapalvelut mahdollistavat liikkumisen kaikille.</p> <p>♥ Heikoimmassa asemassa olevilla on entistä paremmat mahdollisuudet ja voimavarat vaikuttaa elintapoihinsa. Tietoisuuden kasvu liikkumisen ja liikunnan monipuolisista vaikutuksista sekä kiihtynyt hyvinvointitrendi saavat ihmiset liikkumaan yhä aktiivisemmin.</p>	<p>↓ Liikunnan harrastamisen lisääntyminen ei riitä korvaamaan koko ajan vähenevää arkiliikkumisen määrää. Elintavat ovat kaikissa väestöryhmissä fyysisesti yhä passiivisemmat. Rappeutuva fyysinen toimintakyky lisää sairastavuutta ja johtaa kasvavaan työkyvyttömyyteen.</p> <p>↓ Eri väestöryhmien välinen eriarvoistuminen fyysisessä aktiivisuudessa syvenee. Epäterveelliset elintavat kasaantuvat yhä voimakkaammin samoille henkilöille ja periytyvät. Yhä useammalla ei ole varaa harrastaa liikuntaa. Vain harvat urheiluseurat selviävät resurssikilpailusta ja ne keskittävät toimintansa vain huippu-urheiluun.</p>	<p>? Miten fyysisen aktiivisuuden polarisaatio pysäytetään? ? Miten liikunnan harrastaminen on mahdollista kaikille? ? Miten koko väestön terveydenluktaitoa ja terveyttä edistäviä valintoja tuetaan?</p>
Ilmastonmuutos	<p>♥ Yhdyskuntarakennetta ja liikkumisen palveluja on kehitetty yhä voimallisemmin kävelyä, pyöräilyä ja muita päästöttömiä ja fyysisesti aktiivisia kulkutapoja suosivaksi. Myös yksilötasolla kiinnostus aktiivisten kulkutapojen valintaan on kasvanut ympäristösyistä, ja väestö liikkuu yhä enemmän. Leudontuva ilmasto saa ihmiset lisäämään ulkoilua.</p> <p>♥ Liikuntatoimialalla huomioidaan toiminnan vaikutukset ilmastonmuutokseen ja tehdään aktiivisia toimia hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Liikuntavälineitä sekä liikuntapaikkarakenteita kierrätetään. Liikuntapaikat ovat energiatehokkaita ja aktiivisin kulkutavoin saavutettavia.</p>	<p>↓ Luonnonkatastrofit, sään ääri-ilmiöt ja lisääntyvät sateet hankaloittavat ulkona liikkumista sekä urheilutapahtumien järjestämistä. Sään leudontumisesta johtuen talviliikuntalajien harrastaminen ei ole enää mahdollista kaikkialla Suomessa. Ympäristölle erityisen haitalliset urheilumuodot on lopetettu.</p>	<p>? Miten yhteiskuntaa kehitetään päästöttömiä, fyysisesti aktiivisia kulkutapoja suosivaksi? ? Miten yksilötason liikkumis- ja liikuntavälineillä voidaan vaikuttaa ilmastonmuutokseen? ? Millä toimenpiteillä hillitään liikuntatoimialan ympäristökuormitusta?</p>
Digitalisaatio ja työelämän murros	<p>♥ Monipuoliset digitaaliset liikunta- ja suunnittelupalvelut, mittausvälineet, sovellukset, pelit ja verkkoyhteisöt tukevat yhä runsaampaa liikkumista. Esimerkiksi etäliikunnanohjaus mahdollistaa liikunnan harrastamisen kaverin kanssa syrjäseuduilla ja ikääntyneen omassa kodissa tai palvelutalossa.</p> <p>♥ Työntekijöiden hyvinvoinnin edistämisestä on tullut kilpailutekijä työmarkkinoilla. Työnantajat panostavat entistä enemmän työpaikka- ja työmatkaliikuntaan. Digitalisaatio ja uudet toimintatavat mahdollistavat yhä joustavamman työn tekemisen, ja aikaa jää yhä enemmän liikkumiseen ja liikunnan harrastamiseen. Genomitieto ja mittarit kertovat tarkasti kehon hyvinvoinnista, mikä motivoi yhä suurempaa osaa väestöstä liikkumaan yhä enemmän.</p>	<p>↓ Teknologinen kehitys on vähentänyt ihmisten tarvetta liikkua niin arjessa kuin työssä. Kaiken saa kotiovelle eikä kotoa tarvitse poistua. Elämyksiä haetaan liikkumisen ja liikunnan sijaan fyysisesti passiivisista digitaalisista ja virtuaalisista toiminnoista. Digilaitteiden käyttö on syrjäyttänyt kokonaan fyysisen liikunnan harrastamisen.</p> <p>↓ Etätöiden lisääntyminen vähentää arkiliikkuja ja epäsäännölliset työajat vaikeuttavat liikunnan harrastamista. Liikuntaa ei tunnusteta enää ammatialana. Liikuntasuoritusten jatkuva mittaaminen vie yhä useammalta ilon liikkumisesta. Ihmisiä jalostetaan geenimuuntelun avulla huippu-urheilijoiksi.</p>	<p>? Miten edistetään arjessa ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin kannalta riittävää liikkumista? ? Miten liikuntaa edistäviä digitaalisia innovaatioita tuetaan? ? Miten muuttuva työelämä ja työpaikat edistävät fyysistä aktiivisuutta ja hyvinvointia?</p>
Väestön ikääntyminen	<p>♥ Väestörakenteen muutos määrittää Suomen elinvoimaisuutta tulevaisuudessa. Vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias. Yhä parempikuntoisemmat ikääntyneet liikkuvat ja harrastavat liikuntaa aktiivisesti.</p> <p>♥ Liikuntapalveluja on tarjolla ikääntyneille yhä monipuolisemmin ja myös heikkokuntoisimmat iäkkäät tavoitetaan. Liikuntaneuvonnalla, henkilökohtaisella liikunnanohjauksella sekä teknologisilla innovaatioilla tuetaan kotona asuvien ikääntyneiden liikkumista, fyysistä aktiivisuutta ja toimintakykyä. Työperäinen maahanmuutto turvaa hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden rahoituksen.</p>	<p>↓ Hyvinvointiyhteiskunnan resurssit kuluvat kiihtyvällä vauhdilla ennaltaehkäisyyn sijaan korjaavaan toimintaan. Ikääntyvän väestön myötä huoltosuhte on ennennäkemättömän vaikea, ja köyhyysrajan alapuolella elävien ikääntyneiden määrä on kasvanut.</p> <p>↓ Kotona asuu yhä huonokuntoisempia ikääntyneitä, joiden heikko toimintakyky rajoittaa elämänlaatua, lisää sairauksia ja tapaturmia sekä kasvattaa sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta. Ikääntyneiden tarpeita ei osata huomioida julkisen sektorin, järjestöjen tai yksityisen sektorin liikuntapalveluissa.</p>	<p>? Millä toimenpiteillä tavoitetaan heikkokuntoisimmat ikääntyneet ja edistetään heidän liikkumistaan ja toimintakykyään? ? Miten liikkumisen edistäminen saadaan osaksi eläköityneen väestön palveluita? ? Miten huomioidaan polarisoituvan ikääntyvän väestön yksilöllisen liikkumisen ja liikunnan tarpeet?</p>
Kaupungistuminen	<p>♥ Hyvin suunniteltu ja toteutettu kaupunkiympäristö saa ihmiset valitsemaan yhä useammin fyysisesti aktiivisen kulkutavan. Liikuntaolosuhteet sekä kaupunkiympäristöt ovat saavutettavia ja esteettömiä. Monimuotoisten viheralueiden merkitys yhteisöllisinä liikuntapaikkoina korostuu. Uudet teknologiat turvaavat erinomaisen ilmanlaadun liikkumiseen.</p> <p>♥ Kaupungeissa fyysinen toimintakyky kohenee lisääntyneen arkiliikunnan sekä monipuolisten ja saavutettavien harrastus- ja ulkoilumahdollisuuksien myötä. Maaseudulla on käytössä uusia innovatiivisia ja digitalisaation mahdollistamia liikuntamuotoja.</p>	<p>↓ Suomen väestö keskittyy yhä voimakkaammin suurimpiin keskuksiin. Hajautuva kaupunkirakenne vähentää fyysistä aktiivisuutta. Luontosuhde katoaa ja huono ilmanlaatu estää liikkumista kaupungeissa.</p> <p>↓ Kaupungeissa taistellaan pääsystä ylikuormittuneisiin liikuntapalveluihin, kun maaseudulla palvelutarjonta on olematonta. Maaseudun väestön arkiliikunta ja liikunnan harrastaminen vähenevät entisestään palvelujen karatessa yhä kauemmas.</p>	<p>? Miten kaupunkisuunnittelulla, erilaisilla palveluilla ja kannusteilla tehdään fyysisesti aktiivisista kulkutavoista ihmisille helpoin ja kätevin valinta? ? Miten kaupunkien liikuntapaikat, leikkipuistot, viheralueet ym. liikkumispaikat ovat kaikkien saavutettavissa? ? Miten tiivistyvien ja taantuvien alueiden liikuntamahdollisuudet turvataan?</p>

3 Liikunnan ja urheilun harrastaminen ja fyysinen aktiivisuus

Liikunnan harrastaminen on viime vuosina lisääntynyt viime vuosina Suomessa. Arkiaktiivisuus on kuitenkin vähentynyt, joten kokonaisuudessaan fyysisen aktiivisuuden määrä kuitenkin laskenut kaikissa väestöryhmissä. Terveytensä kannalta riittävästi liikkuu noin kolmasosa lapsista, nuorista ja aikuisista sekä murto-osa ikääntyneistä. Erilaisia toimintarajoitteita kokevat ihmiset liikkuvat ja harrastavat liikuntaa yleisesti muuta väestöä vähemmän.

3.1 Varhaiskasvatusikäiset lapset

Varhaiskasvatusikäisten lasten tulee liikuntasuosituksen mukaan liikkua päivittäin vähintään kolme tuntia kuormittavuudeltaan monipuolisesti, sisältäen kevyttä liikuntaa ja reipasta ulkoilusta sekä erittäin vauhdikasta fyysistä aktiivisuutta⁷⁶.

Tämän hetkisen tietopohjan mukaan varhaiskasvatusikäisistä lapsista vain 10–20 % saavuttaa normaalia kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia edellyttävän, suositusten mukaisen päivittäisen fyysisen aktiivisuuden määrän. Erityistä tukea tarvitsevat lapset liikkuvat keskimäärin muita vähemmän, koska heillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua liikuntaan kuin muilla lapsilla.⁷⁷

Varhaiskasvatusikäisten lasten liikunnan harrastamien on yleistä. Tytöistä 60 % ja pojista 50 % kertoo harrastavansa liikuntaa. Tytöillä yleisimpiä lajeja ovat: tanssilliset harrastukset kuten baletti, tanssi, telinevoimistelu, joukkuevoimistelu; palloilulajeista jalkapallo; talvilajeista luistelu, ringette ja hiihto; sekä ratsastus ja yleisurheilu. Pojilla yleisimpiä lajeja ovat: palloilulajit, kuten jalkapallo, jääkiekko ja salibandy; paini; itsepuolustuslajit, kuten judo ja karate; sekä uinti, sirkus ja telinevoimistelu.⁷⁸

Liikunnan harrastaminen on yleisintä pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Suomessa. Maaseudulla asuvien lasten motoriset taidot ovat kuitenkin keskimäärin paremmat kuin kaupungissa asuvilla lapsilla. Tätä selittää maaseudulla asuvien lasten runsaampi ulkoilu. Sekä harrastaminen että ulkoilu ovat positiivisesti yhteydessä varhaiskasvatusikäisten lasten motorisiin taitoihin.⁷⁹

Varhaiskasvatusikäisten liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden tukemisessa tärkeää on lasten mahdollisuus leikkiä ja liikkua ulkona, heti oman kodin ulkopuolella. Pienille lapsille soveltuvia, liikkumaan houkuttelevia, turvallisia paikkoja kodin lähellä ovat esimerkiksi:

- tasaiset asfaltti-, hiekka- ja nurmialueet (toimivat pallopeleissä, luistinratana, hiihtolatuna)
- leikkialueet, joissa on ylä- ja alamäkeä (toimivat alamäkiajossa, pulkkamäkenä, hiihtomaana)
- rakentamattomat metsäiset alueet
- paikat kiipeilyyn (vahvoja puita, isoja kiviä), piilosilla oloon (pensaita), keikkumiseen ja hyppimiseen (mättäitä) sekä tasapainoiluun (lankkuja, kivityksiä, puomeja).

Lisäksi tarvitaan rakennettuja liikuntapaikkoja ja perheiden liikkumiseen soveltuvia tiloja: puistoja, leikki-puistoja, metsäpolkuja, luontoreittejä, retkeilypaikkoja, uimahalleja ja pieniä liikuntasaleja.⁸⁰ Liikunnan tukemiseksi kunnissa on myös oleellista löytää ratkaisuja olemassa olevien liikkumisolosuhteiden parempaan

⁷⁶ Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:21.

⁷⁷ Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:21.

⁷⁸ Julkaisematon lähde. Suullinen tiedonanto Taitavat tenavat -tutkimusaineistosta. Arja Sääkslahti 13.5.2020.

⁷⁹ Niemistö, D.; Finni, T.; Haapala, E. A.; Cantell, M.; Korhonen, E.; & Sääkslahti, A. 2019. Environmental correlates of motor competence in children The Skilled Kids Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (11), 1989.

⁸⁰ Kyttä, M. 2011. Children in Outdoor Context. Affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

hyödyntäminen, esimerkiksi päiväkotien liikuntatilojen ja piha-alueiden saaminen kattavasti lasten ja perheiden iltakäyttöön.

Varhaiskasvatukseen osallistui vuonna 2018 noin 74 prosenttia väestön 1–6-vuotiaista lapsista⁸¹. Varhaiskasvatustyksiköiden liikuntaolosuhteissa on merkittäviä eroja Suomessa. Haasteita fyysiselle aktiivisuudelle aiheuttaa, että kolmasosalta päiväkodeista puuttuu oma liikuntasali ja puolelta päiväkodeista pääsy metsäisille alueille. Lasten motoristen taitojen kehittymisen kannalta merkityksellisimpiä tekijöitä ovat päiväkodin piha-alueen suuri koko sekä erilaiset pinnanmuodot (mäet ja kummut) ja alustat (peli- ja leikkialueet). Hyvällä ja monipuolisella liikuntavälineistöllä voidaan jonkin verran korvata puutteita fyysisissä olosuhteissa. Pienet lasten fyysistä aktiivisuutta tukevia välineitä ovat pyörälliset, työnnettävät ja kannettavat isot lelut sekä lapsille soveltuvat oikeat liikuntavälineet. Lisäksi tulee huolehtia liikkumiseen erityistä tukea tarvitsevien lasten liikuntavälineistöstä.^{82, 83}

3.2 Lapset ja nuoret

Liikuntasuosituksen mukaan 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten tulisi liikkua päivittäin vähintään 60 minuuttia⁸⁴. Vuonna 2018 noin kolmasosa 7–15-vuotiaista täytti päivittäisen liikuntasuosituksen. Määrässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosina.⁸⁵ Vuonna 2020 toisella asteella opiskelevista nuorista noin joka kymmenes nuori täytti päivittäisen liikuntasuosituksen.⁸⁶ Lasten liikunnan määrä vähenee ja paikallaanolo lisääntyy iän myötä⁸⁷. Lisäksi liikuntasuositus toteutuu harvemmin niillä lapsilla ja nuorilla, joilla on toimintarajoitteita⁸⁸.

Lasten ja nuorten fyysisen aktiivisuuden vähenemisestä ja istuvan elämäntavan lisääntymisestä saadaan merkkejä varusmiespalvelukseen astuvien miesten kestävyyskunnan voimakkaasta laskusta viimeisten vuosikymmenten aikana⁸⁹. Perusopetuksen 5. ja 8.-luokkalaisille vuodesta 2016 toteutettujen fyysisen toimintakyvyn Move!-mittausten tuloksissa on myös nähtävissä vastaavia viitteitä. Erityisesti haasteet poikien liikkuvuudessa viittaavat istuvan elämän tavan yleisyyteen. Myös kestävyyskunnossa on nähtävillä laskua. Lisäksi Move!-mittausten perusteella toimintakyvyssä on nähtävillä paikoin alueellista eriytymistä.⁹⁰

Lasten ja nuorten yleisin liikkumismuoto on vapaa-ajan omatoiminen liikkuminen – lähes kaikki liikkuvat omatoimisesti. Myös urheiluseuraharrastaminen on erittäin yleistä, sillä hieman yli puolet lapsista ja nuorista liikkui urheiluseurojen tapahtumissa vähintään kerran viikossa. Seuraharrastaminen on myös lisääntynyt viime vuosina.⁹¹ Organisoitussa liikuntaharrastuksessa mukana olevista suurin osa on mukana liikunta-

⁸¹ Tilastoraportti 32/2019. Varhaiskasvatus 2018. Terveys ja hyvinvoinnin laitos.

⁸² Sääkslahti, A.; Niemistö, D.; Nevalainen, K.; Laukkanen, A.; Korhonen, E. & Finni, T. 2019. Päiväkotien liikuntaolosuhteiden yhteys lasten motorisiin taitoihin. *Liikunta ja Tiede* 56, 77–83.

⁸³ Kämppi, K., Inkinen, V., Turunen, M. & Laine, K. Varhaiskasvatuksen liikkumisolosuhteet millä mallilla? 2020. *Liikunta ja tiede* 57 (2), 14–17.

⁸⁴ Fyysisen aktiivisuuden suositus kouluikäisille 7–18-vuotiaille. 2008. Opetusministeriö ja Nuori Suomi ry.

⁸⁵ Kokko, S.; Martin, L.; Villberg, J.; Ng, K. & Mehtälä, A. Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, ruutu-aika ja sosiaalinen media sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa Kokko, S.; Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁸⁶ Kokko, S.; Rinta-Antila, K.; Villberg, J.; Hirvensalo, M.; Koski, P. & Ng, K. 2020. Suomalaisnuorten liikkuminen koronapandemian aikana keväällä 2020. Teoksessa Kantomaa, M. (toim.) Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2020:2.

⁸⁷ Kokko, S.; Martin, L.; Villberg, J.; Ng, K. & Mehtälä, A. Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, ruutu-aika ja sosiaalinen media sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa Kokko, S.; Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁸⁸ Ng, K.; Rintala, P. & Asunta, P. Toimintarajoitteiden yhteydet liikuntakäyttäytymiseen. Teoksessa Kokko, S.; Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁸⁹ Varusmiesten fyysisen toimintakyvyn tilastot 2019. Puolustusvoimat.

⁹⁰ Move!-mittaustulokset. Opetushallitus, opetus- ja kulttuuriministeriö ja valtion liikuntaneuvosto. oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/move-tulokset

⁹¹ Blomqvist, M.; Mononen, K.; Koski, P. & Kokko, S. 2019. Teoksessa Kokko, S. & Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

tai urheiluseuran järjestämässä toiminnassa. Lisäksi liikunta-alan yritysten palveluissa liikkui noin joka kolmas ja koulujen kerhoissa sekä muiden tahojen liikuntatilaisuuksissa noin joka neljäs lapsi.⁹² Toimintarajoitteiset nuoret ovat selvästi harvemmin mukana organisoidussa urheilutoiminnassa⁹³.

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että kotia lähellä olevilla liikuntaolosuhteilla on merkitystä lasten liikuntakäyttäytymiseen. Lasten ja nuorten kokemien liikuntaan liittyvien esteiden määrän on todettu lisääntyvän iän karttuessa. Lapsen ja nuorten kertomien tyypillisimpien esteiden joukossa on useita ulkoisia esteitä, kuten kiinnostavan liikuntalajin ohjauksen ja kotia lähellä olevien liikuntapaikkojen puute sekä liikunnan kalteus. Tytöt kokevat enemmän ja yleisemmin esteitä kuin pojat.⁹⁴

Lapset saavat keskimäärin kolmanneksen (34 %) kaikesta päivän reippaasta liikunnasta koulupäivän aikana. Vähän liikkuvilla lapsilla osuus on vielä suurempi (40 %). Koulupäivän aikaisella liikunnalla näyttäisi olevan erityisen suuri merkitys vähän liikkuvien lasten kokonaisaktiivisuudelle.⁹⁵ Näin ollen on tärkeää, että koulujen pihat ja sisätilat ovat liikuntaan kannustavia. Myös koulumatkaliikuntaa tukevat olosuhteet ja välineet ovat tärkeitä (sujuvat ja turvalliset kevyenliikenteen väylät, pyörätelineet- ja katokset ym.), sillä koulumatkaliikunta on usein merkittävä osaa koululaisen päivittäisestä fyysisestä aktiivisuudesta. Noin 80 % suomalaisista lapsista kulkee koulumatkansa kävellen tai polkupyörällä, kun sen pituus on alle 5 kilometriä⁹⁶.

Lasten ja nuorten liikkumisympäristöistä koulun ulkopuolisessa käytössä korostuvat kevyenliikenteen väylät ja luontoympäristö. Omatoimisessa liikkumisessa tärkeitä ovat pihan leikki- liikunta- ja luontopaikat sekä lähiliikuntapaikat. Organisoitujen harrastusten näkökulmasta olennaisia ovat myös varsinaiset liikuntapaikat.⁹⁷

3.3 Työkäiset aikuiset

Aikuisten tulisi liikkumissuosituksen mukaan liikkua viikoittain reippaasti 150 minuuttia tai rasittavasti 75 minuuttia. Lisäksi tulisi harjoittaa lihaskuntoa ja liikehallintaa ainakin kaksi kertaa viikossa.⁹⁸

Aikuisväestöstä noin kolmannes täyttää viikoittaisen liikkumissuosituksen⁹⁹. Neljä viidestä aikuisesta kertoo kuitenkin harrastavansa liikuntaa^{100, 101}. Liikunnan harrastaminen on viime vuosina kasvanut, mutta lisääntynyt harrastaminen ei ole riittänyt korvaamaan arkiliikunnan vähentyntä määrää.

Aikuiset liikkuvat ylivoimaisesti eniten omatoimisesti (66 %). Viime vuosina omatoimisen harrastamisen määrä on kuitenkin hieman vähentynyt verrattuna organisoidun liikunnan harrastamisen määrään. Aikuisväestön suosituin liikuntaharrastus on kävelylenkkeily.¹⁰²

⁹² Martin, L.; Suomi, K. & Kokko, S. (2019). Liikuntatilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. & Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁹³ Ng, K.; Rintala, P. & Asunta, P. Toimintarajoitteiden yhteydet liikuntakäyttäytymiseen. Teoksessa Kokko, S.; Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁹⁴ Koski, P. & Hirvensalo, M. 2019. Liikunnan merkitykset ja esteet. Teoksessa Kokko, S. & Martin, L. (toim.). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

⁹⁵ Tammelin, T. ym. 2015. Koulu liikuttaa ja istuttaa. Liikkuva koulu -tutkimuksen tuloksia 2010–2015, Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.

⁹⁶ Kallio, J., Turpeinen, S., ym., 2016. Active commuting to school in Finland, the potential for physical activity increase in different seasons. *International Journal of Circumpolar Health*, 75(1), article 33319.

⁹⁷ Suomi, K., Hämylä, R. ja Kokko, S. 2015 Liikuntapaikat ja tilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. ja Hämylä, R. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2014. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2015:2, 21-26. JA

Suomi K., Mehtälä A. ja Kokko S. 2016. Liikuntapaikat ja -tilaisuudet. Teoksessa Kokko, S. ja Mehtälä A. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:4, 23-26.

⁹⁸ Aikuisten liikkumisen suositus. 2019. UKK-instituutti.

⁹⁹ FinTerveys 2017 -tutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

¹⁰⁰ FinSote 2018 -tutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

¹⁰¹ Mäkinen, J. 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

¹⁰² Mäkinen, J. 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

Yksityisten yritysten liikuntapalveluissa tapahtuvan harrastamisen määrä on kasvanut. Erityisesti naiset liikkuvat usein yritysten palveluissa. Miehillä yleisin organisoidun harrastamisen paikka on liikunta- tai urheiluseura. Yrityksissä harrastetaan eniten ryhmäliikuntaa, fitnessiä, kuntosaliharjoittelua, joogaa, kiipeilyä, satujumpaa (perheliikunta), ratsastusta, painonnostoa, bodausta ja voimistelua. Urheiluseurassa harrastetaan eniten nyrkkeilyä, taitoluistelua, suunnistusta, salibandyä, kaukalopalloa, futsalia, jalkapalloa, aikidoa, pesäpalloa ja golfia. Liikunnan aloittamista harkitsevista useimmat ovat kiinnostuneita liikunnan harrastamisen aloittamisesta yleisesti. Lajeista erityisesti kuntosaliharjoittelun aloittaminen kiinnostaa monia. Naisilla myös jooga on nousemassa erittäin suureksi lajiksi. Eri lajien terveyshyötyjen arvioiminen väestötasolla ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, sillä tarkastelussa tulisi ottaa huomioon myös harrastamisen useus ja kesto.¹⁰³

Tutkimusten mukaan eri lajien harrastamiskulttuurit eriytyvät voimakkaasti sukupuolen ja iän mukaan.¹⁰⁴ Tämä on oleellista huomioida liikuntaolosuhteissa ja -palveluissa, jotta tarjonta mahdollistaa liikunnan harrastamisen tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti.

3.4 Ikääntyneet

Väestörakenteen muutos tarkoittaa Suomessa tulevina vuosikymmeninä ikääntyneen väestön määrän kasvua. Ennusteen mukaan vuonna 2050 joka kolmas ihminen on yli 65-vuotias¹⁰⁵.

Ikääntyneistä (yli 70-vuotiaat) vain joka viiden mies ja joka seitsemäs nainen saavuttaa terveysliikuntasuosituksen¹⁰⁶. Iäkkäät ovat kuitenkin aktiivisia liikunnan harrastajia. Kolme neljästä 60–69-vuotiaasta harrastaa liikuntaa. Vapaa-ajan liikunta vähenee merkittävästi vasta 80 ikävuoden jälkeen, jolloin miehistä noin puolet ja naisista neljännes harrastaa liikuntaa. Yleisesti voidaan todeta, että ihmisen ikääntyessä terveysliikuntasuosituksen täyttäminen on yhä epätodennäköisempää. Toisaalta vaihtelu on suurta. Osalla ikääntyneistä on toimintakyvyssä rajoitteita, liikunnan harrastamista ja/tai liikkumista. Toisaalta osa iäkkäistä on liikunnallisesti erittäin aktiivisia ja lajikirjo on moninainen.¹⁰⁷

Yli 75-vuotiaista 80 % asuu omassa kodissa ilman säännöllistä palvelua¹⁰⁸. Ikääntyneiden kotona asuminen on ikäpoliittinen tavoite, jonka toteutuminen edellyttää iäkkäiden toimintakykyä ylläpitävää ja liikkumaan kannustavaa asuinympäristöä. Erityisesti arjessa ja kodin lähellä tapahtuva fyysinen aktiivisuus on ikääntyneille tärkeää. Kotona ja kodin lähellä liikutaan paljon esimerkiksi portaissa, asioidessa ja kävelylenkeillä sekä tehdään kotivoimistelua. Ikääntyneiden fyysistä aktiivisuutta tukee kodin lähellä olevat esteettömät ja turvalliset reitit levähdyspaikkoineen.¹⁰⁹

Yleisimmin myös ikääntyneiden varsinaiset liikuntaharrastukset tapahtuvat kodin lähellä. Ikääntyneiden liikuntaa tukeekin riittävän tiheä ja esteettömästi saavutettava liikuntapaikkaverkosto¹¹⁰. Kunnan liikuntatoimi on yleisin ikääntyneiden liikuntaryhmien järjestäjä, mutta lisäksi ohjattua toimintaa järjestävät myös sosiaali- ja terveystoimi sekä järjestöt. Ikääntyneiden liikunnan kannalta kunnan liikuntatoimen resursointi

¹⁰³ Mäkinen, J. 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

¹⁰⁴ Mäkinen, J. 2019. Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67.

¹⁰⁵ Väestöennuste 2018–2070, Tilastokeskus 2018.

¹⁰⁶ Borodulin K. & Wennman H. Aikuisväestön liikunta Suomessa – FinTerveys 2017 -tutkimus. Tilastoraportti 48/2019, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019121748601>

¹⁰⁷ Borodulin K. & Wennman H. Aikuisväestön liikunta Suomessa – FinTerveys 2017 -tutkimus. Tilastoraportti 48/2019, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019121748601>

¹⁰⁸ Sotkanet 2017, THL.

¹⁰⁹ Suositukset iäkkäiden turvallisen ja säännöllisen ulkona liikkumisen edistämiseksi. 2017. Ikäinstituutti, Helsinki. Saatavilla: <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2017/01/Ulkoilusuositukset-3.pdf>

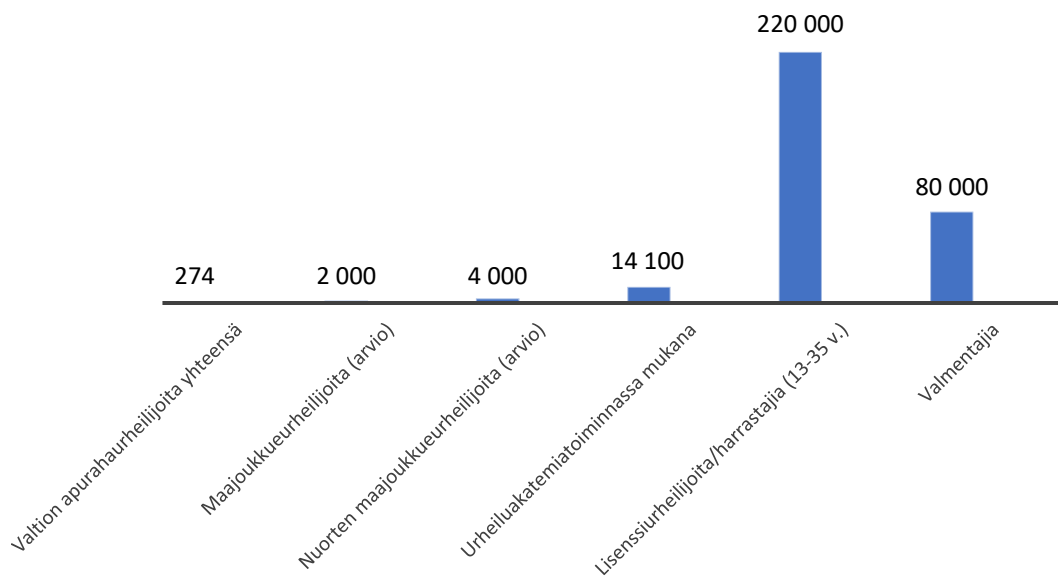
¹¹⁰ Carlson, J.A.; Sallis, J.F.; Conway, T.L.; Saelens, B.E.; Frank, L.D.; Kerr, J.; Cain, K.L & Abby C. King, A.C. Interactions between Psychosocial and Built Environment Factors in Explaining Older Adults' Physical Activity. *Prev Med.* 2012 Jan 1; 54(1): 68–73. Published online 2011 Oct 15. doi: 10.1016/j.ypmed.2011.10.004

onkin erityisen tärkeää. Myös muita tahoja tulisi kannustaa järjestämään iäkkäiden terveystoimintaa aiempaa enemmän ja vahvistaa iäkkäiden toimintaa vertaisohjaajina. Liikuntalajitarjonnassa olisi tarpeen vastata lajiinnostukseen esimerkiksi tukemalla seuroja toiminnan käynnistämisessä. Suositut ikääntyneiden kuntoliikuntalajeja ovat kävely, lihasvoimaharjoittelu, tanssi, voimistelu, ryhmäliikunta ja vesiliikunta.¹¹¹

Ikääntyneiden kannalta keskeisiä liikkumisaikkoja ovat asuinympäristö, kevyen liikenteen väylät, kuntosalit, jumppasalit ja uimahallit. Lähiviheralueet ja luonto ovat mieluisia ulkoilukohteita ja ne motivoivat liikkumaan¹¹². Ikääntyneille sopiviin lähiliikuntapaikkoihin pääsee kulkemaan helposti, ne ovat turvallisia ja niissä voi harjoittaa tasapainoa, lihasvoimaa ja ketteryttä.¹¹³ Iäkkäiden liikuntaa tukee myös uudenlaiset tavat tarjota liikuntaa, esim. kuntosali kirjastossa tai kaupan aulassa. Lisäksi tärkeitä tukitoimia ovat hyvä ja saatavuttava liikuntaryhmistä tiedottaminen sekä liikuntaneuvonnan palveluketjun roolin vahvistaminen. Liikuntatarjonnan on myös kohdattava liikkujan taito- ja kuntotaso.¹¹⁴

3.5 Huippu-urheilijat

Suomessa organisoidussa kilpaurheilutoiminnassa on mukana 13–35-vuotiaista noin 220 000 henkilöä (kuvio 1). Urheiluakatemiatoiminnassa on mukana reilut 14 000 urheilijaa. Maajoukkueurheilijoita on arvon mukaan yhteensä noin 6000 ja valtion apurahaurheilijoita on reilut 250.¹¹⁵ Edellä olevissa on mukana sekä vammattomat että vammaiset urheilijat. Arvioiden mukaan lajiliittojen ja Paralympiakomitean (sis. ent. Suomen vammaisurheilu- ja liikunta, VAU) toiminnassa on mukana 148 vammaishuippu-urheilijaa sekä 601 kansallisen tason vammaisurheilijaa.¹¹⁶

Kuvio 1. Urheilijoiden ja valmentajien määrä vuonna 2018 (kpl).¹¹⁷

¹¹¹ Borodulin K. & Wennman H. Aikuisväestön liikunta Suomessa – FinTerveys 2017 -tutkimus. Tilastoraportti 48/2019, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019121748601>

¹¹² Laatikainen, T. 2019. Environments for Healthy and Active Ageing. Aalto University publication series Doctoral dissertations 53/2019. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/49>

¹¹³ Suositukset iäkkäiden turvallisen ja säännöllisen ulkona liikkumisen edistämiseksi. 2017. Ikäinstituutti, Helsinki. Saatavilla: <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2017/01/Ulkoilusuositukset-3.pdf>

¹¹⁴ Iäkkäiden ryhmäliikunta kohensi monipuolisesti hyvinvointia. Tiivistetty tutkimuksesta 3/2020. Ikäinstituutti, Helsinki. Saatavilla: https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2020/09/TiiTu_No_3_VV_osallistujakysely_2020_interactive.pdf

¹¹⁵ Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu (2018). Suomen Olympiakomitea ja Suomen Paralympiakomitea.

¹¹⁶ Saari, A. (2015). Vammaisurheilu ja -liikunta lajiliitoissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2015:1

¹¹⁷ Huippu-urheilun yhteiskunnallinen perustelu (2018). Suomen Olympiakomitea ja Suomen Paralympiakomitea.

Huippu-urheilun olosuhteet voidaan jakaa valmentautumisen ja kilpailemisen olosuhteisiin. Valmentautumiseen tarvitaan arkiharjoitteluolosuhteita ja leirikeskuksia. Jälkimmäisiä edustavat Suomessa erityisesti urheiluopistojen valmennuskeskusten olosuhteet. Huippu-urheilijoiden arkiharjoittelua tukevia rakenteita ja palveluja on viime vuosina pyritty keskittämään valtakunnallisiin keskuksiin, joiden yhteydessä tai lähellä urheilijat voivat opiskella ja asua, ja joissa on saatavilla ammattivalmennusta ja asiantuntijapalveluita. Urhea-hallin rakentaminen ja tukeminen valtakunnallisesti merkittävänä huippu-urheiluhankkeena vuosina 2019–20 on pioneerihaanke, jossa arkiharjoittelu- ja valmennusolosuhteet ovat kilpailuolosuhteita suuremmissa roolissa. Kunnilla on Suomessa keskeinen merkitys väestöä laaja-alaisesti liikuttavien olosuhteiden lisäksi myös huippu-urheilun olosuhteisiin liittyen.

Vuonna 2016 toteutetussa valtakunnallisessa olosuhdeselvityksessä selvitettiin urheiluakatemioiden, lajiliittojen ja urheiluseurojen näkemyksiä kilpa- ja huippu-urheilun olosuhdetyöstä. Urheiluakatemit olivat pääosin tyytyväisiä harjoittelu- ja kilpailuolosuhteisiinsa painopistelajeissaan. Kaikkein tyytyväisimpiä akatemit olivat harjoitteluolosuhteiden laatuun ja eniten tyytymättömyyttä aiheuttivat olosuhteisiin liittyvät kustannukset. Akatemit käyttävät olosuhteita pääosin päivisin klo 8–16 välisenä aikana. Näin ollen akatemioiden toimintaan on varsin hyvin tarjolla riittävästi laadukkaita harjoittelutiloja. Haasteita akatemit kokivat olosuhteiden käytettävyydessä (aikataulut, tilojen liian vähäinen määrä tai käyttömahdollisuudet) sekä valmentajien ja urheilutoimijoiden yhteisten tilojen puuttumisessa.¹¹⁸

Selvityksen perusteella lajiliitot olivat tyytymättömmimpiä huippu-urheilussa kilpailu- ja tapahtumaolosuhteisiin, joihin melko tai erittäin tyytymättömiä oli kaksikolmasosa liitoista. Myös huippu-urheilutoimintaan liittyvien harjoitteluolosuhteiden määrään liittyy lajiliitoissa kriittisyyttä, sillä noin puolet vastaajista oli tilanteeseen tyytymättömiä.¹¹⁹ Erityisesti sisäpalloliilajien edustajat ovat nostaneet esille tilapuutteen¹²⁰. Vastaavasti tyytyväisimpiä lajiliitot olivat lajiensa huippu-urheilutoimintaan liittyvien olosuhteiden laatuun tai olosuhteiden käyttöön liittyviin kustannuksiin. Näiltä osin tilanteeseensa oli tyytyväisiä hieman yli puolet liitoista ja tyytymättömiä hieman alle kolmasosa liitoista. Lajiliitot olivat arvioissaan varsin kriittisiä myös omaa olosuhdetyötään koskien, sillä puolet kantaa ottaneista liitoista ei ollut tyytyväisiä omaan olosuhdetyöhönsä.¹²¹

Huippu-urheilun olosuhdetilanteen yhtenä tarkastelunäkökulmana lajiliitot arvioivat päälajinsa/-lajiensa osalta sitä, löytyykö Suomesta nykyisellään riittävät kansainvälisen tason harjoittelu- ja valmentautumisolosuhteet sekä arvokilpailujen toteuttamisolosuhteet (kuvio 2.). Kyselyyn vastanneista lajiliitoista 53 % oli sitä mieltä, että kansainvälisen tason arvokilpailuiden vaatimukset täyttävät olosuhteet ovat Suomessa nykyisellään jo olemassa ja 45 % liitoista kokee, että tällaisia olosuhteita ei nykyisellään löydy. Vastaavasti 47 % lajiliitoista kokee, että heidän päälajillaan/-lajeillaan löytyy huippu-urheilun kannalta riittävät kansainvälisen tason harjoittelu- ja valmennusolosuhteet ja hieman yli puolet kokee, ettei tällaisia olosuhteita löydy.¹²²

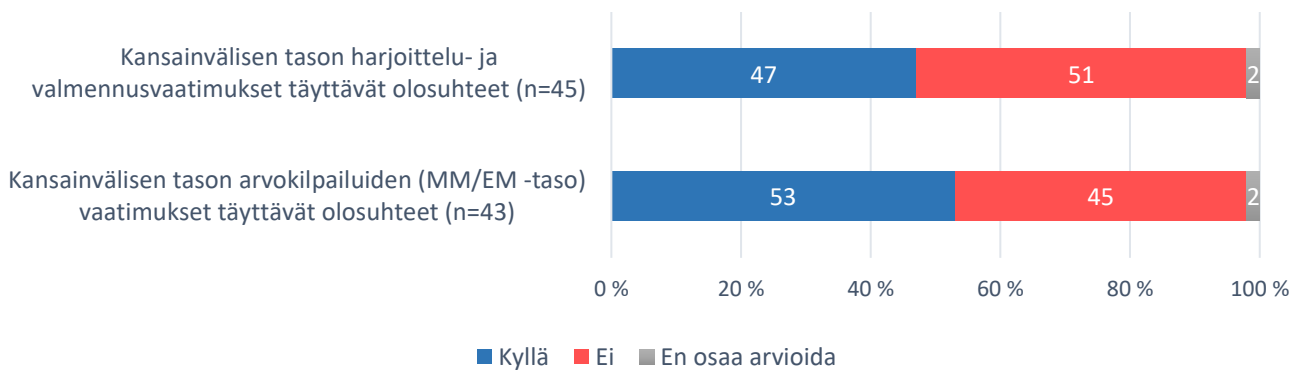
¹¹⁸ Nieminen, M. (2017) Urheiluakatemioiden olosuhdetilanne. Kysely Olympiakomitean urheiluakatemiaohjelman urheiluakatemioidelle. KIHU 2017. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_nie_urheilunol_sel96_33312.pdf. Viitattu 22.11.2020.

¹¹⁹ Norra J., Nieminen M., Lämsä J., Mäenpää P. 2017. Urheilun olosuhdetilanne lajiliittojen näkökulmasta. Kysely Valon ja Olympiakomitean jäsenjärjestöille. KIHU 2017. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_nor_urheilunol_sel51_75790.pdf. Viitattu 22.11.2020.

¹²⁰ Koripalloliitto, Käsipalloliitto, Lentopalloliitto, Palloliitto, Salibandyliitto & Aula Research Oy 2020. Treeni- ja pelipaikat kuntoon. Keskustelupaperi sisäjoukkuepelien kunnallisten olosuhteiden merkityksestä nuorisoliikunnan ja huippu-urheilun vahvistajana. <https://docplayer.fi/175322534-Treeni-ja-pelipaikat-kuntoon.html>. Viitattu 23.11.2020.

¹²¹ Norra J., Nieminen M., Lämsä J., Mäenpää P. 2017. Urheilun olosuhdetilanne lajiliittojen näkökulmasta. Kysely Valon ja Olympiakomitean jäsenjärjestöille. KIHU 2017. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_nor_urheilunol_sel51_75790.pdf. Viitattu 22.11.2020.

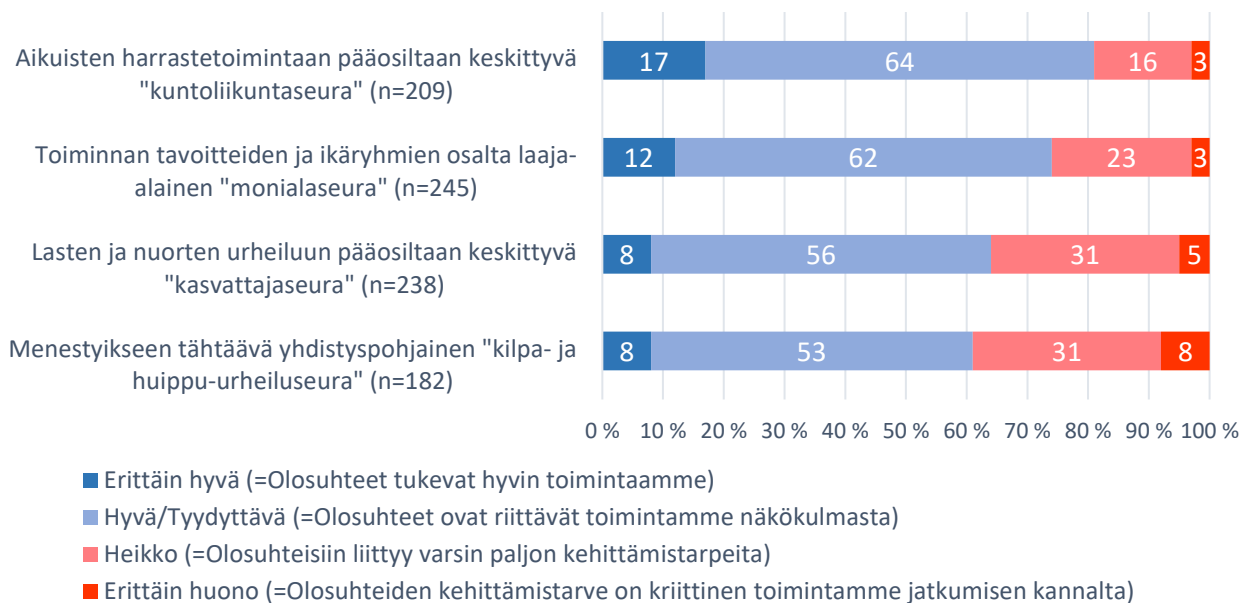
¹²² Norra J., Nieminen M., Lämsä J., Mäenpää P. 2017. Urheilun olosuhdetilanne lajiliittojen näkökulmasta. Kysely Valon ja Olympiakomitean jäsenjärjestöille. KIHU 2017. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_nor_urheilunol_sel51_75790.pdf. Viitattu 22.11.2020.

Kuvio 2. Lajiliittojen arvio löytyykö lajiiltojen lajeilta tällä hetkellä kansainvälisen tason huippuolosuhteet Suomesta.¹²³

Ammattiurheilun olosuhteiden ja kansainvälisten arvokilpailuolosuhteiden osalta korostuvat eri lajivaatimusten lisäksi erilaiset yleisötilojen tarpeet sekä esimerkiksi viestintäteknologiset valmiudet. Kilpailuolosuhteiden osalta on tärkeää huomioida tilojen mahdollinen käytettävyyden myös arkikäytössä sekä lasten ja nuorten urheilussa.¹²⁴

Seurojen olosuhdetilanteen kokonaisarvioinnissa (2017) todettiin, että tyytyväisimpiä olosuhdetilanteeseensa olivat aikuisten harrastetoimintaan keskittyvät kuntoliikuntaseurat (tyytyväisiä 81 %) (kuviot 3.). Menestykseen tähtäävät kilpa- ja huippu-urheiluseurat sekä lasten ja nuorten toimintaan keskittyvät kasvattajaseurat olivat tyytyväisiä hieman harvemmin, ensimmäisissä tyytyväisiä oli 61 % ja jälkimmäisissä 64 %.¹²⁵

Kuvio 3. Liikuntaseurojen arviot olosuhdetilanteesta seuratyypeittäin.¹²⁶

¹²³ Norra J., Nieminen M., Lämsä J., Mäenpää P. 2017. Urheilun olosuhdetilanne lajiliittojen näkökulmasta. Kysely Valon ja Olympiakomitean jäsenjärjestöille. KIHU 2017. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2017_nor_urheilunol_sel51_75790.pdf. Viitattu 22.11.2020.

¹²⁴ Lämsä, J. 2020. Huippu-urheilun olosuhdenäkökulmat ja kehittämistarpeet. Esitys valtion liikuntaneuvoston olosuhdejaoston kokouksessa 10.5.2020

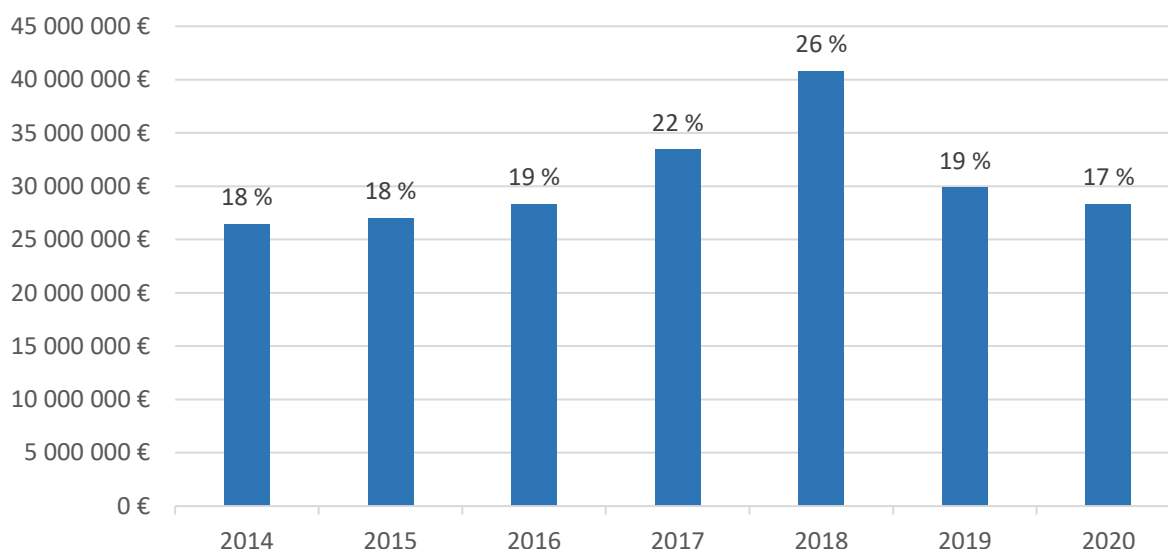
¹²⁵ Urheilun olosuhteet -selvitys 2017. Tiivistelmä päähavainnoista ja johtopäätöksistä. Suomen Olympiakomitea ja KIHU.

¹²⁶ Urheilun olosuhteet -selvitys 2017. Tiivistelmä päähavainnoista ja johtopäätöksistä. Suomen Olympiakomitea ja KIHU.

4 Liikuntapaikkarakentamisen avustaminen edellisellä suunta-asiakirjakaudella

Liikuntapaikkarakentamisen edellinen suunta-asiakirja oli voimassa vuosina 2014–2020. Liikuntapaikkojen perustamishankkeisiin myönnetty avustukset ovat vaihdelleet vuosina 2014–2020 noin 26–41 miljoonan euron välillä (kuvio 4.). Rakentamisen määrärahojen osuus valtion liikunnan kokonaismäärärahoista vaihteli ajanjaksolla 17–26 prosentin välillä. Liikuntapaikkarakentamisen euromääräinen ja suhteellinen avustusmääräraha kasvoi vuoteen 2018 asti, jonka jälkeen kokonaismääräraha on laskenut. Kasvua selittää erityisesti valtakunnallisesti merkittävälle hankkeille myönnettävien avustusten kasvu, mutta myös muille hankkeille myönnettävä avustusmääräraha kasvoi. Vuoden 2018 avustussumman muita lähivuotia korkeampaa summaa selittävät Tampereen monitoimiareenalle sekä Olympiastadionille myönnetty avustukset normaalin määräraha-kehityksen ulkopuolelta (Tampereen monitoimiareena 7 000 000 euroa ja Olympiastadion 8 800 000 euroa).

Liikuntapaikkojen perustamisen hankkeisiin myönnettyjen avustusmäärärahojen lisäksi avustuksia on myönnetty vuosittain liikunnan koulutuskeskusten rakentamishankkeisiin noin 2–2,5 miljoonaa euroa vuosittain. Lisäksi liikuntapaikkarakentamisen kehittämis- ja tutkimustoimintaa on avustettu vuosittain noin 500 000–700 000 eurolla menneellä suunta-asiakirjakaudella.

Kuvio 4. Liikuntapaikkarakentamiseen myönnettyjen valtionavustusten kehitys sekä prosentuaalinen osuus valtion liikunnan kokonaismäärärahasta vuosina 2014–2020 (Veikkausvoitto- ja budjettivarat, ei indeksikorjattu).

Suunta-asiakirjan käytössä oloaikana voimassa olleen liikunta-asetuksen (550/2015) mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) myönsi liikuntapaikkarakentamisen valtionavustukset kustannusarvioltaan yli 700 000 euron hankkeisiin ja aluehallintovirastot (AVI) tätä pienempiin hankkeisiin. Vuonna 2020 OKM jakoi liikuntapaikkarakentamisen määrärahoista 20,2 miljoonaa euroa ja AVI:t 8 miljoonaa euroa. Eniten avustuksia myönnettiin Etelä-Suomen ja Länsi- ja Sisä-Suomen alueille (taulukko 7.).

Taulukko 7. Liikuntapaikkojen perustamishankkeiden valtionavustukset AVI-alueittain vuonna 2020.¹²⁷

Aluehallintoviraston toiminta-alue	2020		
	OKM	AVI	Yhteensä
Etelä-Suomi	7 834 000 €	3 328 000 €	11 162 000 €
Länsi- ja Sisä-Suomi	2 874 000 €	1 937 000 €	4 811 000 €
Lounais-Suomi	1 200 000 €	750 000 €	1 950 000 €
Itä-Suomi	2 830 000 €	850 000 €	3 680 000 €
Pohjois-Suomi	1 309 000 €	700 000 €	2 009 000 €
Lappi	0 €	480 000 €	480 000 €
Valtakunnalliset	4 200 000 €	0 €	4 200 000 €
YHTEENSÄ	20 247 000 €	8 045 000 €	28 292 000 €

OKM:n myöntämistä avustuksista 75 % kohdentui kunnille ja kuntayhtymille, 21 % osakeyhtiöille ja 4 % yhdistyksille ja säätiöille. Aluehallintovirastojen myöntämistä avustuksista 82 % kohdentui kunnille ja kuntayhtymille, 9 % osakeyhtiöille ja 9 % yhdistyksille ja säätiöille.¹²⁸

OKM:lle osoitettiin yhteensä 64 liikuntapaikkarakentamisen avustushakemusta vuonna 2020. Näistä 53 koski uudisrakentamiskohteita ja 11 peruskorjauskohteita. Yleisimmin hakemus koski liikuntasalia tai -hallia (taulukko 8.). Vertailuvuonna 2014 hakemuksia oli kokonaisuutena vähemmän (46 kappaletta). Liikuntasali- tai halli oli myös vuonna yleisin liikuntapaikkatyyppi, jolle haettiin avustusta. Hakemusten jakautuminen peruskorjaus- ja uudisrakennuskohteisiin on muuttunut merkittävästi. Vuonna 2014 peruskorjauksiin kohdistui 39%, mutta vuonna 2020 enää 17 % hakemuksista. Tämä kertoo siitä, että liikuntapaikkarakentamisessa painotus on siirtynyt peruskorjaamisesta yhä vahvemmin uudisrakentamiseen.

Taulukko 8. OKM:lle osoitettujen rakentamishankkeiden avustushakemukset liikuntapaikka- ja hanketyypeittäin vuosina 2014 ja 2020.

Liikuntapaikkatyyppi	2014			2020		
	Uudisrakennukset (kpl)	Peruskorjaukset (kpl)	YHTEENSÄ (kpl)	Uudisrakennukset (kpl)	Peruskorjaukset (kpl)	YHTEENSÄ (kpl)
Ulkokentät	4	0	4	0	4	4
Liikuntasalit ja -hallit	13	14	27	36	3	39
Uimahallit	3	2	5	7	2	9
Jäähallit	7	2	9	4	1	5
Muut	1	0	1	6	1	8
YHTEENSÄ	28	18	46	53	11	64

Viime vuosina valtionavustushakemukset uudisrakennushankkeisiin ovat kasvaneet, kun taas peruskorjaushankkeisiin kohdistuvat hakemukset ovat vähentyneet (taulukko 9.). Peruskorjaushankkeiden väheneminen johtuu siitä, että osa liikuntapaikkarakennuksista on päässyt niin huonoon kuntoon, että uudisrakentaminen on katsottu peruskorjausta kustannustehokkaammaksi vaihtoehdoksi.

¹²⁷ Taulukossa esitetyissä luvuissa ei ole mukana vuonna 2020 lisätalousarvio IV:ssä liikuntapaikkarakentamiseen kohdennettua lisämäärärahaa.

¹²⁸ Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:5.

Taulukko 9. Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämien avustusten kohdentuminen uudisrakentamiseen ja peruskorjaamiseen 2014 ja 2020 (opetus- ja kulttuuriministeriö).

	2014	2020
Hakemukset kappalemäärän mukaan		
Uudisrakennukset	28 kpl / 61 %	53 kpl / 83 %
Peruskorjaukset	18 kpl / 39 %	11 kpl / 17 %
Päätökset kappalemäärien mukaan		
Uudisrakennukset	13 kpl / 54 %	22 kpl / 88 %
Peruskorjaukset	11 kpl / 46 %	3 kpl / 12 %
Hakemukset kustannusarvioiden mukaan		
Uudisrakennukset	146 M€ / 65 %	472 M€ / 57 %
Peruskorjaukset	78 M€ / 35 %	350 M€ / 43 %*
Päätökset avustusmäärien mukaan		
Uudisrakennukset	7,3 M€ / 52 %	17,2 M€ / 85 %
Peruskorjaukset	6,8 M€ / 48 %	3,1 M€ / 15 %

* Ilman Olympiastadionin peruskorjausta, peruskorjaushankkeiden kustannusarviot olivat vain noin kaksi prosenttia kaikkien hankkeiden kustannusarvioista.

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjassa 2014 linjattiin mahdollisuus harkinnan mukaan saada korotettu avustus hankkeisiin, joiden energiaratkaisut merkittävästä parantavat rakennuksen elinkaaren aikaista energiatehokkuutta tai energiaratkaisuna on uusiutuvan energia käyttö. Korotettu avustus myönnettiin tällä perusteella vuosien 2014–2020 aikana yhdelle hankkeelle, jossa suunnitteluratkaisut tähtäsivät 0-energiaratkaisuun (v. 2019 Äänekosken jäähalli).

Korotettu avustus voitiin myöntää myös eri toimijoiden yhteishankkeille (avustus enintään 1 000 000 euroa). Tällaisia hankkeita ei avustettu yhtään kappaletta suunta-asiakirjakaudella. Korotettu avustus voitiin myöntää myös hankkeille, joissa peruskorjattiin samassa yhteydessä useampi toiminnallisesti merkittävä liikuntapaikka (avustus enintään 1 200 000 euroa). Tällaisia hankkeita avustettiin yhteensä kolme kappaletta (v. 2017 Pälkäneen liikuntahalli Kostia Areena ja Kuusamon jää- ja liikuntahalli, v.2018 Lappeenrannan urheilutalon peruskorjaus).

Valtakunnallisia huippu-urheiluhankkeita rahoitettiin suunta-asiakirjakaudella (2014–2020) yhteensä 6 kappaletta. Kohteita olivat Lahden kaupungin urheilukeskuksen latureittien eritasojärjestelyt stadionilla, Lahden kaupungin urheilukeskuksen pääkatsomon rakenteiden peruskorjaus, moottoriurheilukeskus Kymiring, Olympiastadion, Tampereen monitoimiareena ja Urhea-halli. Joitakin valtakunnallisia kohteita rahoitettiin useita peräkkäisiä vuosia.

Lähiliikuntapaikoilla halutaan tukea erityisesti väestön omatoimista liikuntaa lähellä kotia. Suunta-asiakirjakaudella (2014–) voitiin lähiliikuntapaikoille myöntää korotettu avustus (avustus 35–40% hankkeen kustannusarviosta). Vuonna 2020 aluehallintovirastot myönsivät avustuksia 115 hankkeelle, yhteensä 8 045 000 euroa. Lähiliikuntapaikkahankkeita avustettavista kohteista oli reilu puolet niin kappale- kuin euromääräisesti (59 kpl, 4 111 200 euroa). Sen sijaan valtion liikuntapaikkarakentamisen kokonaismäärärahasta (28 292 000 euroa) lähiliikuntapaikoille myönnettyjen valtionavustuksien osuus oli 15 % vuonna 2020. Lähi-liikuntapaikkoihin kohdennettu avustussumma on kuitenkin vain suuntaa antava, sillä lähiliikuntapaikkojen käsitteen määrittely on väljä ja joissain kohteissa voidaan rakentaa yhtä aikaa lähiliikuntapaikka sekä tietyn lajin liikuntapaikka.

Uimahallit ovat keskeisiä laajoja käyttäjäryhmiä palvelevia liikuntapaikkoja, jotka ovat usein kalliita rakennuskohteita. Myös uimahallihankkeita on avustettu korotetulla avustussummalla. Uimahalleille on myönnetty suunta-asiakirjan 2014 voimassa oloaikana 800 000 – 1 000 000 euron korotettu avustus allastilaoh-

jelman monipuolisuudesta riippuen. Vuosina 2014–2020 valtionavustus myönnettiin yhteensä 27 uimahalli-hankkeelle.

Liikunnan koulutuskeskukset

Suomessa on 11 valtakunnallista ja kolme alueellista liikunnan koulutuskeskusta. Urheiluopistot ovat vapaan sivistystyön oppilaitoksia ja valtakunnallisia liikunnan koulutuskeskuksia. Ne järjestävät liikunta-alan ammatillista perus- ja lisäkoulutusta sekä vapaatavoitteista koulutusta nuorille ja aikuisille.

Osa opistoista on mukana urheiluakatemiaverkostossa ja toimii urheilijoiden valmennuskeskuksina, joiden tehtävänä on tukea urheilijoita opiskelun ja urheilun yhdistämisessä. Urheiluopistot järjestävät myös urheiluseurojen ohjaajien, valmentajien ja seurahenkilöstön koulutusta yhteistyössä liikuntajärjestöjen kanssa.

Koulutustehtävänsä perusteella opistot saavat valtionrahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Rahoitus osoitetaan valtionosuuksina, jotka katetaan pääosin veikkausvoittovaroista. Liikunnan koulutuskeskukset voivat saada myös harkinnanvaraista valtionavustusta kehittämishankkeisiin ja liikuntapaikkarakentamiseen.

Liikunnan koulutuskeskusten rakennukset voidaan jakaa seuraaviin tilatyyppeihin:

1. Liikunta- tai niihin liittyvät oheistilat (1.1 Liikuntasali tai -halli, 1.2 Uimahalli, 1.3 Kenttä, 1.4 Jäähalli, 1.5 Muu)
2. Koulutus- tai testaustilat
3. Ruokailu- tai keittiötilat
4. Majoitustilat
5. Saunatilat
6. Hallinto- tai toimistotilat
7. Muut tilat

Liikunnan koulutuskeskusten rakentamishankkeisiin (perustamishankkeet) myönnettiin valtionavustusta vuosina 2014–2020 yhteensä 2–2,5 miljoonaa euroa vuosittain. Vuosien 2014–2020 välillä painopiste avustuksissa on siirtynyt muista tiloista yhä vahvemmin liikuntatiloihin ja niihin liittyviin oheistiloihin. (taulukko 10.)

Taulukko 10. Liikunnan koulutuskeskusten perustamishankkeisiin myönnetyt valtionavustukset vuosina 2014–2020.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liikuntatilat tai niihin liittyvät oheistilat (liikuntasali tai -halli, uimahalli, kenttä, jäähalli tai muu)	300 000 €	400 000 €	900 000 €	100 000 €	1 200 000 €	1 600 000 €	1 600 000 €
Muut tilat (ruokailu-, keittiö-, majoitus-, sauna-, hallinto- tai toimistotilat ja muut tilat)	2 000 000 €	2 000 000 €	1 500 000 €	2 400 000 €	1 000 000 €	800 000 €	400 000 €
YHTEENSÄ	2 300 000 €	2 400 000 €	2 400 000 €	2 500 000 €	2 200 000 €	2 400 000 €	2 000 000 €

5 Liikuntaolosuhteiden nykytila ja kehittämistarpeet

5.1 Mitä liikuntaolosuhteilla tarkoitetaan?

Terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan olosuhderyhmä määritteli vuonna 2018 liikkumisen olosuhteet seuraavasti¹²⁹:

”Liikkumisen olosuhteet ovat kokonaisuus, jossa rakennettu - ja luonnonympäristö ja niihin liittyvät palvelut mahdollistavat fyysisen aktiivisuuden kaikkina vuodenaikoina sisä- ja ulkotiloissa kaikissa elämänsä vaiheissa.

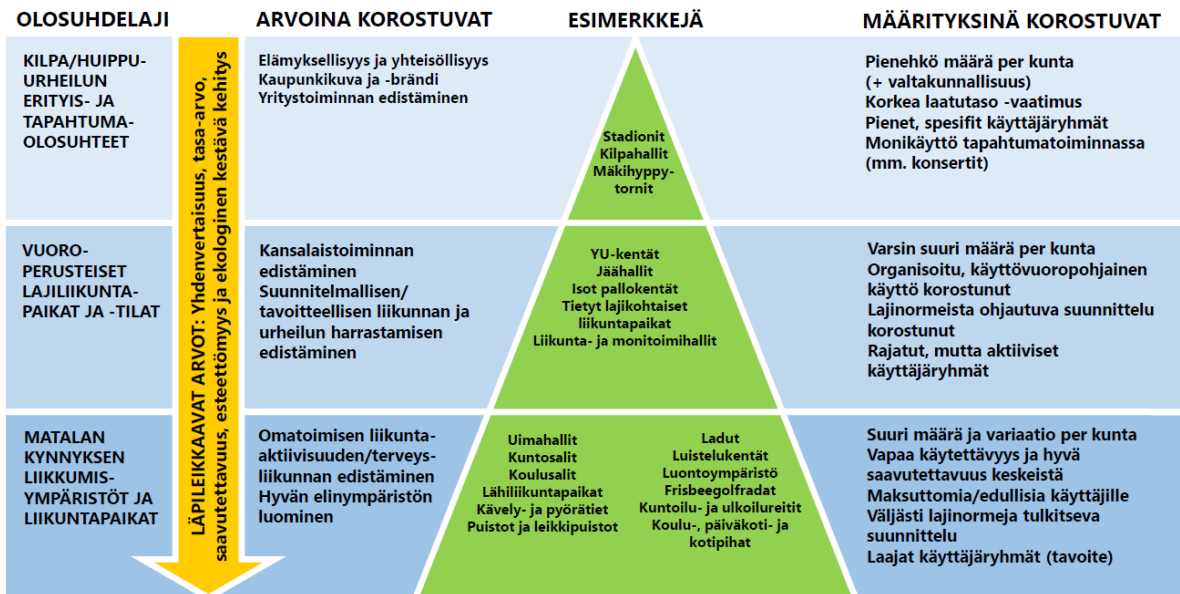
Liikkumisen olosuhteita luovat erityisesti kävely- ja pyörätiet, rakennettu liikuntapaikkaverkosto, erilaiset puisto- ja piha-alueet, sekä luonnonympäristöön kytkeytyvät virkistys- ja ulkoilualueet sekä -reitit ja rakentamaton luonto”.

Liikunta, liikkuminen ja urheilu tapahtuvat monenlaisissa olosuhteissa ja ympäristöissä. Varsinaisten liikunta- ja urheilupaikkojen lisäksi tärkeitä liikkumisolosuhteita ovat muun muassa kävely- ja pyörätiet sekä luonto-, puisto- ja piha-alueet. Kuntien merkitys on keskeinen näiden moninaisten olosuhteiden suunnittelussa, rakentamisessa ja ylläpitämisessä.

Liikuntaolosuhteet voidaan luokitella kolmeen tyyppiryhmään (kuvio 5.). Ensimmäinen ryhmä koostuu erilaisista matalan kynnyksen liikuntapaikoista, joiden tehtävänä on osoittaa liikkuminen helpoksi ja houkuttelevaksi ja kannustaa kuntalaisia liikkumiseen kodin lähellä. Näiden olosuhteiden osalta keskeinen tunnuspiirre on hyvä saavutettavuus sekä vapaa käytettävyys. Toinen ryhmä muodostuu vuoroperusteisista lajiliikuntapaikoista, joiden päätarkoituksena on mahdollistaa liikunnan ja urheilun harrastaminen sekä paikallinen kansalaistoiminta. Näiden olosuhteiden suunnittelua ohjaavat eri liikunta- ja urheilulajeihin liittyvät normit ja tarpeet. Kolmannen olosuhderyhmän muodostavat erilaiset kilpa- ja huippu-urheilun tapahtumaolosuhteet, joiden avulla voidaan luoda paikallista identiteettiä ja vetovoimaa. Näiden olosuhteiden osalta korostuvat lajinormien lisäksi erilaiset korkean laatutason vaatimukset sekä oheistilojen ja palveluiden tarpeet. Kilpa- ja huippu-urheilun olosuhteilla on suurempi rooli isoissa kuin pienissä kunnissa.¹³⁰

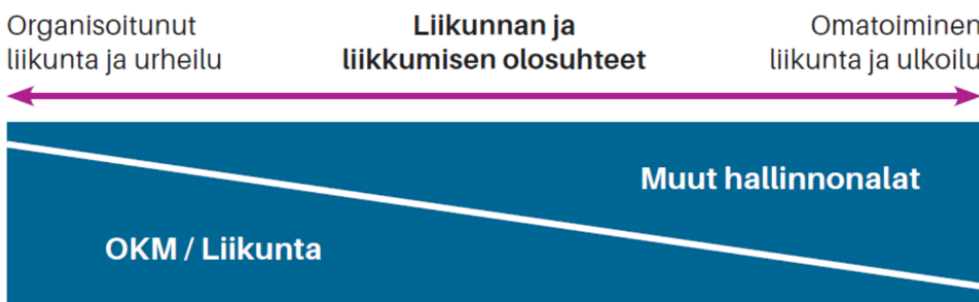
¹²⁹ TEHYLI-olosuhderyhmä 2018.

¹³⁰ Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. SmartSport/Opetus- ja kulttuuriministeriö. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

Kuvio 5. Liikuntaolosuhteiden jaottelu kolmeen tyyppiryhmään (mukailtu lähteestä¹³¹).

Väestön liikunta ja liikkuminen tapahtuvat varsinaisten liikuntapaikkojen lisäksi usein arjen elinympäristössä, kuten kävely- ja pyöräteillä. Liikkumisympäristöjen kehittäminen fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi vaatii eri hallinnonalojen yhteistyötä niin kunnissa kuin valtionhallinnossa. Mitä enemmän on kyse ulkoilusta, omatoimisesta liikunnasta ja etenkin arjen liikkumisesta sekä näihin liittyvistä olosuhteista, sitä enemmän on merkitystä muiden hallinnonalojen kuin liikuntahallinnon ratkaisuilla (kuvio 6.)¹³².

Kuvio 6. Hallinnonalojen merkitys liikunnan ja liikkumisen olosuhteiden luomisessa.¹³³

Valtionhallinnossa liikkumisympäristöihin voidaan vaikuttaa erityisesti seuraavissa ministeriöissä:

- **Opetus- ja kulttuuriministeriö, liikuntayksikkö**
-liikuntapoliittinen päätöksenteko ja liikunnan edistämisen yhteensovittaminen valtionhallinnossa
-liikuntapaikkarakentamisen ja siihen liittyvän kehittämis- ja tutkimustyön avustaminen
- **Liikenne- ja viestintäministeriö**
-liikennejärjestelmät, kävely ja pyöräily
- **Ympäristöministeriö**
-yhdyskuntasuunnittelu, luonnon virkistyskäyttö, rakennettu ympäristö, ympäristönsuojelu

¹³¹ Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. SmartSport/Opetus- ja kulttuuriministeriö. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

¹³² Pyykkönen, T. (2019). Maailman istuvin urheilukansa – ihmettelijä liikuntapolitiikan labyrinteissa. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro. 30. Helsinki 2019.

¹³³ Pyykkönen, T. 2019. Maailman istuvin urheilukansa – ihmettelijä liikuntapolitiikan labyrinteissa. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro. 30. Helsinki 2019.

- **Opetus- ja kulttuuriministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikka**
-oppilaitosrakentaminen, tieteellinen tutkimus
-liikuntapaikkarakentamisen ammattilaisten koulutus (kuten arkkitehdit, liikuntapaikkojen hoitajat, kaavoituksen ammattilaiset)
- **Maa- ja metsätalousministeriö**
-luonnon monimuotoinen käyttö, luonnossa liikkuminen, metsästys, kalastus, luontomatkailu
- **Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö**
-sosiaali- ja terveyspalveluihin, kuten kuntoutukseen ja ikääntyneiden palveluihin liittyvät liikunnan olosuhteet
- **Puolustusministeriö**
-varuskuntien liikuntapaikat

Kunnissa liikunnan ja liikkumisen olosuhteisiin vaikutetaan varsinaisen liikuntatoimen ohella eri sektoreiden toimenpiteillä ja palveluilla. Liikkumisen olosuhteisiin voidaan vaikuttaa kunnissa esimerkiksi liittyen asumiin, luonto- ja viheralueisiin, kaavoitukseen ja suunnitteluun, rakentamiseen, tontteihin ja rakennuksiin, ympäristösuojeluun, leikkipuistoihin, kouluihin ja oppilaitoksiin, varhaiskasvatusyksiköihin, liikennesuunnitteluun, kävelyn ja pyöräilyn edistämisen, karttoihin ja paikkatietojärjestelmiin ja sosiaali- ja terveyspalveluihin (kunnat/maakunnat).

5.2 Suomalainen liikuntapaikkaverkosto

Suomalaisen liikuntakulttuurin vahvuus on monipuolinen liikuntapaikkaverkosto ja luonto-olosuhteet. Suomessa oli lähes 39 000 liikuntapaikkaa vuonna 2020. Liikuntapaikkojen määrä näyttää kasvaneen vuosien 2014–2020 välillä (taulukko 11.). Tilastoissa näkyvä liikuntapaikkojen määrän kasvu selittyy pitkälti liikuntapaikkojen tiedonkeruun paranemisella sekä liikuntapaikka-käsitteen laajenemisella. Liikuntapaikka-käsite on laajentunut perinteisistä liikuntapaikoista (yleisurheilu- ja pallokentät, liikuntasalit jne.) moniin uudentyyppisiin liikuntapaikkoihin, kuten erilaisiin ulkoliikuntapaikkoihin (ulkoilu- ja retkeilykohteet, kuntoporaat, skeittipaikat jne.). Osittain kasvussa on kyse myös liikuntapaikkojen määrän todellisesta kasvusta. Uusia liikuntapaikkoja on tullut etenkin lähiliikuntapaikkoihin, maastopyöräilyreitteihin ja frisbeegolfraitoihin.

Taulukko 11. Liikuntapaikkojen lukumäärät pääliikuntapaikkatyypeittäin Lipas-tietojärjestelmässä.

LIIKUNTAPAIKKATYYPPI	2014 (KPL)	2020 (KPL)
Ulkokentät ja liikuntapuistot ^[1]	13 704	15 175
Sisäliikuntatilat ^[2]	6 471	7 204
Maastoliikuntapaikat ^[3]	6 382	7 562
Vesiliikuntapaikat ^[4]	2 824	2 786
Virkistyskohteet ja -palvelut ^[5]	2 543	4 628
Eläinurheilualueet ^[6]	732	1 082
Veneily, ilmailu ja moottoriurheilu ^[7]	305	326
YHTEENSÄ	32 961	38 763

^[1] Lähiliikunta ja liikuntapuistot, yleisurheilukentät ja -paikat, pallokentät, jääurheilualueet ja luonnonjäät sekä golfkentät

^[2] Kuntoilukeskukset ja liikuntasalit, liikuntahallit, yksittäiset lajikohtaiset sisäliikuntapaikat, jäähallit ja keilahallit

^[3] Laskettelukeskukset, maastohiihtokeskukset, katetut talviurheilupaikat, hyppymäet, liikunta- ja ulkoilureitit, suunnistusalueet, kiipeilypaikat ja ampumapaikat

^[4] Uima-altaat, hallit ja kylpylät sekä maauimalat ja uimarannat

^[5] Virkistys- ja retkeilyalueet sekä retkeilyn palvelut

^[6] Hevosurheilu ja koiraurheilu

^[7] Veneurheilupaikat, urheiluilmailualueet ja moottoriurheilualueet

Liikuntapaikoista noin 72 prosenttia on kuntien, kuntayhtymien tai kuntaomisteisten yritysten omistamia. Lopuistakin liikuntapaikoista merkittävä osa on kuntien määräysvallassa olevien osakeyhtiöiden ja yhteisöjen hallinnassa tai kuntien osittaisessa omistuksessa.¹³⁴

Kuntien liikunnan viranhaltijoiden arvion (2019) mukaan yleisurheilukenttien, pallokenttien ja kuntoratojen määrä kunnissa vastaa parhaiten kysyntää (taulukko 12.)¹³⁵. Heikoiten kysyntää vastaa liikuntasalien ja liikuntahallien määrä suhteessa kuntien väestön määrään. Erityisesti tämä koskettaa kaupunkimaisia ja tajaan asuttuja kuntia. Liikuntasalit ja liikuntahallit palvelevat laajasti eri liikuntalajeja, ja niiden kysyntä on usein suurempaa kuin yksittäisiä liikuntamuotoja palvelevien liikuntapaikkojen.

Vuonna 2019 kunnista 79 % arvioi, että lähiliikuntapaikkoja on riittävästi suhteessa kysyntään (65 % v. 2013) (taulukko 12.). Kuntien ilmoituksen mukaan hieman alle puolesta kuntia puuttuu uimahalli ja vastaavasti hieman alle puolesta kuntia puuttuu jäähalli. Tämä vastaa LIPAS-tietokannassa olevia liikuntapaikkatietoja¹³⁶.

Taulukko 12. Liikuntapaikkojen määrä kunnissa suhteessa kysyntään kuntien liikuntaviranhaltijoiden vastausten mukaan (n=270).¹³⁷

Onko kunnan liikuntapaikkojen määrä riittävä suhteessa kysyntään?			
Liikuntapaikka	Kyllä	Ei	Kunnassa ei ole tätä liikuntapaikkaa
Uimahalli	44 %	9 %	47 %
Jäähalli	45 %	8 %	47 %
Yleisurheilukenttä	96 %	2 %	2 %
Pallokenttä	93 %	6 %	1 %
Liikuntahalli	54 %	25 %	21 %
Liikuntasali	71 %	28 %	1 %
Kuntosali	88 %	11 %	1 %
Lähiliikuntapaikka	79 %	18 %	3 %
Valaistu kuntorata	91 %	9 %	0 %

Suomalaiselle liikuntapaikka- ja olosuhdeverkostolle on tyypillistä suuri kuntakohtainen vaihtelu ja kuntien erilaiset tarpeet. Alueelliset erot vaikuttavat palvelujen tasavertaiseen saavutettavuuteen. Erityisesti pienissä ja väestörakenteeltaan ikääntyvissä kunnissa kuntien resurssit ovat olleet pitkään riittämättömät liikuntapaikkojen riittävään ylläpitoon ja suunnitelmalliseen rakentamiseen. Nähtävissä on, että väestön ikääntymisen ja kaupungistumisen sekä kuntien talousaasteiden myötä nykyisen kaltaisen liikuntapaikka-verkoston ylläpitäminen vaikeutuu.

Rahoitus- ja toteutusmallit liikuntapaikkarakentamisessa

Julkisen sektorin rakennushankkeissa on otettu käyttöön 2000-luvun alusta lähtien erilaisia uusia, taseen ulkopuolisia, toteutus- ja rahoitusmalleja, joihin sisältyy pitkäaikainen ylläpito- ja kunnossapitopalveluja koskeva palvelusopimus. Rakennushankkeen toteutusmalliksi kutsutaan järjestelyä, johon liittyy rakennusurakan lisäksi rakennuskohteen ylläpitoon ja/tai sen rahoitukseen liittyvät sopimusjärjestelyt. Järjestelyt voivat koskea kohteen muodollista omistajuutta, mutta myös rahoituksen tai kohteen ylläpitoon liittyvien vastuiden siirtämistä kunnan ulkopuolelle.¹³⁸

¹³⁴ Lipas-tietokanta 20.10.2020.

¹³⁵ Peruspalvelujen arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

¹³⁶ LIPAS-tietokanta. Tiedonanto Kirsi Vehkakoski 20.10.2020.

¹³⁷ Peruspalvelujen arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

¹³⁸ Selvitys liikuntapaikkarakentamisen valtionavustusten soveltuvuudesta erilaisiin toteutus- ja rahoitusmalleihin (2019). Capex Advisors & Krogerus.

Tyypillisesti liikuntapaikkarakentamisen hankkeet on toteutettu ja toteutetaan kunnissa taserahoituksella. Viime vuosina joissain kunnissa on otettu käyttöön taserahoituksen rinnalle erilaisia toteutus- ja rahoitusmalleja, jotka ovat täysin yksityisten ja täysin julkisten toteutusmuotojen välimaastossa. Malleissa kunta on liikuntapalvelujen järjestäjä, joka toteuttaa rakentamishankkeen itse omaan käyttöönsä, mutta yksityinen taho osallistuu hankkeen toteutukseen tai rahoittamiseen. Tällaisia toteutus- ja rahoitusmalleja ovat esimerkiksi: kunnan täysin tai osaksi omistama kiinteistöosakeyhtiö, PPP-malli (public-private partnership), leasingrahoitus ja vuokramalli (ns. landlord-malli) (taulukko 13.).

Taulukko 13. Eri toteutus- ja rahoitusmallien määrittely Capex & Krogerus selvityksen mukaan.¹³⁹

OMISTAJA	TOTEUTUS- TAI RAHOITUSMALLI	KUVAUS/MÄÄRITTELY
Kunnan omistus	Taserahoitus	Taserahoitus on käytetyin rahoitusmuoto julkisissa rakennushankkeissa. Tällöin hankkeen toteuttajakunta on rakennuskohteen omistaja hankkeen alusta alkaen. Kunnan omistaessa rakennuksen kunta kantaa täysmääräisesti myös hankkeen toteutukseen ja omistamiseen liittyvän riskin. Taserahoituksessa investointikustannus jaksotetaan ajallisesti tyypillisesti lainarahoitusta hyödyntäen.
	Yhtiö 100 % kunnan omistus	Kunnat toteuttavat rakennushankkeita myös yhtiömuotoisina, tyypillisimmin kiinteistöosakeyhtiöinä. Kunnan omistaessa yhtiön koko osakekannan kunta kantaa täysmääräisesti myös hankkeen toteutukseen ja omistamiseen liittyvän riskin. Yhtiömuotoisissa rakenteissa investointikustannus jaksotetaan ajallisesti tyypillisesti lainarahoitusta hyödyntäen.
	PPP-malli (public-private partnership)	PPP-mallissa julkisen sektorin tilaaja hankkii rakennushankkeen palveluna sisältäen tyypillisesti suunnittelun, rakentamisen, ylläpidon sekä rahoituksen yhtenä kokonaisuutena tulosperusteisella sopimuksella. PPP-malli perustuu yksityisrahoitteeseen projektirahoitusmalliin, jossa omaa ja vierasta pääomaa yhdistetään hanketta varten perustettuun hankeyhtiöön. PPP-mallissa tilaajalla on omistusoikeus rakennettavaan kohteeseen koko sopimusjakson ajan ja sen jälkeen. Sopimusjakson päättyessä päättyy tilaajan maksuvelvollisuus ja vastaavasti myös palveluntuottajan rakennuskohteen ylläpitovelvollisuus. PPP-malli mahdollistaa rakennushankkeen investointikustannusten ja muiden kustannusten jaksottamisen käyttöjaksolle (esim. 20 vuoden sopimuksella).
Jaettu omistus	> 50 % kunnan omistus	Joissakin tapauksissa kunnalle voi olla perusteltua toteuttaa rakennushanke yhteistyössä yksityisen sektorin toimijan kanssa tavalla, jossa kunta omistaa suurimman osan rakennuskohteesta joko suoraan tai kiinteistöyhtiön omistuksen kautta. Yhteisomistus voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos kunta haluaa sitouttaa yksityisen sektorin toimijan rakennettavan rakennuksen käyttäjäksi tai operaattoriksi. Yhtiömuotoisissa rakenteissa investointikustannus jaksotetaan ajallisesti tyypillisesti lainarahoitusta hyödyntäen.
	< 50 % kunnan omistus	Taloudellisista syistä kunnat tavoittelevat usein sitä, että jokin muu taho kuin kunta itse omistaisi ja rahoittaisi rakennushankkeen. Kunta voi tällöin hakeutua rakennuskohteen vähemmistöomistajaksi, jos se haluaa säilyttää tietynasteisen kontrollin rakennuskohteeseen tai haluaa edistää hankkeen toteutumista, tekemällä sijoituksen hankkeeseen. Yhtiömuotoisissa rakenteissa investointikustannus jaksotetaan ajallisesti tyypillisesti lainarahoitusta hyödyntäen.
Ulkopuolinen omistus	Leasingrahoitus	Rakennushankkeissa, jotka rahoitetaan leasingrahoituksella, hankkeen leasingrahoittaja toimii rahoittajana ja rakennettavan rakennuksen omistajana, mutta kunta hankkii urakoitsijan ja vastaa leasingsopimuksen ehtojen mukaisesti rakennuksesta sekä sen ylläpidosta ja käytettävyydestä ikään kuin itse omistaisi rakennuksen. Leasingrahoitus on rahoitusmuotona lainan kaltainen, mutta kunnan taseen ulkopuolinen rahoitusjärjestely, jossa kunta vastaa rakennuksen omistamiseen liittyvistä riskeistä. Leasingvuokrakauden päättyessä kunnalla on oikeus lunastaa kohde omistukseensa (osto-optio) tai velvollisuus osoittaa sille jokin kolmas ostaja. Leasingrahoitus mahdollistaa rakennushankkeen investointikustannusten jaksottamisen käyttöjaksolle (esim. 20 vuoden leasingsopimuksella).

¹³⁹ Selvitys liikuntapaikkarakentamisen valtionavustusten soveltuvuudesta erilaisiin toteutus- ja rahoitusmalleihin 2019. Capex Advisors & Krogerus. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

	Vuokramalli (landlord-malli)	Vuokramallissa ulkopuolinen omistaja hankkii ja rahoittaa rakennuskohteen. Tyypillisesti vuokramallilla rakennutettaessa ulkopuolinen omistaja vastaa myös rakennuskohteen suunnittelusta ja sen rakennuttamisesta. Vuokramallissa vuokranantaja vastaa itse rakennushankkeen rahoituksesta käyttäen sekä omaa että vierasta pääomaa rakennuskohteen rahoittamiseen. Tilaajalla on vuokramallissa käyttöoikeus rakennuskohteeseen vuokrasopimuksen mukaisen vuokra-ajan. Vuokrasopimuksen päättyessä tilaaja voi neuvotella rakennuksen jatkokäytöstä (esim. vuokrasopimuksen jatkaminen tai rakennuksen lunastaminen kunnan omaan omistukseen) rakennuksen omistajan kanssa.
--	-------------------------------------	---

Vuoden 2020 TEAvisari-tiedonkeruun mukaan puolet kunnista on toteuttanut kustannusarvioltaan yli 700 000 euroa maksavia liikuntapaikkarakentamisen hankkeita viimeisten viiden vuoden aikana. Isoissa kunnissa erilaisten rahoitusmallien käyttö on yleisempää kuin kunnissa keskimäärin (taulukko 14.).¹⁴⁰

Taulukko 14. Eri rahoitusmallien käyttö kuntien liikuntapaikkarakentamisessa TEAvisari 2020 tiedonkeruun mukaan (n=286) (Taulukossa mukana kunnat, joissa on ollut viimeisten viiden vuoden aikana kustannusarvioltaan yli 700 000 euron hankkeita).¹⁴¹

Rahoitusmalli	Ei ole käytetty viimeisten viiden vuoden aikana %	On käytetty viimeisten viiden vuoden aikana %	Aikoo käyttää seuraavien viiden vuoden aikana (kaikki kunnat, yli 700 000 euron hankkeet) %	Aikoo käyttää seuraavien viiden vuoden aikana (yli 50 000 asukkaan kunnat, yli 700 000 euron hankkeet) %	Ei ole ollut yli 700 000 euron hankkeita viimeisten viiden vuoden aikana %
Taserahoitus	22	28	55	63	50
Kiinteistöyhtiörahoitus	41	9	17	59	50
Vuokramalli-rahoitus	44	5	18	50	51
PPP-malli -rahoitus	46	4	13	47	50
Leasing-rahoitusmalli	45	4	19	37	51

5.3 Liikuntaolosuhteiden strateginen suunnittelu kunnissa

Keskeisenä liikuntapoliittisena tavoitteena on korostettu 2000-luvulla liikunnan aseman vahvistamista osana kuntien strategista suunnittelua ja hyvinvointi- ja terveystoimintatavoitteita. Liikunnan edistämisessä ja liikuntapaikkojen kehittämisessä on kuitenkin suuria alueellisia ja kuntien välisiä eroja. Keskeisimpinä liikunnan edistämisen ongelmina kunnat ovat raportoineet hallinnon sitouttamisen pitkäjänteiseen liikunnan kehittämiseen, eri toimialojen yhteistyön jäsentymättömyyden sekä puutteet talous- ja henkilöresursseissa ja toiminnan laadunseurannassa.^{142, 143, 144, 145}

Liikuntaolosuhteiden pitkäjänteisessä kehittämisessä kunnissa tarvitaan laaja-alaista suunnittelua. Strateginen liikuntapaikkasuunnitelma on tärkeä työkalu kunnille, sillä se selkiyttää liikuntaolosuhteiden kehittämisen painopistevalintoja ja tukee vuoropuhelua kuntalaisten ja paikallisten toimijoiden kanssa. Strateginen suunnitelma myös edesauttaa liikuntaolosuhteiden kehittämisen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä ennustettavuutta ja linjakkuutta liikuntapaikkahankkeista päätettäessä.

¹⁴⁰ TEAvisari 2020. Liikunta. Terveystoimintatavoitteiden ja hyvinvoinnin laitos.

¹⁴¹ TEAvisari 2020. Liikunta. Terveystoimintatavoitteiden ja hyvinvoinnin laitos.

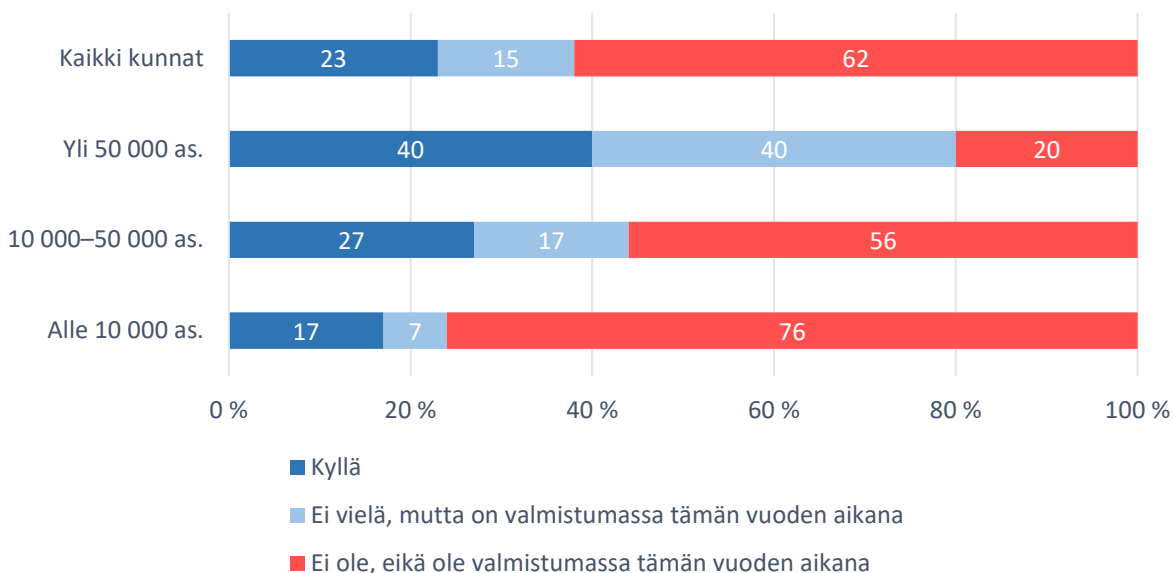
¹⁴² Aira, A.-L.; Turpeinen, S. & Laine, K. 2019. Valtakunnallinen verkosto koulujen toiminnan tukena. Liikkuva koulu -ohjelman kehittyminen ja kärkihankkeen toteutus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 355.

¹⁴³ Aira, A.-L. & Laine, K. 2015. Liikkuvat koulut kunnassa. SWOT-analyysi Liikkuva koulu -toiminnan vauhdittajista ja sudenkuopista. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 311.

¹⁴⁴ Hakamäki, P.; Aalto-Nevalainen, P.; Wiss, K.; Ikonen, J.; Saaristo, V.; Virta, S. & Ståhl, T. 2018. Liikunnan edistäminen kunnissa – TEA 2018. THL Tilastoraportti 36/2018.

¹⁴⁵ Riikonen, K.; Hakamäki, P. & Ståhl, T. 2018. Kuntien vahvuudet ja haasteet liikunnan edistämisessä. Tutkimuksesta tiiviisti 8. THL.

Kuntien peruspalveluiden arvioinnin (2019) mukaan voimassa olevia liikuntapaikkasuunnitelmia oli 39 prosentissa kunnista (vastaajina 270 kuntaa).¹⁴⁶ Hieman matalampi arvio saatiin SmartSportin selvityksessä (2020) (vastaajina 173 kuntaa), jonka mukaan 23 %:lla kunnista oli voimassa oleva ja kirjallinen olosuhdetyötä strategisesti, laaja-alaisesti ja pitkäjänteisesti ohjaava kuntatasoinen liikuntapaikkasuunnitelma (kuvio 7.). Lisäksi 15 % kunnista ilmoitti, että suunnitelma oli valmistumassa. Suunnitelma puuttui kokonaan 62 %:lta kunnista. Suunnitelmallinen liikuntaolosuhdetyö oli yleisempää suuremmissa kunnissa.¹⁴⁷ Kuntien liikuntaolosuhteiden kehittämistyötä kuvaa usein strategisuuden sijasta lyhyen aikajänteen tilannearvioinnit ja niihin reagoinnit.

Kuvio 7. Liikuntapaikkasuunnitelmien / -strategioiden yleisyys kunnissa. (Onko kunnalla voimassa oleva ja kirjallinen olosuhdetyötä strategisesti, laaja-alaisesti ja pitkäjänteisesti ohjaava kuntatasoinen liikuntapaikkasuunnitelma? (n=173)).¹⁴⁸

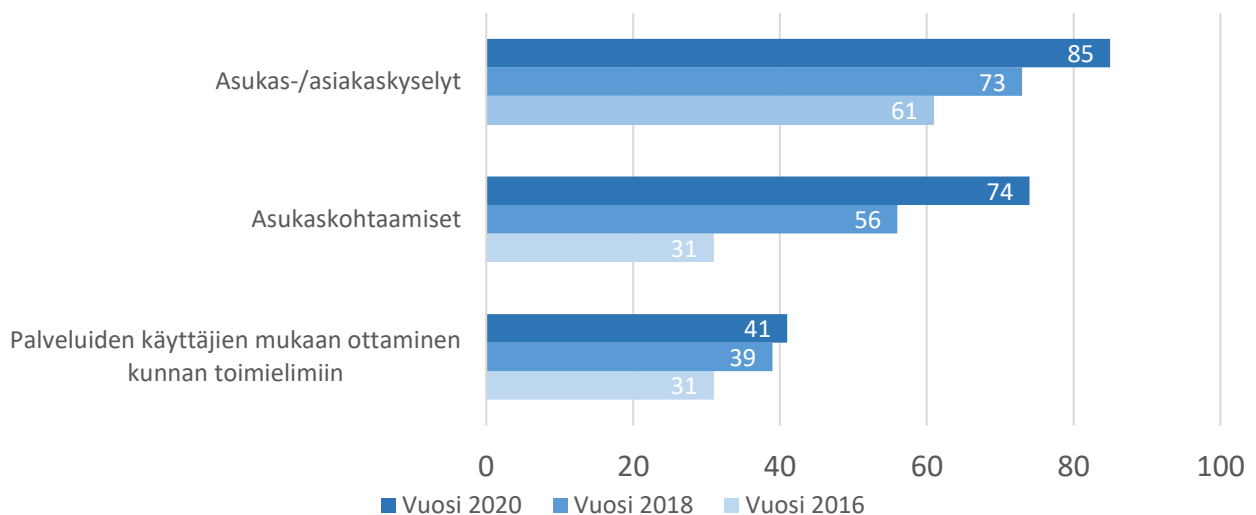
Keskeinen osa strategista suunnittelua on kuntalaisten osallistaminen sekä kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden seuranta. Kuntien tulee kehittää liikuntapaikkarakentamista vuorovaikutuksellisesti asukkaiden kanssa. Kuntalaisten osallisuudessa näyttäisi tapahtuneen myönteistä kehitystä (Kuvio 8.). Liikunta-aktiivisuuden seuranta on yleistynyt lasten ja nuorten osalta, mutta erityisesti muiden väestöryhmien osalta seurannassa on kehitettävää (kuvio 9.).¹⁴⁹

¹⁴⁶ Peruspalvelujen arviointi 2019. Aluehallintovirasto 2020.

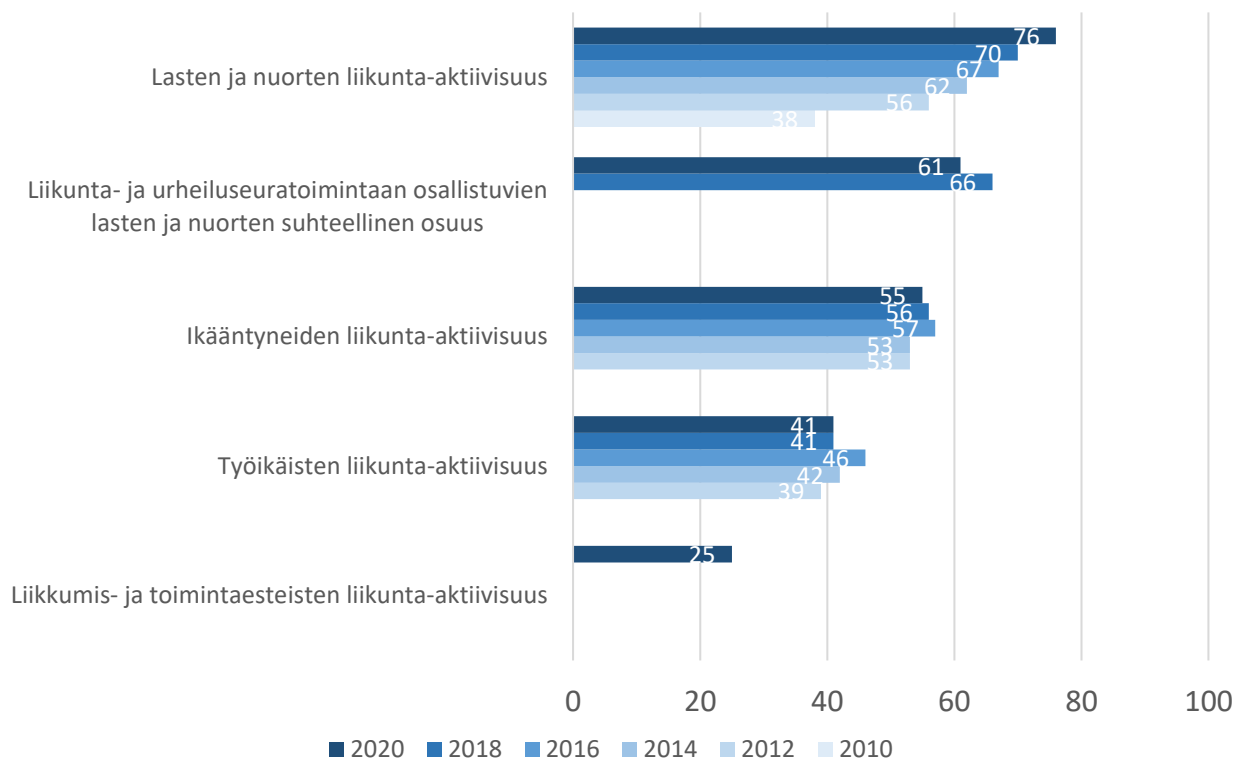
¹⁴⁷ Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. SmartSport/Opetus- ja kulttuuriministeriö. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

¹⁴⁸ Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. SmartSport/Opetus- ja kulttuuriministeriö. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

¹⁴⁹ Hakamäki, P.; Aalto-Nevalainen, P.; Saaristo, V.; Saukko, N.; Ståhl, T. (2020). Liikunnan edistäminen kunnissa – TEA 2020. TILASTORAPORTTI 42/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kuvio 8. Osallistamis- ja vaikuttamistavat kunnissa (%:ssa kuntia toimenpide toteutuu) TEAvisari tiedonkeruun mukaan.

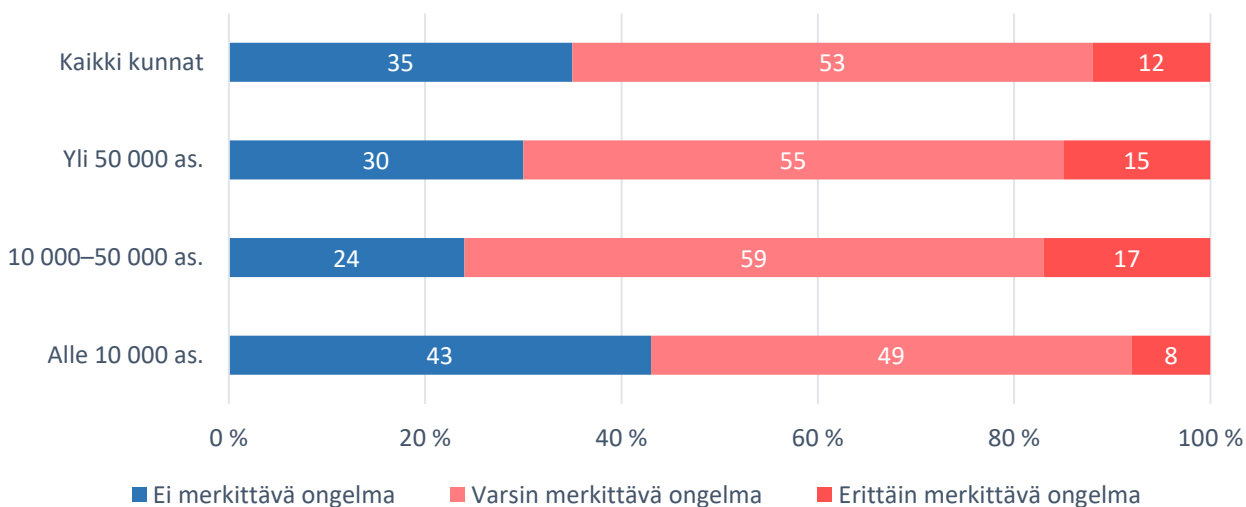
Kuvio 9. Liikunta-aktiivisuuden seuranta vähintään kahden vuoden välein kunnissa (%).¹⁵⁰

Käytössä olevista liikuntapaikoista valtaosa on rakennettu 1980–1990-luvuilla, mikä tarkoittaa, että suuri määrä liikuntapaikkoja odottaa ensimmäistä peruskorjaustaan. Aiemmat liikuntapaikkainvestoinnit aiheuttavat nyt merkittäviä ylläpito- ja korjauskustannuksia. Kunnista 65 % arvioi liikuntaolosuhteiden kunnostamistarpeen tai korjausvelan erittäin merkittäväksi tai varsin merkittäväksi ongelmaksi omassa kunnassaan (kuvio 10.)¹⁵¹.

¹⁵⁰ TEAvisari. THL.

¹⁵¹ Liikuntaolosuhteiden strateginen kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. SmartSport/Opetus- ja kulttuuriministeriö. minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet

Vuonna 2020 tehdyn liikuntapaikkojen korjausvelkaselvityksen mukaan arviolta kolmasosa liikuntapaikoista on investointitarpeessa. Selvityksen tarkastelu perustui LIPAS-tietokannan aineistoon (5/2020). Aineistosta puuttui osa peruskorjaus-/perusparannusvuosimerkinnöistä, minkä vuoksi tarkastelu on suuntaa antava Suomen kuntien ja kuntayhtymien omistamista liikuntarakennusten tilanteesta.¹⁵²

Kuvio 10. Arvio kunnan olosuhteiden kunnostamistarpeesta / korjausvelasta (n=172). (Kuinka suurena ongelmana näet seuraavan 10 vuoden aikana kuntanne liikumis-, liikunta- ja urheiluolosuhteisiin liittyvän kunnostamistarpeen / korjausvelan?)¹⁵³

5.4 Liikuntapaikkarakentamisen kehittämistarpeet

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan valmistelun yhteydessä nousi esiin tietopohjaan perustuen seuraavat keskeiset kehittämistarpeet liikuntapaikkarakentamiseen liittyen:

1. Yhdyskuntasuunnittelun eri vaiheissa on keskeistä kehittää poikkihallinnollisia toimintatapoja, jotta liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden näkökulmat tulevat yhä paremmin huomioitua kaavoitusprosessin kaikissa vaiheissa. Koko yhdyskuntarakenne vaikuttaa oleellisesti ihmisten liikkumistapavalintoihin ja sitä kautta fyysiseen kokonaisaktiivisuuteen. Liikuntapaikkoja ja liikkumisolosuhteita on taroituksenmukaista sijoittaa eri ikäisen väestön arkielinpiiriin läheisyyteen.
2. Pitkjänteistä, strategista suunnittelua kuntien liikuntaolosuhteiden kehittämisessä tulee parantaa, jotta tulevana vuosina voidaan turvata liikuntapaikkojen vastaavuus kuntalaisten liikunnan, liikumisen ja urheilun tarpeisiin.
3. Kuntien on keskeistä seurata kuntalaisten liikuntakäyttäytymistä ja tarpeita sekä reagoida niissä muutoksiin tapahtuviin ketterästi. Erilaisten tarpeiden tunnistamiseksi tulee kuulla ja osallistaa kaikkia kuntalaisia ja keskeisiä toimijoita.
4. Liikuntapaikkarakentamisen investointeja sekä liikuntapaikkojen käyttöä tulee tarkastella myös tasa-arvon näkökulmasta, jotta eri sukupuolten suosimien lajien käytössä on riittävät ja soveltuvat liikuntapaikat. Liikuntapalveluiden sukupuolivaikutusten arviointi on työkalu tasa-arvokysymysten näkyväksi tekemiseen.

¹⁵² Isoniemi, H. ja Isoniemi, T. 2020. Suomen kuntien ja kuntayhtymien rakennusten reaaliarvojen, korjausvelan ja perusparannustarpeen määrittäminen ja laskenta v. 2019. Trellum Consulting Oy/Opetus- ja kulttuuriministeriö. [minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet](https://www.minedu.fi/valmiit-liikuntapaikkarakentamisen-tutkimus-ja-kehittamishankkeet)

¹⁵³ Liikuntaolosuhteiden strategian kehittämistyö kunnissa. Selvitys nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. Smart-Sportin julkaisu 2020:1.

5. Kuntien on tärkeää kiinnittää huomiota liikuntapaikkojen huolelliseen ja suunnitelmalliseen ylläpitoon ja korjaukseen. Liikuntapaikkahankkeita suunniteltaessa ja toteuttaessa on kunnissa keskeistä huomioida investointimenojen lisäksi liikuntapaikasta tulevana vuosina aiheutuvat käyttömenot.
6. Nykyisen liikuntapaikkaverkoston ylläpitäminen vaatii jatkossa kasvavia julkisia investointeja niin peruskorjaamiseen kuin uudisrakentamiseen.
7. Tiukassa julkisen talouden tilanteessa liikuntapaikkaverkoston täydentämiseen tarvitaan myös yksityisrahoitteista liikuntapaikkarakentamista.
8. Liikuntapaikkojen ylläpidossa edetty kohti yhä pienempää energiankäyttöä. Jatkossa tulee kiinnittää yhä vahvempaa huomiota myös liikuntapaikkojen rakentamisvaiheeseen liittyvään hiilikuormitukseen. Liikuntapaikkarakentamisessa tulee edetä jatkossa kohti hiilineutraaliutta.
9. Liikuntaolosuhteiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen tulee kiinnittää edelleen erityistä huomiota, niin rakennuskannan perusparantamisessa, uudisrakentamisessa, ylläpidossa kuin toimintatavoissa, jotta liikuntapaikat soveltuvat yhä paremmin kaikille väestöryhmille.
10. Liikuntapaikat varhaiskasvatusyksiköiden, peruskoulujen ja oppilaitosten yhteydessä palvelevat niin kasvatusta ja opetusta kuin vapaa-ajan käyttöä. Liikuntaolosuhteiden käytettävyyteen voidaan vaikuttaa sekä rakentamisvaiheen ratkaisuilla että erilaisilla toimintakäytänteillä. Rakennusten suunnittelussa on tärkeää huomioida esimerkiksi, että liikunta- ja pukeutumistiloihin voidaan kulkea ilman pääsyä muihin tiloihin. Hyvin suunnitelluilla toimintakäytänteillä (esimerkiksi sisäänpääsy koodilla) voidaan mahdollistaa liikuntatilojen tehokas, sujuva ja turvallinen vapaa-ajankäyttö ilta-aikaan ja viikonloppuisin.

6 Tiedolla johtaminen liikuntapaikkarakentamisen kehittämisessä

Tietoon perustuva päätöksenteko auttaa edistämään liikuntaa, hyvinvointia ja terveyttä sekä kaventamaan väestöryhmittäisiä eroja. Tieto auttaa esimerkiksi tunnistamaan hälyttävät ilmiöt, valitsemaan parhaat keinot tavoitteiden saavuttamiseksi, käymään julkista keskustelua, kouluttamaan henkilöstöä, arvioimaan kustannuksia ja perustelemaan poliittisia päätöksiä.¹⁵⁴

Tiedolla johtamisen kehittäminen on yksi tärkeä liikuntapolitiikan tavoite. Tiedolla johtamisen kehittäminen kiinnittyy myös liikuntapaikkarakentamiseen ja liikuntaolosuhteiden kehittämiseen. Tavoitteeksi on asetettu, että liikuntatoimialan osaaminen ja tietopohja vahvistuvat ja tietoa hyödynnetään päätöksenteossa tehokkaasti. Liikunta-alan tutkimus- ja tiedonvälitystoimintaa tuetaan ja kehitetään liikuntapoliittisen päätöksenteon tarpeiden suunnassa. Tiedon tuotantoa tuetaan myös liikuntapaikkarakentamisen ja liikuntaa suosivan yhdyskuntasuunnittelun kehittämiseksi. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa tiedonhankintaa ja hyödyntämistä liikuntatoimialan avustusvalmisteluissa.¹⁵⁵

6.1 Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämistyö

Rakentamisavustusten lisäksi valtion liikuntamäärärahoista myönnetään vuosittain avustuksia liikuntapaikkojen rakentamiseen, ylläpitoon tai käyttöön kohdistuvaan tutkimus- ja kehittämistyöhön. Tutkimus- ja kehittämistyötä tekevät tutkimuslaitokset, korkeakoulut sekä yksityiset tutkimus- ja kehitysorganisaatiot. Vuosina 2015–2020 vuosittainen avustussumma vaihteli 473 000–700 000 euron välillä (taulukko 15.). Vuonna 2020 liikuntapaikkarakentamiseen liittyvään tutkimukseen myönnettiin avustus yhdeksälle hankkeelle, yhteensä 473 000 euroa.

¹⁵⁴ THL 2019. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/seuranta-ja-vaikuttavuus>

¹⁵⁵ Valtion talousarvioesitys 2021. Liikuntatoimi.

Taulukko 15. Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeisiin myönnetyt valtionavustukset teemoittain vuosina 2015–2020.

Teema	2015		2016		2017		2018		2019		2020	
	Lkm	€	Lkm	€	Lkm	€	Lkm	€	Lkm	€	Lkm	€
Yhdyskuntasuunnittelu	1	70 000	3	102 000	1	67 000	0	0	0	0	1	50 000
Lähi- ja arkiliikuntapaikat	0	0	0	0	2	69 000	0	0	3	107 000	0	0
Rakennustekniikka, talous ja välineistö	6	156 000	8	222 000	7	210 000	3	114 000	2	62 320	2	110 000
Turvallisuus	0	0	0	0	1	60 000	1	48 000	2	75 000	0	0
Ympäristö ja kestävä kehitys	4	160 000	3	130 000	0	0	1	45 000	1	19 000	1	105 000
Erytisryhmät ja tasa-arvo	1	17 000	0	0	1	27 000	2	111 000	1	45 000	0	0
Liikuntapaikkojen käyttö, kysyntä ja tarjonta	2	50 000	1	30 000	0	0	0	0	2	47 000	0	0
Tietojärjestelmät	2	205 000	3	186 000	4	192 000	5	152 000	2	136 500	1	100 000
Muut tutkimukset	2	42 000	1	30 000	3	75 000	2	169 000	3	85 400	4	108 000
YHTEENSÄ	18	700 000	19	700 000	19	700 000	14	639 000	16	577 220	9	473 000

6.2 Tietojärjestelmät, verkkosivustot ja tutkimukset

Liikuntapaikkoihin ja liikkumisen olosuhteisiin liittyy monia tietojärjestelmiä, verkkosivustoja sekä toistuvia tutkimuksia tai tiedonkeruita.

Keskeisiä tietojärjestelmiä:

- LIPAS-tietokanta (koottua avointa dataa Suomen julkisista liikuntapaikoista ja virkistyskohteista)
- Uimahalliportaali.fi (avoin tieto uimahallien energiankulutuksen seurannasta)
- Jäähalliportaali.fi (avoin tieto jäähallien energiankulutuksen seurannasta)
- TEAvisari, THL (kunnan terveyden edistämistyö liikunnassa)

Keskeisiä verkkosivustoja:

- Liikuntakaavoitus.fi (liikuntaan kannustavan elinympäristön suunnittelu ja rakentaminen)
- Lahiliikuntaolosuhteet.fi (lähiliikuntapaikkojen ohjeet, hyvät käytännöt, esimerkit)
- Varttuneidenlahiliikuntapaikat.fi (ohjeet, hyvät käytännöt, esimerkit)

Keskeisiä tutkimuksia, tiedonkeruita ja oppaita:

- Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeiden raportit: minedu.fi/liikuntapaikkarakentaminen → liikuntapaikkajulkaisut
- Esteettömän liikuntapaikan suunnittelu: Ohjeita ja kirjallisuutta

- Esteettömyys selvitys
- Rakennustieto Oy:n rakentamista ja ylläpitoa tukevat liikuntapaikkajulkaisut
- Aluehallintovirastojen kuntien peruspalveluiden arviointi
- Uimahallibarometri

6.3 Seuranta ja arviointi

Seuranta ja arviointi ovat keskeisiä strategisen johtamisen toimenpiteitä, joiden tavoitteena on tuottaa tietoa tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksista ja vaikuttavuudesta, eli vastata kysymykseen, miten hyvin asetetut tavoitteet saavutetaan valituilla toimenpiteillä.

Systemaattinen tietotuotanto on keskeistä, jotta niin valtionhallinnossa kuin kunnissa voidaan seurata ja arvioida liikuntapaikkarakentamisen ja liikkumisolosuhteiden tilaa ja kehitystä. Tiedolla johtamisen mahdollistamiseksi kuntien ja muiden liikuntapaikkojen omistajien on tärkeää ylläpitää ajantasaisia tietoja keskeisissä tietojärjestelmissä.

LIPAS-tietojärjestelmä:

- Liikuntapaikkojen lukumäärä ja lukumäärä/1000 asukasta
- Liikuntapaikkojen lukumäärä liikuntapaikkatyypeittäin
- Liikuntapaikkojen lukumäärä omistajatyypeittäin
- Liikuntapinta-ala (m²) ja liikuntapinta-ala (m²)/asukasta

Portaalit:

- Uimahallien energiankulutus ja kävijäseuranta
- Jäähallien energiankulutus ja kävijäseuranta

Muita seurantaindikaattoreita:

- Kunnan liikuntaolosuhteiden kunnostamistarve / korjausvelka
- Kunnan liikuntapaikkojen kehittämistarpeet liikuntapaikkatyypeittäin
- Koulupihat liikkumisen näkökulmasta
- Varhaiskasvatysyksiköiden pihat liikkumisen näkökulmasta
- Liikuntapaikkojen esteettömyys ja saavutettavuus
- Kunnassa hyödynnetyt osallistumis- ja vaikuttamistavat
- Asukastyytyväisyys kunnan liikuntapaikkoihin ja –palveluihin
- Vuorovaraus pohjaisten liikuntapaikkojen käyntitietojen säännöllinen seuranta
- Vuorovaraus pohjaisten liikuntapaikkojen käyntitietojen sukupuolittainen seuranta
- Ulkoliikuntapaikkojen käyntitietojen säännöllinen seuranta

Lähteet

täydennetään myöhemmin

LIITE 1: Muutos- ja kehittämistarpeet liikuntapaikkarakentamista koskevilla säädöksillä

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan uudistuksessa esitetään neljä muutosta lainsäädäntöön liittyen.

1. Laissa opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1410/2014, 42 §) säädetään, että opetus- ja kulttuuriministeriö laatii vuosittain seuraavaa **neljää vuotta** varten opetus- ja kulttuuritoimen perustamishankkeiden valtakunnallisen rahoitussuunnitelman. Lisäksi säädetään, että ehdotukset on toimitettava aluehallintovirastolle edeltävän **vuoden loppuun mennessä**.

→ **muutetaan rahoitussuunnitelma koskemaan seuraavaa kolmea vuotta**

→ **muutetaan ehdotukset toimitettavaksi huhtikuun loppuun mennessä**

Perustelu:

Nykyisellään neljän vuoden päähän esitetään vain vähän hankkeita. Liikuntapaikkarakentamisen suunnitelmat ulottuvat yleisemmin enintään kolmen vuoden päähän.

Rahoitussuunnitelmaesitykset käsitellään keväällä aluehallintovirastossa ja loka-marraskuussa opetus- ja kulttuuriministeriössä. Näin ollen on tarkoituksenmukaista, että esitykset tulee jättää vasta huhtikuun loppuun mennessä.

2. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1766/2009, 26 §) säädetään avustuskelpoisen hankkeen euromääräinen alaraja **20 000 euroa**.

→ **nostetaan 35 000 euroon**

Perustelu:

Nykyisen alarajan tuntumassa oleville hankkeille ei ole haettu avustusta viime vuosina. Käytännössä lähes kaikki hankkeet ovat jo nyt yli 35 000 euron hankkeita.

3. Vapaasta sivistystyöstä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (805/1998, 5 a §) säädetään, että liikunnan koulutuskeskuksen perustamishankkeena pidetään sellaista opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) 36 §:n 1 momentissa tarkoitettua toimenpidettä, jonka arvioidut kokonaiskustannukset ovat vähintään **32 000 euroa**.

→ **nostetaan 35 000 euroon**

Perustelu:

Säädösten selkeyttämiseksi otetaan käyttöön sama alaraja kaikissa perustamishankkeissa. Koulutuskeskusten osalta muutos on pieni ja sillä ei ole käytännössä vaikutusta haettaviin hankkeisiin.

4. Liikunnan edistämisestä annetussa valtioneuvoston asetuksessa (550/2015, 11 §) säädetään, että opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) on valtionapuviranomainen, kun hankkeen kustannukset ovat yli **700 000 euroa** (alv 0 %). Kustannusarvioltaan enintään **700 000 euron** (alv 0 %) hankkeissa valtionapuviranomainen on aluehallintovirasto (AVI)

→ **nostetaan ns. delegointiraja 1 200 000 euroon**

Perustelu:

Nykyinen kustannusarvion raja on aiheuttanut jonkin verran sitä, että hankkeen kustannusarvio on tietoisesti ilmoitettu alakanttiin, jotta hanke on saatu aluehallintoviraston päätettäväksi. Niin sanotun delegointirajan nostaminen 1 200 000 euroon ei aiheuta merkittävää muutosta hankkeiden kohdentumisessa OKM:n ja aluehallintovirastojen välillä. Korkeampi raja (700 000 euroa vrs. 1 200 000 euroa) olisi aiheuttanut 12 hankkeen käsittelyn siirtymisen OKM:stä aluehallintovirastoihin (vuonna 2018 ja vuonna 2019). Käytännössä lähiliikuntapaikat ja kenttähankkeet jäävät 1 200 000 euron delegointirajan alle ja siten AVI:en päätösvaltaan.

Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjan uudistuksessa nostetaan lisäksi esiin seuraavat lainsäädäntöön liittyvät **kehittämistarpeet**:

- Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamista ohjaava lainsäädäntö on pirstaloitunut lukuisien eri lakien ja asetusten alle. Tämä hankaloittaa liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamista ohjaavien säädösten kokonaisuuden sekä yksityiskohtien hahmottamista ja soveltamista niin avustusten myöntäjän kuin erityisesti avustuksen hakijoiden näkökulmasta.

Liikuntapaikkarakentamisen valtionavustamista ohjaavat säädökset tulisi selkeyttää.

- Liikuntapaikkarakentamisen avustamisen ehtojen mukaan: ”Hankittava omaisuus tulee avustuksen saajan omistukseen. Tontin osalta edellytetään lisäksi, että avustuksen saaja omistaa tai pitkäaikaisella vuokrasopimuksella (voimassa vähintään 15 vuotta avustuksen myöntämisen jälkeen) hallitsee maapohjaa, jolla liikuntapaikka sijaitsee.”

Perustamishankkeiden valtionavustuksista säädetään rahoituslaissa ja sen 53 §:ssä perustamishankkeeseen myönnetyn avustuksen palautuksesta muun muassa silloin, jos valtionavustuksella hankittu omaisuus luovutetaan toiselle tai jos toiminta lopetetaan taikka omaisuuden käyttötarkoitusta muutetaan pysyvästi. Pykälän mukaan palautusta ei määrätä kuitenkaan suoritettavaksi, jos omaisuuden luovutuksen tai käyttötarkoituksen muutoksen tapahtuessa hankkeeseen myönnetyn viimeisen valtionavustuksen myöntämisestä on kulunut yli 15 vuotta. Tältä osin tontin osalta edellytettävä omistusta ja vuokrasopimusta koskeva vähimmäisaikavaatimus on linjassa palauttamista koskevan 15 vuoden aikarajan kanssa.

Avustuksen hakijat ovat esittäneet palautetta, jonka mukaan vaadittu 15 vuoden vuokrasopimus on liian pitkä aika erityisesti kustannusarvioltaan alle 700 000 euron hankkeissa (ns. pienissä hankkeissa). Esimerkiksi seuran rakentaman jalkapallon tekonurmen käyttöikä on noin kymmenen vuotta, mutta kunnan tulisi tehdä kohteelle 15 vuoden vuokrasopimus, jotta kohde voisi saada valtionavustuksen. **15 vuoden ehto maankäytön hallinnasta on tarpeen ottaa tarkasteluun.** Tarkastelussa tulee pohtia, voisiko vaadittu aika olla lyhyempi esimerkiksi pienten liikuntapaikkahankkeiden osalta.